

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

**Vývoj památkové péče v historických městských sídlech od
roku 1945 do současnosti na území Pardubického kraje**

Bc. Marie Žáčková

Diplomová práce
2014

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Žáčková**
Osobní číslo: **H11024**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Péče o kulturní dědictví**
Název tématu: **Vývoj památkové péče v historických městských sídlech od roku 1945 do současnosti na území Pardubického kraje**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka provede analýzu vývoje vybraných historických sídel (městských památkových rezervací) od roku 1945 do současnosti. V práci bude sledovat teoretické a praktické aspekty proměny historických jader měst ve vztahu k územnímu plánování, koncepcím památkové péče a ochraně, opravám a rekonstrukcím památek.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HLOBIL, Ivo. Teorie městských památkových rezervací. Uměleckovědné studie 4. Praha, 1985. KIBIC, Karel. Památkové ztráty v našich historických městech po roce 1945. In Památky a příroda. Roč. 16, č.1 (1991), str. 1-13. VOŠÁHLÍK, Aleš. Koncepce památkové ochrany historických měst. Praha, 1983.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2011**

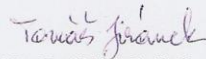
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Praze dne 22. 6. 2014

Marie Žáčková

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za cenné připomínky, odborné rady a vedení, kterými přispěl k vypracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat paní archivářce Šárce Mrázové ze Spisového archivu ÚOP Pardubice za ochotu a pomoc při vyhledávání potřebných materiálů. Mé díky patří samozřejmě i mojí rodině a blízkým za podporu a trpělivost, kterou se mnou měli.

Anotace

Předložená práce se zabývá vývojem památkové péče v historických městských sídlech od roku 1945 do současnosti na území Pardubického kraje. Analyzuje stavební zásahy a vývoj památkové ochrany, její vliv na výstavbu a rekonstrukci na území památkové rezervace Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová.

Klíčové pojmy

Památková péče, městská památková rezervace, Pardubice, Litomyšl, Moravská Třebová, stavební zásahy, rekonstrukce

Annotation

The main part of the thesis analyzes the evolution of urban conservation in the Pardubice region from 1945 to the present. It is focused on building interventions and development of heritage preservation, its influence on the construction and reconstruction of the the Urban Monument Reserve of Pardubice, Litomyšl and Moravská Třebová.

Keywords

the Care of Historical Monuments, the Urban Monument Reserve, Pardubice, Litomyšl, Moravská Třebová, building interventions, reconstruction

Obsah

ÚVOD	1
Kritika literatury a pramenů	3
1. PAMÁTKOVÁ PÉČE A OCHRANA MĚSTSKÝCH SÍDEL DO ROKU 1945 ...	5
1.1. Vývoj měst a jejich ochrany do roku 1945	5
1.1.1. Proměny vybraných evropských měst.....	7
1.1.1.1. Paříž.....	7
1.1.1.2. Vídeň.....	8
1.1.2. Město 20. století	10
1.1.3. Město v českých zemích	12
1.1.4. Vývoj myšlenky městské památkové rezervace na našem území	13
1.2. Vývoj teorie památkové péče do roku 1945.....	16
2. PAMÁTKOVÁ PÉČE A OCHRANA MĚSTSKÝCH SÍDEL OD ROKU 1945	20
2.1. Rozvoj měst po roce 1945.....	20
2.2. Památková péče po roce 1945	22
2.2.1. První památkové rezervace	23
2.2.2. Vyhlášení a praxe městských památkových rezervací	24
2.2.3. Problémy a kritika prvních městských památkových rezervací.....	25
2.2.4. Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách.....	26
2.2.5. Zákon 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu	27
2.2.6. Urbanistická koncepce ochrany městských památkových rezervací.....	29
2.2.7. Kategorizace historických měst	30
2.2.8. Stav městských památkových rezervací.....	31
2.2.9. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.....	32
2.2.10. Situace po roce 1989	32
2.2.11. Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky	34
2.3. Vývoj městské památkové rezervace Pardubice	35
2.3.1. Rozvoj města za doby Pernštejnů.....	35
2.3.2. Vývoj Pardubic po roce 1560.....	36
2.3.3. Vývoj města Pardubice po roce 1945.....	38
2.3.3.1. Asanační plán	39
2.3.3.1.1. Rozsah asanační oblasti	39

2.3.3.1.2.	Obsah asanačního plánu.....	40
2.3.3.1.3.	Hlavní asanační zásahy	41
2.3.3.1.4.	Zámek	43
2.3.3.2.	Vyhlášení Pardubic městskou památkovou rezervací	45
2.3.3.2.1.	Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Pardubice....	48
2.3.3.3.	Výrazné stavební změny v městské památkové rezervaci Pardubice	52
2.3.3.3.1.	Wernerovo náměstí	52
2.3.3.3.2.	Komenského náměstí	53
2.3.3.3.3.	ulice Na Třísle.....	54
2.3.3.3.4.	Bělobranské náměstí	56
2.3.3.3.5.	Tenisová hala čp. 15.....	58
2.3.3.3.6.	Pernštejnské náměstí.....	58
2.3.3.4.	Vývoj pardubické rezervace v 80. letech	60
2.3.3.5.	Po roce 1989.....	61
2.4.	Vývoj městské památkové rezervace Litomyšl.....	65
2.4.1.	Vývoj městské památkové rezervace Litomyšl po roce 1945	67
2.4.1.1.	Územní a asanační plán z roku 1959.....	68
2.4.1.2.	Stav historického jádra města a návrh asanačního plánu	69
2.4.1.2.1.	Návrh optimálních asanačních úprav historického jádra	71
2.4.1.3.	Vyhlášení Litomyšle městskou památkovou rezervací	72
2.4.1.3.1	Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Litomyšl.....	74
2.4.1.4.	Výrazné stavební zásahy v městské památkové rezervaci Litomyšl.....	80
2.4.1.4.1.	50. léta.....	80
2.4.1.4.2.	60. léta.....	82
2.4.1.4.3.	70. léta.....	85
2.4.1.4.4.	80. léta.....	87
2.4.1.4.5.	Vývoj po roce 1989.....	88
2.5.	Vývoj městské památkové rezervace Moravská Třebová	95
2.5.1.	Vývoj města Moravská Třebová po roce 1945	97
2.5.1.1.	Asanační plán.....	98
2.5.1.2.	Vyhlášení Moravské Třebové městskou památkovou rezervací	98
2.5.1.2.1.	Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Moravská Třebová	100

2.5.1.3.	Výběr stavebních úprav v městské památkové rezervaci Moravská Třebová	104
2.5.1.3.1.	50. léta.....	104
2.5.1.3.2.	60. léta.....	105
2.5.1.3.3.	70. léta.....	107
2.5.1.3.4.	80. léta.....	108
2.5.1.3.5.	Situace po roce 1989.....	109
ZÁVĚR	113
RESUMÉ	117
LITERATURA A PRAMENY	118
PŘÍLOHY	126

ÚVOD

Předmětem mé práce je vytvoření přehledu vývoje památkové péče v městských historických sídlech od roku 1945 do současnosti na území Pardubického kraje. Konkrétně se zaměřuje na městské památkové rezervace Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová.

Městské památkové rezervace jsem si vybrala z důvodu jejich vysoké hodnoty. Dokládají nejen historický vývoj místa a regionu, ale představují nejcennější urbanistický a architektonický soubor na území České republiky. Jejich celkový vzhled, urbanistická struktura, způsob zástavby a postupné proměny, případně známky zahraničních vlivů, tvoří národní kulturní dědictví, které je třeba uchovávat a chránit jakožto odkaz budoucím generacím.

Cílem práce je:

- popis vývoje památkové péče a ochrany historických jader měst od roku 1945,
- analýza významných písemností týkajících se vyhlášení, správy, stavebních úprav a rekonstrukcí v městských památkových rezervacích Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová,
- analýza stavu historických jader měst Pardubice, Litomyšl, Moravská Třebová se zaměřením na stavební zásahy a rekonstrukce a činnost orgánů památkové péče,
- závěrečná syntéza věnující se porovnání vývoje městských památkových rezervací na území Pardubického kraje po roce 1945.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První se zabývá vývojem měst a počátečními snahami o ochranu historických sídel do roku 1945. Představuje změny urbanistické podoby, růst měst, problematiku živelné zástavby a její řešení v 19. a 20. století s uvedením příkladů z řad evropských center. V rámci tohoto přehledu je zařazena kapitola věnující se vývoji měst a teorii památkové péče na našem území. Druhá část popisuje stav památkové péče a ochrany městských sídel od roku 1945 především v našich podmínkách. Zabývá se rozvojem sídel, územním plánováním a výstavbou ve vymezené době. Převážnou částí se však již konkrétně zaměřuje na problematiku ochrany historických jader měst. První kapitola popisuje vliv

společenských a ekonomických změn po roce 1945 na ochranu památek. Následuje část práce zabývající se vyhlášením prvních historických jader měst za památkové rezervace a formálním představám jejich ochrany a rekonstrukce. Dále seznamuje s následnou praxí v jejich ochraně, správě a údržbě. V rámci vývoje památkové péče jsou v práci zařazeny kapitoly věnující se kategorizaci historických sídel a rozboru zákonů týkajících se ochrany městských celků a územního plánování. Po nástupu situace po revolučním roce 1989 je zařazena kapitola, která rozebírá základní dokument podporující a usměrňující rozvoj regenerace v jednotlivých městech. Tato část práce představuje nové možnosti rekonstrukce měst a jejich následného využívání. Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky je zde uveden jakožto zástupce mnoha podpůrných programů věnujících se rekonstrukci a využití historických jader měst, nebo jejich částí. Součástí druhého celku jsou rozbor městských památkových rezervací Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová. Kapitoly týkající se zmiňovaných měst jsou strukturovány obdobně. Liší se především v částech věnujících se výrazným stavebním zásahům a rekonstrukcím a to z důvodu rozdílného množství dochovaných materiálů¹. Pro komplexní rozbor jednotlivých rezervací je zařazena úvodní kapitola představující historii místa, jejich vlastníky a zjednodušený urbanistický vývoj. V kapitolách po roce 1945 jsou rozebrány základní dokumenty týkající se městských památkových rezervací jednotlivých měst. Jedná se především o asanační plány a výnosy o zřízení městské památkové rezervace. Výnosy o zřízení městské památkové rezervace vždy obsahují seznam kulturních památek. Také v předkládané práci jsou vybrány a představeny nejvýznamnější památky všech rezervací z důvodu celistvosti popisu dané rezervace a případné lepší orientaci v následující kapitole věnující se právě rekonstrukcím a úpravám některých z nich. Dále se zabývá výraznými stavebními zásahy v chráněných historických jádrech vybraných rezervací, výjimečně i v jejich blízkém okolí. Tuto problematiku sleduje až do současnosti.

Závěr práce se věnuje celkovému shrnutí problematiky městských památkových rezervací, především průběhu vyhlášení a způsobu plánování jejich obnovy a využití. Dále popisuje ekonomické a organizační ztroskotání rekonstrukcí a změnu možností regenerace historických jader měst po roce 1989. Obsahuje zhodnocení a porovnání

¹ Viz níže.

stavu památkové ochrany, obnovy a využití historických jader Pardubic, Litomyše a Moravské Třebové.

Kritika literatury a pramenů

Kapitoly věnující se obecnému vývoji památkové péče, urbanismu a problematikou rozvoje měst čerpají převážně z literatury s datem vydání před rokem 1989 i mladším. Jednalo se především o publikace autorů J. VOŽENÍLKA, J. HRŮZY, J. ZAJÍCE a J. KOUTNÉHO. Informace týkající se územního plánování byly čerpány především z děl autorů V. ŠILHÁNKOVÁ, J. KOUTNÝ, M. ČABLOVÁ.² Části práce věnující se vývoji památkové péče a ochrany vychází převážně z publikace autorů I. HLOBILA, A. VOŠAHLÍKA, J. HOBZEKA, K. KIBICE, V. VINTERA.³ Úvodní kapitoly zaměřující se na přehled historicko-urbanistického vývoje měst Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová jsou zpracovány s ohledem na práce např. K. KUČI, O. PECHOVÉ, K. REICHERTOVÉ, L. LOUBALA, M. SKŘIVÁNKA, F. ŠEBKA, L. SVOBODY a E. ŠAMÁKNOVÉ.⁴

² VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha, 1979. MARHOLD, Karel. *Sídla: urbanistická typologie II*. Praha, 1991. ISBN 80-01-00549-6. KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepty: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno, 2004. ISBN 80-239-4786-9. ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra - KOUTNÝ, Jan - ČABLOVÁ, Markéta. *Urbanismus a územní plánování*. Pardubice, 2002. ISBN 80-7194-415-7. HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha, 1999. ISBN 80-01-01549-1. HRŮZA, Jiří. *Charty moderního urbanismu*. Praha, 2002. ISBN 80-902945-4-5. HRŮZA, Jiří. *Teorie města*. Praha, 1965. HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha, 1977.

³ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*. Sv. 4. Praha, 1987. HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha, 2008. HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha, 1985. HLOBIL, Ivo, KRATOCHVÍL, Petr a VOŠAHLÍK, Aleš. *Památky vašeho města jsou váš kapitál: památkové aspekty regenerace historických částí měst*. Praha, 1993. ISBN 80-85124-24-6. KIBIC, Karel. *K problematice novostaveb v historických městech*. In *Památky a příroda*. Roč. 2 (1977), str. 67. KIBIC, Karel. *Třicet let úsilí o prohloubení památkové ochrany našich historických měst*. In *Zprávy památkové péče*, 2004, 64(1). ISSN 1210-5538. KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha, 2011. ISBN 978-80-87104-88-0. ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha, 2010. VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha, 1982. VOŠAHLÍK, Aleš. *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany*. Praha, 1988.

⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1997. ISBN 80-85983-14-1. LOUBAL, Ladislav. *Městská památková rezervace Moravská Třebová*. In *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Č. 5, 1995, str. 3-7. PECHOVÁ, Oliiva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957. REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha, 1988. SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl. Litomyšl, 2009. ISBN 978-80-254-5129-8. SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyše na léta 1982 – 1990*. In. č. 7685.1982.

Analýza a následné představení výrazných stavebních zásahů a rekonstrukcí v městských památkových rezervacích vychází především z materiálů získaných v SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, ve Spisovém archivu ÚOP Pardubice, Archivu Stavebního úřadu v Pardubicích a v NPÚ Praha, Generálním ředitelství, Sbírcí plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv.

Vzhledem k vybranému časovému rozpětí a zaměření předkládané práce se nabízí otázka důvěryhodnosti studovaných materiálů. Literatura vydaná do roku 1989 je často označována za ideologickou, tendenční. To se rozumí, že se zde objevují obecná hesla potvrzující kladný vztah minulého režimu k ochraně a péči o památky. Avšak použité informace z těchto publikací nebyly v rozporu s literaturou „porevoluční“ věnující se stejnému tématu.⁵ Často poukázaly na problematiku ochrany památek a jejich obnovy.⁶

Prameny získané ve výše zmiňovaných institucích poskytly podklady pro analýzu jednotlivých měst. Rozhodně se nesestávaly pouze z kladných hodnocení stavu rezervací a památkové péče, nebo z ideologicky cenzurovaných zpráv a vyjádření. K možnému částečnému zkusení vývoje rekonstrukce a stavebních úprav v jednotlivých rezervacích mohlo dojít z rozdílného množství dochovaných materiálů. Jisté „útočiště“ mělo poskytnout Generální ředitelství NPÚ v Praze ve Sbírcí plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv, avšak z důvodů nedávných povodní jsou téměř všechny materiály týkající se vybraných rezervací nenávratně zničeny.

SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. 1. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004. ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Architektura české renesance*. Praha. 1961. ŠEBEK, František. *Dějiny Pardubic*. Pardubice. 1990.

⁵ Jedná se např. o informace získané z např. z publikací VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha, 1979. VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982.

⁶ Např. publikace HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985. VOŠAHLÍK, Aleš. *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany*. Praha. 1988.

1. Památková péče a ochrana městských sídel do roku 1945

Historické, umělecké nebo jiné kulturní hodnoty, které v dnešní době spatřujeme u děl jednotlivce či celé společnosti vytvořených v průběhu dějin, nebyly samozřejmostí v dobách minulých. Uvědomění si těchto hodnot, které často dávají dílu charakter kulturní památky, prodělalo dlouhý vývoj. Dnešní moderní pojetí památkové péče se vyvíjelo během 19. století v souvislosti se změnami společenskými, politickými a hospodářskými.

V rámci průmyslových změn se začínají přetvářet podoby měst a budovat velká předměstí. V 19. století získává městská struktura nové znaky a města se začínají měnit do současné podoby. Tento proces lze označit jako přechod od historické etapy vývoje města k jeho moderní podobě. Proměna také souvisela se změnami osídlení, které měly kořeny v předchozích historických epochách. Proces transformace sídel a osídlení pokračoval i v následujícím 20. století a jeho výsledkem jsou soudobá města a osídlení.⁷

1.1. Vývoj měst a jejich ochrany do roku 1945

V průběhu 18. a 19. století vznikají první strojní manufaktury. Nově vznikající průmysl se usazuje především ve městech, která mají vhodné podmínky pro jeho rozvoj. Jde především o dostatek pracovní síly a dopravy, velmi důležitým faktorem byla železnice.⁸ Města napojená na železnici se mohla dále rozvíjet. Avšak města a území, která byla mimo železniční trať, často začala stagnovat a jejich funkci přebraly jiné lokality. Rozvoj průmyslu radikálně měnil i poměry osídlení v okolí města. Díky železnici se zvyšovala migrace obyvatelstva i dojíždka do měst.

Prudký růst měst za krátký čas neumožnil jejich organickou přestavbu (známou z historie) a plánovitě zvládnutí přesunu obyvatelstva z venkova do měst. Důsledkem tohoto živelného vývoje bylo narušení tradiční struktury města.⁹ V závislosti na průmyslové části měst, byla zakládána dělnická sídliště, ne vždy citelně vůči městské kompozici. Průmyslové plochy mnohdy vznikaly neorganizovaně, zasahovaly do

⁷ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004. ISBN 80-239-4786-9, str. 5.

⁸ MARHOLD, Karel. *Sídla: urbanistická typologie II*. Praha. 1991. ISBN 80-01-00549-6, str. 16.

⁹ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 74.

obytných částí. Tato situace byla velmi problematická a často způsobovala funkční kolize a zhoršení životního prostředí města.

Města předminulého století se musela vyrovnat i s fortifikačními systémy (středověké nebo novověké), které v této době ztrácí na významu. Hradby jsou postupně bourány, a tedy přestávají bránit propojení vlastního města s předměstím. Na jejich místě vzniká výstavba propojující zmiňované části, sadové okruhy a později i silniční okruhy.¹⁰ Tyto změny byly nevratné, mohly změnit polohu osídlení a citelně se vryly do podoby měst.

Od druhé poloviny 19. století a převážně v jeho posledním desetiletí se začínají objevovat vily na okraji měst. Tímto se vytváří nové městské vilové čtvrti, jakožto symbol nejkvalitnějšího způsobu obydlení.¹¹

V této době také vznikají první regulační plány, které se snažily vyřešit jak problematiku propojení města s jeho okolím po odstranění hradeb, tak i úpravy města v souvislosti s jeho rozvojem, rozvojem dopravy i průmyslu. Náročnost rozvoje měst v těchto nových podmínkách vyžadovalo nové právní postavení plánování rozvoje měst – vzniká tedy územní plánování.¹²

Ve druhé polovině 19. století se ve městech začíná budovat technická infrastruktura. V novém názorovém pojetí moderního města vynikaly práce C. Sitteho¹³ a O. Wagnera¹⁴. Kompozice historických měst však nezvládala nátlak nových požadavků, které měly za úkol odstranit omezení vyvolaná zvýšenou dopravou a provozem a např. i hygienickými závadami. Výše zmíněná omezení vedla k citelným změnám a přestavbám městských struktur.

Přestavby jader měst z těchto důvodů byly spojeny s plošnou asanací sledovaného území. Tyto asanace si kladly za cíl i racionálnější řešení prostoru. Nám

¹⁰ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra - KOUTNÝ, Jan - ČABLOVÁ, Markéta. *Urbanismus a územní plánování*. Pardubice. 2002. ISBN 80-7194-415-7, str. 25.

¹¹ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 80.

¹² KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004. ISBN 80-239-4786-9, str. 5.

¹³ C. Sitte zpracoval urbanizační řešení např. Olomouce (1895) a Děčína (1892). Sitte odmítal uspořádání městských prostorů pomocí regulací 19. století. Inspiraci hledal ve středověkém urbanismu. HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 244.

¹⁴ Tvorba O. Wagnera se soustředila na Vídeň. R. 1890 – 1893 zpracoval plán přestavby Vídně, za který dostal 1. cenu. R. 1894 – 1897 projektoval metro. Ve svých pracích se zabýval rozvojem velkoměsta. Vycházel z postupů 19. století. Navrhoval uzavřené bloky a koridorové ulice. Předpokládal regulaci výšky a hustoty zastavení. Dbal na funkční, ale i estetickou aspekty. HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 283.

známým příkladem může být např. Praha a Brno.

1.1.1. Proměny vybraných evropských měst

Ve druhé polovině 19. století si Paříž a Vídeň prošly výraznou přestavbou historického města do podoby moderního. Tyto plánovité urbanistické zásahy ovlivnily další vývoj názorů a realizací ve stavbě měst.

1.1.1.1. Paříž

Během 19. století se Paříž změnila z půlmilionového města na třímilionové velkoměsto. V době tzv. druhého císařství dochází k nejvýraznějším změnám podoby historické Paříže. Císař Napoleon III. si plně uvědomoval nedostatky, které omezovaly rozvoj moderního města. Jeho záměrem bylo ozdravení Paříže, její maximální zkrášlení pomocí širokých ulic, světla a ozdravení přelidněných bloků. Přestavbu v letech 1853 – 1869 řídil G. E. Haussmann, který se pravděpodobně nechal inspirovat plánem revolučních umělců z období francouzské revoluce.¹⁵

Celé řešení přestavby však bylo jistě i ovlivněno pouličními boji v roce 1848. Tehdy sloužily úzké a zakřivené uličky jako snadný prostor k barikádám. Kasárna v husté zástavbě neměla velký prostor k účinnému zásahu proti stoupencům. Dalším důvodem byly i morové epidemie zasahující Paříž v letech 1832, 1849 a 1853.¹⁶

Hausmannovskou přestavbou byla prolomena velká severojižní osa od Východního nádraží do Latinské čtvrti a doplněny okružní boulevardy s diagonálním propojením do důležitých center západovýchodní části: Place de l'Étoile, Place de la Concorde, Place de la Bastille a Place de la Nation. K dalším významným úpravám patří, vedle vytvoření uliční soustavy kolem nové budovy Opery, vybudování Place de l'Étoile s Triumfálním obloukem, odkud vedlo dvanáct paprskovitých komunikací.¹⁷

Práce na přeměně Paříže zahrnovaly rekonstrukci i podstatné rozšíření kanalizační sítě. Tím byla ztrojnásobena dodávka vody. Koncová nádraží byla připojena na hlavní městské třídy. Modernizace si vyžádala zdvojnásobení počtu plynových

¹⁵ HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 211.

¹⁶ HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999. ISBN 80-01-01549-1, str. 218.

¹⁷ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 84.

lamp.¹⁸ Nedostatkem přeměny Paříže bylo odmítnutí návrhu z roku 1855 na zbudování metra.¹⁹

V rámci přestaveb byla v historickém jádru Paříže srovnána se zemí téměř polovina všech budov, odstraněno bylo 50 km starých ulic. Místo těchto objektů se v centru postavilo 20 radnic, 15 četnických kasáren, 10 nádraží, 25 divadel, 13 nemocnic a 4 věznice. Vzniklo 600 km nových ulic.²⁰ Nové bulváry měly šířku až 70 m a avenue i 120. Trasy nových bulvárů, které prodlužovaly městské kompoziční osy, měly dvojitý účel. Prvním důvodem bylo zkrášlení města, druhým usnadnění potlačení nepokojů.²¹

Velkolepost a velmi prestižní a promyšlená přestavba Paříže byla inspirací a vzorem pro mnohá další města nejen v Evropě. Avšak projekt přestavby se nikde v celém svém rozsahu nepodařil napodobit.²²

Na počátku 20. století se objevují další urbanistické plány vztahující se k úpravě Paříže. Jedním z významných urbanistů byl i E. Hénard, který svými projekty řešil podobu moderní Paříže.²³ Z dalších projektů je známý Le Corbusierův Plán Voisin navrhuující radikální přestavbu města.

1.1.1.2. Vídeň

Na rozdíl od Paříže Vídeň neměla tak rozsáhlé historické jádro. Jeho obvod svíraly hradby. O rozšíření Vídně a zrušení hradeb se uvažovalo již v 18. století. Rozhodnutí o přestavbě vídeňského centra vydal až František Josef I. Roku 1858 byla vypsaná soutěž na rozšíření města do prostoru hradebního okruhu. Na základě vítězného projektu architekta L. Förstela a za účasti architektů E. van der Nüll, A. Siccada von Siccardsburg a F. A. von Stacheho²⁴ byl roku 1859 následně vypracován Definitivní pozemkový plán.

¹⁸ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 85.

¹⁹ HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 212.

²⁰ Tamtéž, str. 219.

²¹ Tamtéž, str. 219.

²² HRŮZA, Jiří. *Teorie města*. Praha. 1965, str. 75.

²³ Podle jeho představy se Paříž měla rozšiřovat podle vzoru Londýna sítovitě a s pravidelným intervalem v rozmístění parků. KUBOVÁ-GAUCHÉ, Alena a kol. *Mesto - región - metropola: Paříž, Lyon, Saint-Étienne*. Bratislava. 2011. ISBN 978-80-89228-32-4, str. 14, 16.

²⁴ VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. Praha. 2007. ISBN 978-80-7106-239-4, str. 449.

Roku 1865 byla otevřena okružní třída Ringstasse²⁵ v místě bývalých hradeb. Na Ringstrasse jsou soustředěny společensky klíčové soubory budov např. radnice, parlament, opera, umělecká a historická muzea, dvorní divadlo, akademie umění, burza, kostel.²⁶ Na řešení prostoru před císařským hradem byl povolán G. Semper, který navrhl Císařské fórum s dvěma novými křídly Hradu, s budovami dvou muzeí a pomníku Marie Terezie.²⁷ V rámci přestavby došlo k regulaci Dunaje a vybudování Nábřeží France Josefa, dále probíhaly regulační zásahy v historickém jádru z důvodu zlepšení dopravy.²⁸ Na místě pevnostních valů druhého okruhu vznikla další okružní komunikace. V roce 1890 dochází k připojení 34 předměstí, počet obyvatel tak stoupl z 0,5 na 1,4 milionu obyvatel.²⁹ Generální regulační plán z roku 1893³⁰ limitoval výšku budov jako opatření proti stavebnímu rozvoji.³¹

Následovaly další rozvojové koncepce např. v návrhu F. Musila z roku 1927 na paralelní město. Regionální plán z roku 1938 počítal s rozvojem města formou radiálních sídelních pásů.³²

Za 30 let se v okruhu Ringstrasse postavilo přes 500 soukromých a veřejných budov a bylo založeno 90 nových ulic a náměstí. Při asanaci historického jádra bylo zbudováno přes 1500 domů a kolem 3 000 jich bylo přestavěno. Tím však došlo k významnému zásahu do podoby historického jádra Vídně. Na konci století bylo jako dopravní překážky označeno a určeno k likvidaci kolem 800 domů v historické části. Znamá Korutanská ulice byla rozšířena z 9 na 19 m.³³ Avšak celý komplex Ringstrasse není dodnes dokončen. Severní křídlo Hradu a vítězné oblouky chybí dodnes.

Vídeňským řešením se také nechala inspirovat řada měst, např. Kolín nad Rýnem a Mohuč. Řešení přestavby Vídně se stalo také vzorem pro úpravy města Brna, kde na původní historické jádro navazuje síť komunikací zachycených hradebním

²⁵ Ringstrasse měla šířku 60 m.

²⁶ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 86.

²⁷ HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999. ISBN 80-01-01549-1, str. 223.

²⁸ FRANZ De, M. *Capital City Cultires. Reconstructing Contemporary Europe in Vienna and Berlin*. Brussels. 2011. ISBN 978-90-5201-739-6, str. 43.

²⁹ HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999. ISBN 80-01-01549-1, str. 224.

³⁰ O. Wagner spolu s J. Stübbenem dostal první cenu v soutěži na zpracování generálního regulačního plánu v roce 1892. ³⁰ HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 278.

³¹ FRANZ De, M. *Capital City Cultires. Reconstructing Contemporary Europe in Vienna and Berlin*. Brussels, 2011. ISBN 978-90-5201-739-6, str. 43.

³² HRŮZA, J. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 279.

³³ HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999. ISBN 80-01-01549-1, str. 223.

okruhem.^{34;35}

1.1.2. Město 20. století

Na počátku 20. století, po skončení první světové války, pokračoval jak rozmach vědy a techniky, tak i urbanizace a růst měst. Vznikají milionová města - velkoměsta³⁶, která okolo sebe vytváří síť předměstských oblastí a aglomerací. Struktura osídlení se stává stále složitější.

20. století pokračuje v proměnách osídlení a jeho vylepšení. Řeší otázky přestavby, obnovy a regenerace měst. Následně vznikají nové koncepce, vyvíjí se územní plánování a stavební předpisy.³⁷ V této době se můžeme setkat s prvními futuristickými projekty řešícími důsledky dopravy a dopravního provozu.³⁸

Ve dvacátých letech 20. století se formuje meziválečná avantgarda západoevropských architektů s vazbou na sovětskou avantgardu. Funkcionalisté se zabývali otázkami soudobých měst a to především hygienou, definováním funkce města, jeho uspořádáním a formováním, způsobem vyjádření doby průmyslového pokroku použitím nových stavebních materiálů a vznikajícím životním stylem.³⁹

Jednou z nejvýznamnějších osobností doby byl Le Corbusier, architekt, výtvarník a filozof. Propagoval moderní pojetí řešení urbanistického prostoru. Své názory publikoval v meziválečném i poválečném období. Jednalo se např. o práce: Město pro 3 miliony a Urbanismus.

Le Corbusierovy čtyři zásady formulují základ uspořádání města. Jedná se o nutnost snížení hustoty zastavění městských prostor a tím dosažení uvolnění prostoru pro potřeby dopravy; zvýšení hustoty center, aby se mohla vytvořit žádoucí propojení, rozšíření možnosti dopravy přebudováním starých systémů pro moderní dopravní prostředky jako jsou automobily, metro, tramvaje, letadla; rozšíření osázené plochy jako

³⁴ MARHOLD, Karel. *Sídla: urbanistická typologie II*. Praha. 1991. ISBN 80-01-00549-6, str. 156.

³⁵ Regulační plán řešící otázku Brna vytvořil vídeňský urbanista a architekt L. Förster již v roce 1860. Plán později doplnil J. Lorenz. Po dlouhém vývoji a několika návrzích došlo k definitivnímu plánu pod patronací F. Neubauera, který v podstatě využil Lorenzovu koncepci. KUČA, Karel. *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha. 2000, str. 100-101, str. 106.

³⁶ Na počátku 20. století např. Londýn, Berlín, New York několikanásobně překročili milion obyvatel. MARHOLD, Karel. *Sídla: urbanistická typologie II*. Praha. 1991, str. 213.

³⁷ HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999, str. 188.

³⁸ Např. italský architekt Antonio Sant'Elia, který v roce 1914 publikoval sérii návrhů La Citta Nuova.

³⁹ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 8.

prostředku umožňujícího dostatečnou hygienu a klid po práci, prostředku nezbytného pro fungování pracovního rytmu.^{40;41}

Stávající bloková zástavba byla kritizována především pro své nevhodné hygienické podmínky. Za vidinou maximálního stavebního využití byla tato zástavba často zahušťována. Její malé, zastíněné prostory dvorů byly zastavovány dalšími objekty. Východiskem se stávaly systémy řadové a řádkové, později meandrové zástavby. Všechny tyto formy měly daleko prosluněnější výsledky než původní vzor a umožňovaly propojení obytných prostorů se zelení.⁴² Dále se rozvíjí myšlenky zónování města, které by odstranily nežádoucí vlivy stále se zvyšující dopravy, nebo důsledky sousedství nevhodných funkcí.

V meziválečném období se vedle železnice rozvíjí i městská (tramvajová) a osobní doprava. Regulační plány na tuto situaci reagovaly zpravidla členěním plochy na obytné území, výrobní plochy, plochy městského vybavení a dopravní plochy, parky a zeleň. Ve městech se budují vilové a obytné části, dělnická sídliště areály městského vybavení a výrobní areály.⁴³ V případě našeho území vynikala např. koncepce regulačního plánu Hradce Králové, výstavba Zlína, nebo areálu brněnského výstaviště.

Východní sovětská avantgarda⁴⁴ měla podobné cíle jako západní funkcionalisté. Tyto dvě skupiny se navzájem ovlivňovaly. Významným zástupcem konstruktivismu byl sociolog Miljutin. Jeho koncepce města umísťovala jednotlivé funkce do pásem průmyslu, občanského vybavení, bydlení a rekreace. Pásma měla být umístěna paralelně tak, aby mezi nimi poskytovala co nejkratší spojení. Mezi jednotlivými pásmy pak vznikaly parky, rekreační areály a také tudy měly vést železnice a silnice.⁴⁵ Tato koncepce silně ovlivnila moderní urbanismus a řadí se tak mezi významné teorie lineárního nebo zahradního města. Některé prvky dále rozpracoval i Le Corbusier.

Na rozdíl od západních „kolegů“ byl jejich vývoj ukončen ve třicátých letech a

⁴⁰ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 8.

⁴¹ Čtyři zásady: bydlení, práce, zotavení, cirkulace byly formulovány roku 1933 na kongresu CIAM v tzv. Athénské chartě. Na této formulaci se výrazně podílel Le Corbusier. UNGERS, Liselotte. *O architektce: životy, díla, teorie: Alberti, Berlage, Boullée a Ledoux, Le Corbusier, Fischer z Erlachu, Ginzburg, Kahn, Jefferson, Loos, Mies van der Rohe, Palladio, Rossi, Schinkel, Smithsoniani, Ungers, Venturi a Scott-Brownová, Vitruvius, Wren, Wright*. Praha. 2004. 374 s, str. 231.

⁴² ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra - KOUTNÝ, Jan - ČABLOVÁ, Markéta. *Urbanismus a územní plánování*. Pardubice, 2002, str. 29.

⁴³ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 8.

⁴⁴ Skupina sovětských architektů a výtvarníků působící ve dvacátých letech.

⁴⁵ HRUZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999, str. 288.

nahrazen tzv. socialistickým realismem, který se stal oficiálním uměleckým stylem socialismu. Po druhé světové válce ho postupně přejaly všechny socialistické země.

V meziválečném období bylo při stavbě měst přihlíženo k myšlenkám Athénské charty⁴⁶, byly budovány satelity. Zástavba byla koncipována tak, aby působila uvolněnějším a prostornějším dojmem. V nových částech měst tak často mizely původní, staré sevřené prostory. Rekonstrukce probíhaly buď pomocí plošné, nebo úsekové asanace. Návrhy často nerespektovaly původní městskou zástavbu. S hrozbou světového konfliktu, nastává stavební útlum.

1.1.3. Město v českých zemích

Změny 19. století se samozřejmě dotkly i našeho území. S rozvojem dopravní infrastruktury a dobrou surovinovou základnou se české země stávají významnou průmyslovou částí rakouské monarchie. K textilnímu odvětví se ke konci 19. století přidává i strojírenství, chemický průmysl, potravinářství. Velkou urbanizační proměnou tedy prošlo např. Liberecko, Ústecko a v souvislosti s hutní výrobou i Kladensko a Mostecko. Spolu s migrací obyvatelstva do měst a jejich okolí stoupá potřeba bytové výstavby. Vznikají nové obytné⁴⁷, ale i vilové čtvrtě.⁴⁸

Novým typem měst zakládaným na našem území jsou města lázeňská např. Karlovy Vary a Mariánské Lázně. Města byla navrhována s dlouhými kolonádami, parky, lázeňskými pavilony obklopenými převážně soliterními lázeňskými domy.

Pozvolna se mění struktura měst a jejich výraz. V tomto období vznikají předměstí např. v Praze Karlín, založený roku 1817 s jasnou osnovou a pravidelnou blokovou zástavbou, dále Smíchov a Vinohrady. Výraznou úpravou se stalo vybudování dnešního Smetanova nábřeží s obytnými domy B. Gruebera v letech 1841 – 1845.⁴⁹ V průmyslové město se rozvíjí Brno. Města se však nerozvíjí podle určité koncepce. Uspořádání nových částí neřešilo otázku slučitelnosti s historickým jádrem měst a na krajinné hodnoty zastavovaného území. Nevyhovující a zastaralé části města jsou

⁴⁶ Více o Athénské chartě v příloze č. 1.

⁴⁷ V Praze se jedná o tzv. günderskou výstavbu.

⁴⁸ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 93-94.

⁴⁹ BOROVIČKA, Blahomír. - HRŮZA, Jiří. *Praha: 1000 let stavby města*. Praha. 1983, str. 59.

následně řešeny pomocí asanací.⁵⁰ S rozvojem měst dochází k budování společenských budov např. peněžních ústavů, divadel, muzeí, škol, hotelů atd. Ke konci 19. století dochází i v našich zemích ke zdokonalení systémů kanalizace a postupnému zavádění plynového osvětlení.⁵¹

Od 20. století se objevují první snahy o regulovaný vývoj města. Např. regulační plán Hradce Králové architektů V. Rejchla a O. Lisky, na který ve 20. letech navázal J. Gočár.⁵² V následujících letech se pokračuje ve výstavbě měst např. Praha s výstavbou Dejvic. Na naše podmínky netradiční se stala bytová výstavba Zlína podle návrhů architektů J. Kotěry a F. L. Gahury podle vzoru zahradního města.⁵³

Stavební vývoj měst byl v meziválečném období značně omezen. Dále se rozvíjely myšlenky již výše zmiňovaných urbanistických koncepcí – funkční zónování, lineární a pásová organizace sídel, teorie satelitních měst. Myšlenky, na které mohla navázat poválečná výstavba.⁵⁴

1.1.4. Vývoj myšlenky městské památkové rezervace na našem území

Stejně jako evropská města i města na našem území řešila stejné otázky a problémy související s jejich rozvojem a přizpůsobením se nové době plné změn.

Sílicí nebezpečí ničení památek v důsledku průmyslového rozvoje měst rozpoutalo boj představitelů památkové péče proti stavebním zásahům v historických částech měst. Především se jednalo o bourání měšťanských domů a jejich nahrazování činžovnými domy, rozšiřování ulic pro snadnější dopravu, o stavební změny kvůli zlepšení hygienických podmínek rostoucích měst.

V Praze byl 11. února 1893 vydán asanační zákon, který zásadně pozměnil ráz Prahy. Proti modernizačním zásahům na Malé Straně, Hradčanech a Starém Městě se protestovalo v kulturním tisku (např. Volné směry) a na veřejných manifestačních projevech.

Myšlenka ochrany našich historických měst se formovala již před založením

⁵⁰ Viz kapitola: *Vývoj myšlenky městské památkové rezervace na našem území*.

⁵¹ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 96.

⁵² HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977, str. 115.

⁵³ Tamtéž, str. 140.

⁵⁴ VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu*. Praha. 1979, str. 97-100.

Klubu Pro starou Prahu v tzv. Pražském klubu. Dne 28. října 1983 prezentoval návrh ochrany historické Prahy L. Jeřábek. Navrhoval vypracování zákona, který by zajišťoval „zachování charakteru staré Prahy“, nikoliv jen ochranu jednotlivých objektů. Navrhoval také, aby se nová výstavba podřizovala rázu staré Prahy a nikoliv naopak. O tři roky později L. Jeřábek a jeho společníci navrhli novelu⁵⁵ stavebního řádu. Tento návrh 13. února 1896 přednesl J. Pražák a A. Seifert sněmu Království českého.⁵⁶ V tomto návrhu stanovují ochranu starobylého rázu Prahy jako kulturního majetku celého národa československého. Stanovuje plošnou ochranu význačných částí města. Svým obsahem tvoří předchůdce dnešním památkovým rezervacím. Návrh novely však neměl na postup asanace vliv. Významným upozorněním na nutnost ochrany historického jádra města byl manifest Českému lidu tzv. Velikonoční manifest z 5. dubna 1896 podepsaný 173 významnými osobnostmi. Autory byli spisovatelé V. Hladík, J. Kampera a V. Mrštík.⁵⁷ Městská rada následně ustanovila poradní orgán Uměleckou komisi.

Od roku 1898 vedli členové Pražského klubu kampaň proti tehdejšími stavebními praktikám usilujícím o výstavbu nových činžovních domů na Novém Městě Pražském, Vinohradech a později i Starém Městě Pražském. V mnoha případech byly tyto snahy beznadějné, což např. v roce 1898 vyústilo v rezignaci Umělecké komise pro zachování starobylého rázu Prahy, v jejímž čele stál architekt Josef Zítek.⁵⁸

Dále bojoval o zachování historické Prahy roku 1900 nově založený Klub za starou Prahu. V rámci své působnosti Klub upozorňoval na ohrožení památek i v jiných městech. Spolek vydával věstník *Za starou Prahu*, který vychází dodnes. Tato organizace výrazně přispěla k rozpracování metodiky ochrany urbanistických celků na našem území.

Podle I. Hlobila byl přínos Klubu za starou Prahu především v rozpracování metodiky ochrany města pomocí územního plánu, předložení návrhu zákonné ochrany starého města, spojení tendencí směřujících k zachování historického města s teorií a zásadami památkové péče vídeňské školy dějin umění, naznačení řešení ochrany

⁵⁵ „změny a dodatky ku stávajícímu stavebnímu řádu pro královské hlavní město Prahu a okolní města a místní obce ze dne 10. dubna 1886 č. 40“

⁵⁶ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha, 2008, str. 13-14.

⁵⁷ Tamtéž, str. 15.

⁵⁸ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982, str. 31.

urbanistického celku a jeho architektonických památek v závislosti na aktivních užitkových funkcích a konečně přenesení teorie ochrany uměleckého díla na historické urbanistické celky.⁵⁹

Praha se stala v období 1905 až do první světové války centrem ideové, propagační i literární aktivity v problematice památkové péče. Vedoucí úlohu měl v tomto snažení Klub za starou Prahu, který v rámci polemiky o záchraně historického jádra metropole požadoval vznik památkové rezervace.⁶⁰ Časopis *Styl*, vydávaný od roku 1909 Spolkem výtvarných umělců Mánes za redakce Z. Wirtha, hrál vůdčí roli při šíření ochrany historických měst.

Absence zákona o památkové péči byla nahrazována preventivními opatřeními ochrany historických měst a jeho památek. Jednalo se především o rozvíjející se metodiku územního plánování. Významné se stává memorandum Klubu za starou Prahu, Státního památkového úřadu a Památkového sboru hlavního města Prahy z roku 1928, které mělo zabránit jakémukoliv regulování a násilnému korigování terénních nerovností, půdorysných linií, komunikací a hmot pražského Starého Města. Jmenované organizace požadovaly, aby se Staré Město považovalo za „hotový dokončený útvar“ a za umělecký celek. Ochrana měla být rozdělena do dvou pásem. Prvním byla oblast zničená, ve které by byly chráněny zbylé významné stavební celky, a druhým pásmem byla rezervace. Chráněné památky měly být vyznačeny na „polohopisném plánu“.^{61;62}

Památková péče této doby se snažila pokud možno konzervovat historická města jako celky, soudobou výstavbu a centrální funkce přenést za jejich obvod (např. Hradec Králové, Pardubice).⁶³ Hledala taková řešení urbanistické problematiky, která umožňovala co možná nejrozsáhlejší konzervaci historicky cenné zástavby. Problémem však bylo jejich ozdravení. Omezení vzniklá konzervací objektu zhoršovala životní podmínky obyvatelů. Orgány památkové péče si brzy začaly uvědomovat, že bez ozdravení dojde k dalšímu chátrání. Postupně tedy vypracovaly metodu později

⁵⁹ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 9.

⁶⁰ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982, str. 33.

⁶¹ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 16.

⁶² Hlavním autorem memoranda byl pravděpodobně Z. Wirth.

⁶³ Tamtéž, str. 17.

nazývanou jako památková asanace.^{64;65}

Roku 1924 vzniká Klub za Novou Prahu především jako reakce na aktivity Klubu za Starou Prahu.⁶⁶ Nový klub zastává názor, že přebudování Prahy je podmínkou pro její prosperitu. Prosazoval např. radikální asanaci, budování a prodloužení dopravních sítí a nový stavební řád, využití moderních materiálů. Spolek těchto architektů odsuzoval urbanistické uzavření plochy. Řešení nalézali ve funkcionalistické teorii, tedy v otevřených plochách s jednotlivými objekty obklopenými zelení. Odmítali myšlenku „genia loci“.⁶⁷

Nutnost propojení moderní výstavby s historickou si uvědomoval i Z. Wirth, avšak pouze za předpokladu, že nová architektura bude mít soudobý výraz. Otvíral tedy možnost propojení Prahy historické s moderní, kubistickou i funkcionalistickou.⁶⁸

1.2. Vývoj teorie památkové péče do roku 1945

V druhé polovině 19. století se nejvýznamněji prosazovala teorie purismu, navrácení stavby do „původního stavu“. V tomto směru se objekty začaly „očisťovat“ od všech pozdějších přístavků i slohově mladší vnitřní výzdoby, vše pak bylo nahrazováno pseudostylově, bez respektování jedinečnosti dochované památky. Prezentovaly se esteticky a slohově jednotné celky podle tehdejší představy.⁶⁹

Puristické praktiky restaurování a obnov památek byly záhy kritizovány v zájmu zachování skutečných kulturních hodnot. Objevují se nové pohledy na péči o památky. Jedním z hlavních představitelů odporu proti purismu v restaurování památek byl na počátku 20. století A. Riegel.⁷⁰ V památkové péči začal prosazovat konzervační metodu. Nový názor upozorňuje, že původní není nejstarší podoba objektu, ale jeho dochovaný

⁶⁴ Šlo o ozdravení domovního bloku vybouráním všech dodatečných, nevyhovujících i závadných doplňků, převážně zástavby dvorů z 19. století. HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 18.

⁶⁵ Asanační plán vytvořil např. J. Gočár pro Hradec Králové na počátku 20. let.

⁶⁶ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 17.

⁶⁷ Prvním krokem ke změně rázu Prahy se stala budova Všeobecného penzijního ústavu architektů K. Honzík a J. Hlaváčka postavená v letech 1932-1934. Jednalo se o první budovu vystupující z panoramatu Prahy.

⁶⁸ Tamtéž, str. 17.

⁶⁹ Mezi nejznámějších architektky této doby patří J. Mocker a ve východních Čechách působící F. Schmoranz. KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011, str. 11-12.

⁷⁰ Své názory a myšlenky shrnul do spisu *Der Moderne Dekmalkulturs, sein Wessen und seine Entstehung* z roku 1903.

stav. Přínosem konzervační metody bylo udržování památky ve stavu, v jakém se dochovala včetně všech známek stárnutí, včetně přiznání projevů architektury a umění pozdější doby i současnosti, pokud to bylo nezbytné pro jejich funkční uplatnění v soudobém životě.⁷¹ Cenná se již nejevila pouze románská, gotická nebo renesanční architektura (jak tomu bylo dříve v 19. století), ale i barokní památky, monumentální i běžná zástavba měšťanských domů.⁷²

Významní zastánci, kteří podstatnou mírou přispěli k prosazení konzervační teorie, byli M. Dvořák⁷³ a Z. Wirth s V. Birnbaumem.⁷⁴

Již výše uvedená konzervační metoda se dostávala do stále většího rozporu s praxí. Přísné dodržování této metody bylo kritizováno.⁷⁵ Časté lpění na nových vědeckých objevech vedlo konzervaci až k analytické metodě obnovy památek. Striktní dodržování této metody u památky mělo často za následek ztrátu charakteru uměleckého díla. Památka zachycovala pouze svůj vlastní vývoj, mnohdy na úkor stavební funkce a působila dojmem dokumentu. Metoda byla využívána spíše k umělekohistorickému zájmu, nikoli primárně k záchraně památky.

Řešení této krize viděl V. Wagner, přednosta Státního památkového ústavu v Praze.⁷⁶ Na přelomu 30. a 40. let prezentoval novou architektonickou a výtvarnou syntézu. Podle V. Wagnera je nutné památky vidět nejen jako autentický historický dokument, ale jako živé umělecké nebo architektonické dílo. Důležitá se nejevila cena stáří, ale kvalita díla jako celku, struktury, organismu. Tato metoda ve vhodných případech doporučovala provádět restituce původního stavu objektu, odstraňovat zásahy do jeho původní struktury.^{77;78} Syntetický pohled Wagner směřoval i k historickým městským jádrům. Výrazně přispěl k zobecnění hodnocení městského jádra jako uměleckého díla. Mimo jiné protestoval proti funkcionalistickým novostavbám

⁷¹ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982, str. 31.

⁷² HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 10.

⁷³ A. Riegl a M. Dvořák byli členové tzv. Vídeňské školy dějin umění.

⁷⁴ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 17.

⁷⁵ Podle B. Štorma odcizilo památku veřejnému zájmu i tvůrčímu umělci. ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: Mezi žízni budoucnosti a trýzní minulosti: výbor z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno. 2008, str. 75-79.

⁷⁶ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 34.

⁷⁷ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 20.

⁷⁸ Své názory následně shrnul do publikace *Umělecké dílo a jeho ochrana*, vydané roku 1946.

necitelně vkládaných do historické zástavby.⁷⁹ Syntetická teorie památkové péče se projevila v metodice ochrany historických měst regulačním plánem.⁸⁰ Wagnerův přístup k vyhodnocení města předznamenává výtvarné cíle asanačních plánů prvních městských památkových rezervací z počátku padesátých let. Jedním z hlavních Wagnerových oponentů byl Z. Wirth.

První světová válka přerušila veškeré snahy o ochranu památek. V roce 1918 nový Československý stát převzal doposud platné právní i organizační normy. Ústředním orgánem se stalo ministerstvo školství a národní osvěty a instancemi první stolice památkové úřady v Praze, později v Brně. Nově zřízený Národní výbor československý hned druhý den po založení státu vydal nařízení, které vyhlášovalo ochranu všech uměleckých a historických památek a zákaz jejich vývozu. V letech 1919 - 1936 byly předloženy tři návrhy zákona o kulturních památkách, žádný však kvůli odporu velkých vlastníků nebyl přijat.⁸¹ Všeobecně platila Rieglova teorie s Dvořákovou úpravou. Můžeme se setkat s dotvářením staveb syntetickým pojetím,⁸² ale i s volným umělcovým dotvářením bez důrazného ohledu na zachování památky.⁸³ Užívala se i analytická metoda a přísné dodržování konzervování každého detailu.⁸⁴

Období první republiky se ve svých praktických realizacích věnovalo převážně význačným sakrálním objektům, kromě nich později městským domům, radnicím a celkovému urbanismu. Hrady a zámky byly v této době většinou v držení soukromých vlastníků. Státní památková péče v jejich ochraně působila převážně tam, kde objekty spadaly pod státní správu po pozemkové reformě, nebo kde mělo dojít k daňovému zvýhodnění vlastníka.⁸⁵ Jako příklad lze uvést dostavbu katedrály sv. Víta, nebo hodnotné úpravy Pražského hradu J. Plečnikem ve 20. letech. Velmi ceněná je úprava zámku v Novém Městě nad Metují, vedená D. Jurkovičem.⁸⁶ D. Jurkovič s J. Paclem

⁷⁹ ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. FF Univerzity Karlovy v Praze. 2010, str. 15.

⁸⁰ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900 – 1975)*. Praha. 1985, str. 21.

⁸¹ KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011, str. 15.

⁸² Se syntetickým přístupem pracoval i B. Hypšman, autor vynikajícího urbanistického řešení budov býv. Ministerstva sociální péče a zemského úřadu na náměstí Pod Emauzy v Praze v 2. polovině 20. let. HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 17.

⁸³ Např. Plečnikova přestavba Pražského hradu. VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982, str. 40

⁸⁴ Staroměstská radnice a kostel sv. Havla na Zbraslavi. Tamtéž, str. 40.

⁸⁵ ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Brno. 2002, str. 187.

⁸⁶ Úprava byla dokončena P. Janákem ve 30. letech.

také vytvořil plán na obnovu hradu Kunětická hora.⁸⁷

Prudký spor mezi analyticko-modernistickým a synteticko-rekonstrukčním pojetím obnovy památek nebyl během druhé světové války rozhodnut a po jejím skončení vedl k metodickému pluralismu. Všechny snahy o ochranu historických jader měst výrazně napomohly k vyhlášení prvních městských rezervací v padesátých letech a k jejich legislativní ochraně.

V období protektorátu byly omezeny památkové obnovy. Památkový úřad se u nemovitých památek soustředil hlavně na zaměřování, dokumentaci nebo zajištění ohrožených nástěnných maleb a jiných prvků.⁸⁸

⁸⁷ Roku 1928 však bylo od zaměřovacích akcí upuštěno. VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. Praha. 1982, str. 40.

⁸⁸ ŠTORCNER, Petr. *Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Výbrané kapitoly k tématu*. Praha. 2008, str. 53.

2. Památková péče a ochrana městských sídel od roku 1945

Druhá světová válka způsobila obrovské ztráty. Po jejím skončení byla řada měst po celé Evropě včetně naší republiky děsivě poničena. Postihnuté státy přistupovaly k obnově památek dvěma způsoby. Prvním z nich byla přesná obnova struktury města. Druhý způsob hodnotil nejen historický a kulturní význam, ale i zastaralost např. infrastruktury a nedostatky při soudobém využívání města. Následně pak nedocházelo ke zcela přesné obnově.⁸⁹

2.1. Rozvoj měst po roce 1945

Po poválečné obnově se města mohla dále rozrůstat s uplatněním myšlenky zónování. Vznikala městská sídliště, rozvíjí se centrální oblasti. Rostoucí doprava zvyšovala náročnost při plánování rozvoje území a způsobovala ekologické obtíže. Ochrana životního prostředí se pak převážně od 60. let stávala jedním z hlavních otázek při řešení vývoje měst.⁹⁰

50. léta se v našich podmínkách nesla ve znamení rozsáhlé bytové výstavby v souvislosti s rozvojem průmyslu a těžby.⁹¹ Jednalo se o výstavbu na okraji měst a o „nová socialistická“ města⁹². Nová bloková výstavba měla společensky organizované vnitrobloky. Dalším typem byla sídliště s lišícím se pojetím fasád obytných domů a veřejných budov, např. školy, obchodní domy. Urbanistickou snahou bylo propojení této zástavby se stávající městskou.⁹³ K urychlení bytové výstavby se začalo pracovat na vývoji velkoplošných panelů. V rámci procesu nové výstavby byla také zahájena obnova městských památkových rezervací.⁹⁴

⁸⁹ V socialistických zemích byla často využívána metoda přesné obnovy původní struktury města. Jedná se např. o obnovu Varšavy.

⁹⁰ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 10.

⁹¹ BAŠE, Miroslav et al. *Česká architektura 1945-1995 - Czech architecture 1945-1995*. Praha. 1995, str. 32.

⁹² Např. vybudování velkolepé Nové Ostravy roku 1951 (arch. V. Meduna a kol.). Avšak Nová Ostrava nikdy nebyla postavena celá, stala se z ní městská čtvrť Poruba s jasnou urbanistickou strukturou tradičně rozložených prostorů – ulic, náměstí, dvorů. BAŠE, Miroslav et al. *Česká architektura 1945-1995 - Czech architecture 1945-1995*. Praha. 1995. str. 32.

⁹³ KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011, str. 78.

⁹⁴ Viz kapitoly o městských památkových rezervacích.

Od 60. let sílí kritika zónování města podle Athénské charty. Podle názorů odpůrců dělení území na jednotlivé části sice umožnilo vytvoření fungujícího organismu sídla, ale město nebylo vytvářeno skutečné město. Zóny začaly být pojímány jako smíšené (bydlení, vybavení, pracovní příležitosti). Následuje období snah o oživení městského prostředí, o zklidnění dopravy např. pomocí okružního systému nebo vytvářením pěších zón, o dodržování zásad ochrany životního prostředí.⁹⁵

Situace v 60. letech byla podobná předchozímu desetiletí. Stále pokračovala bytová výstavba převážně na okraji měst. Výstavbou sídlišť tak docházelo k jejich značnému zvětšení. Dále pokračovaly obnovovací práce v rezervačních městech. Nejvýznamnější byla celková rekonstrukce historického jádra Chebu. Také např. jádra Českého Krumlova, Pražského hradu a historických částí Prahy.⁹⁶

Od 70. let nastává odklon od technicismu. Navrací se tradiční hodnoty města a jeho výrazu. Projevem je i rozvoj oblasti rekonstrukce sídel.⁹⁷ Dále pokračuje proces urbanizace, který trvá dodnes. V tomto období sílí stavební činnost v městských centrech. Ochrana životního prostředí se stávala stále závažnější a sídlištní výstavba na „zelené louce“ již nebyla vhodná. Bylo nutné zastavit rozpínavost měst a soustředit se na zlepšení životního prostředí a bytového fondu v něm samotném. Pro regeneraci historických měst je v této době typická snaha o zachování městských hradeb. Domky chudiny postavené v minulosti již zchátraly a ztratily svůj význam, proto došlo k jejich asanaci a na uvolněném místě ke zřízení parků.⁹⁸ V historických centrech se začíná objevovat moderní zástavba např. obchodní domy PRIOR, Nová scéna Národního divadla, obchodní dům Kotva na Náměstí Republiky v Praze, nápaditá budova Národního shromáždění a přestavba kolonády s novými budovami v Karlových Varech.⁹⁹

V 80. letech se zvyšuje migrace obyvatelstva do měst. Na základě vládních rozhodnutí dochází k modernizaci bytového fondu v historické zástavbě. Ve všech krajích dochází ve větší či menší míře k rekonstrukci historických center památkových

⁹⁵ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 10-11.

⁹⁶ Tamtéž, str. 11.

⁹⁷ Tamtéž, str. 11.

⁹⁸ KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011, str. 205.

⁹⁹ KIBIC, Karel. K problematice novostaveb v historických městech. In *Památky a příroda*. Roč. 2 (1977), str. 67.

rezervací. Avšak plány regenerace městských památkových rezervací nebyly do značné míry úspěšné. Nejvíce ohroženými rezervacemi se v tomto období stávají Jindřichův Hradec, Slavonice, Loket, Kadaň, Litoměřice, Žatec Olomouc a Praha.¹⁰⁰

Na konci 20. století pokračují snahy o odstranění nežádoucích vlivů působících v městském prostředí. Nová města již vznikají ojediněle, jedná se spíše o výstavbu městských souborů. Rozvoj měst je v současné době ovlivňován rozvojem informačních a výrobních technologií, vysokým, rostoucím stupněm urbanizace, zvyšující se mobilitou obyvatel, životním způsobem - ovlivňovaným ekonomickou úrovní, technickým pokrokem, kulturou, globalizací a ochranou životního prostředí.¹⁰¹

Na našem území dochází k zásadním společenským změnám. Změnou ekonomické situace dochází k další vlně migrace do měst a jejich okolí. Z těchto důvodů vzniká fenomén satelitních městeček rozvíjený právě od 90. let. Zemědělské plochy v okolí měst jsou znovu zastavovány skladovacími objekty a nákupními centry. Městské památkové rezervace a městské památkové zóny jsou pod stále větším dohledem a díky regeneračním programům a finančním celkům správních organizací dochází k jejich záchraně a obnově.

2.2. Památková péče po roce 1945

Situace na našem území po roce 1945, co se týče stavu památek, nebyla tak vážná na rozdíl od ostatních zemí střední Evropy. Památkový fond byl válkou jen minimálně poškozen. Poválečná obnova zde tedy nebyla tak intenzivní jako např. v Německu nebo Polsku.

Změnami po roce 1945 a později únoru 1948 přešlo velké množství památek ze soukromého vlastnictví do vlastnictví státu. Nejvýznamnější z nich byly spravovány orgány státní památkové péče podle zákona 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Téhož roku dochází ke konfiskacím majetku sudetských Němců, církevního, šlechtického a dalšího majetku. Státní památková péče, ani roku 1947 nově vytvořená Národní kulturní komise v čele s Z. Wirthem, nedokázala zabránit velkým ztrátám především movitých, ale i nemovitých

¹⁰⁰ KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice*. Praha. 2011, str. 311.

¹⁰¹ KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004, str. 12.

památek. Velmi zúžený počet hradů a zámků, do kterých byl převezen výběr kulturního mobiliáře z ostatních staveb, zůstal zachován díky Z. Wirthovi ve své výtvarné integritě a byl postupně zpřístupňován veřejnosti.¹⁰²

Na druhou stranu dopad války na česká města umocnil v široké veřejnosti vnímání památek jako národní kulturní dědictví, a tedy i nutnost jejich obnovy a zachování. Tato situace spolu s odbornými hlasy přispěla k vyhlášení 30 nejvýznamnějších historických jader měst památkovými rezervacemi roku 1950. Cílem byla jejich rehabilitace jako historických výtvarných celků. Péči o opravu některých domů v historických jádrech vybraných zvláště hodnotných měst na sebe i finančně vzalo Ministerstvo školství, věd a umění, přestože nebylo vlastníkem objektů.¹⁰³ V praxi došlo k rozvinutí metodiky památkových asanací za použití kombinace analytické a syntetické památkové péče. Požadavkem byly nezbytné hygienické a modernizační úpravy.¹⁰⁴

Zájem o obnovu a ochranu měst měl i nově nastupující režim z ideových důvodů. Vedle lidového umění a architektury města připomínala období naší minulosti např. husitské revoluce, které nově nastupující režim viděl jako důležitý mezník ve vývoji našich dějin.

2.2.1. První památkové rezervace

Jak je již výše uvedeno, česká a moravská města nebyla válkou zasažena v takové míře jako v sousedních zemích. Přesto bylo potřeba odstranit vzniklé škody a zabránit dalšímu chátrání objektů nedostatkem údržby. Obnova měst nebyla jen společensko-kulturní záležitostí, ale i hospodářskou. Nezanedbatelná část bytového fondu náležela do památkově významných objektů.¹⁰⁵

Od druhé poloviny 40. let v architektuře ustupuje funkcionalismus, který je nahrazován socialistickým realismem. V duchu tohoto stylu se pak řada architektů začíná zabývat rekonstrukcemi památkových objektů.

¹⁰² ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha. 2010, str. 16.

¹⁰³ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*. Sv. 4. Praha. 1987, str. 24.

¹⁰⁴ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985, str. 18.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 5.

2.2.2. Vyhlášení a praxe městských památkových rezervací

Plán prvních městských rezervací byl schválen 11. července 1950. Jednalo se primárně o jejich stavební záchranu. Obsahem bylo zamezení demolicím, zlepšení hygienických podmínek, odstranění závad z předchozích období, modernizace bydlení a kulturní využití vybraných objektů. Celkem tedy bylo městskými rezervacemi prohlášeno 30 měst, z toho 22 v Čechách a na Moravě.¹⁰⁶ Obnova vybraných historických měst měla trvat 10 let.¹⁰⁷

Při plánování a rekonstrukcích se vycházelo z Ústavy 9. května.¹⁰⁸ Ta uvádí: „Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly zpřístupněny všem, a podporuje vědu i umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu.“

V rámci rekonstrukce byly prováděny průzkumy objektů a jejich vyhodnocení z hlediska uměleckohistorického, stavebního a zdravotního. Na základě jejich výsledků byl vytvořen plán asanace. Hlavním cílem bylo uchování a obnovení historicky¹⁰⁹ a výtvarně významného stavu architektury i celého města. Na město bylo pohlíženo jako na historický soubor i výtvarný celek zároveň, a proto bylo cílem zachování autentičnosti nebo aspoň podstatné identity městské zástavby v historickém kontextu.¹¹⁰ Podoba jednotlivých domů se podřizuje náměstí, ulici. Jednou z hlavních zásad u domů bylo zachování nebo obnovení jeho původní skladby, fasáda nesměla být poškozena novými tvary, okna nesměla měnit tvar ani velikost.

Nikde v Evropě nedošlo k tak rozsáhlým celkovým průzkumům památek. Průzkumy se zabýval vytvořený R ateliér pražského Stavoprojektu.¹¹¹ Vůdčími osobnostmi průzkumů a tzv. pasportizace jednotlivých historických objektů byli V. Lorenc, O. Stefan a D. Líbal. Spolu se syntetickým hodnocením historických domů,

¹⁰⁶ Za rezervace byly prohlášeny města: Praha, Český Krumlov, České Budějovice, Jindřichův Hradec, Tábor, Třeboň, Prachatice, Domažlice, Cheb, Loket, Litoměřice, Nové město nad Metují, Pardubice, Litomyšl, Jihlava, Telč, Slavonice, Znojmo, Olomouc, Mikulov, Kroměříž a Štamberk. V roce 1952 přibyly města: Kutná Hora, Horšovský Týn, Kadaň, Horní Slavkov, Planá a Moravská Třebová.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 6.

¹⁰⁸ Ústava 9. května, § 19., odst.2.

¹⁰⁹ Snahou bylo odstranění všech doplňků, přístaveb a adaptací převážně z 19. století, pokud neodpovídaly hygienickým požadavkům a urbanistickým zásadám, následně vrácení plochy parcely do její původní rozlohy.

¹¹⁰ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985, str. 6.

¹¹¹ Roku 1954 byl přeměněn na Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů (dále SÚRPMO).

čtvrtí i celých historických jader měst dosáhli velice profesionálních hodnocení, ze kterých odborníci čerpají dodnes.¹¹² První územní plány pro historická města vypracoval roku 1954 právě SÚRPMO. Dokumenty obsahovaly barevné značení užívané i v současnosti. První územní plány se věnovaly především urbanisticko-architektonickému hledisku, měly za úkol rehabilitaci prostor, odstranění architektonických závad a nevhodné vnitroblokové výstavby. Historickým centrům byla v těchto plánech přiznána centrální funkce s odpovídající vybaveností a bytovou funkcí. Doprava, pokud to místní podmínky dovozovaly, byla v centrech omezována pomocí okružních nebo polookružních komunikací. Plány se také věnovaly městské zeleni – v jádru města i v jeho okolí.¹¹³

Vedle vynikajících příkladů analytické konzervace (Karolinum, Strahovský klášter) byla vrácena do předpokládané gotické podoby Betlémská kaple podle projektu J. Fragnera a např. ve východních Čechách severní fronta náměstí v Novém Městě nad Metují do podoby rané renesance. Z kombinace obou principů vycházel technický odbor Státní památkové správy pod vedením architekta B. Štorma při záchraně a rekonstrukci řady hradů a zámků.¹¹⁴

2.2.3. Problémy a kritika prvních městských památkových rezervací

Problémy se splněním velkolepých plánů památkové asanace a rekonstrukce v historických městech se dostavily již v polovině 50. let.

Program záchrany městských památkových rezervací ekonomicky a organizačně ztroskotával. Financování tak velkých a rozsáhlých plánů se stávalo neúnosné. Kvůli úsporným opatřením byla část pracovníků převedena na jiné úkoly. Rekonstrukce bytů v historických centrech neměla očekávaný efekt, a proto se stavební práce zaměřovaly na výstavbu okrajových sídlišť. Asanační práce stagnovaly. Historická jádra byla tímto krokem ohrožena nevhodným využíváním a zanedbáváním údržby.

Kritizována byla i samotná metodika památkové péče např. v blokovém postupu

¹¹² ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha. 2010, str. 17.

¹¹³ KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011, str. 62, 80.

¹¹⁴ ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha. 2010, str. 17.

rekonstrukcí.¹¹⁵ Objevuje kritika samotných plánů a představ památkové péče. Jednalo se především o následné využívání rekonstruovaných objektů¹¹⁶ a vytváření z městských center „velká muzea“, jak uvádí V. Lorenc a O. Nový.¹¹⁷ Ti navrhuji vědecké posouzení zástavby a postupné nahrazování nehodnotných staveb novými užitečnými objekty k dosažení dynamičnosti vývoje městského organismu.¹¹⁸ Kritizovány byly ale i celkové snahy o udržení historického obrazu centra. Zastánci tohoto názoru vidí cestu v respektování a uchování význačných souborů avšak zapojených do městského centra přetvářeného pro potřeby současnosti a budoucnosti. Odmítají pracné a nákladné rekonstrukce a konzervace stísněných bloků s ojedinělými uměleckými prvky.¹¹⁹

2.2.4. Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

Ke konci 50. let bylo jasné, že program záchrany městských památkových rezervací ekonomicky a finančně opravdu ztroskotal. Jejich ochranu následně řeší první památkový zákon o kulturních památkách č. 22 z roku 1958, který věnuje velkou pozornost ochraně historických měst a vztahu nemovitých památek k jejich okolí. Zájmy památkové péče se dříve zaměřovaly na jednotlivé významné stavby profánního nebo sakrálního rázu. Zákon č. 22 z roku 1958 však chrání celé městské části, viz paragrafy níže.

§2 odst. 2 uvádí: „Za památku se považuje také soubor kulturních statků a věcí, i když některé z nich nejsou památkami“. Upozorňuje na důležitost ochrany historického prostředí sídlištních celků a architektonických souborů.¹²⁰

§4 definuje pojem „památkové rezervace“ a §5 zavádí tzv. ochranná pásma, vyžaduje-li to ochrana nemovité památky. Zákon dále zahrnoval ochranu i těch

¹¹⁵ Organizačně nebylo snadné zajistit dostatečný počet náhradních bytů. V případě úspěchu zase chyběla produktivní organizace práce. HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 22.

¹¹⁶ Objekty měly sloužit kulturním a lidovýchovným účelům podle již výše citovaného úryvku z Ústavy 9. května.

¹¹⁷ LORENC, V. – NOVÝ, O. K socialistické rekonstrukci historických měst. In *Výtvarná práce III* (1955), č. 18, str. 3.

¹¹⁸ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985, str. 33.

¹¹⁹ Významným představitelem byli J. Štván a kolektiv z Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Praze. HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 23.

¹²⁰ Zákon č. 22/ 1958, § 2, ods. 1.

kulturních památek, které nebyly zapsány do státních seznamů památek.¹²¹ Důležitou částí zákona je i §6, který se věnuje ochraně památek při řízení výstavby a ukládá, že „při územním plánování je třeba dbát toho, aby památky i jejich prostředí byly zachovány.“

§8 Udržování památek a §9 Zajištění památek ukládají povinnost údržby a zabezpečení po finanční stránce majiteli památky.

Na základě zákona č. 22 byla v r. 1958 zřízena nová památková instituce, Státní ústav památkové péče a ochrany přírody s celostátní působností, která po revizi způsobu ochrany městských památkových rezervací a přehodnocení jejich stavu a prozkoumání dalších měst, postupně vyhlásila za památkové rezervace další města v Čechách a na Moravě. V současnosti se v České republice nachází celkem 40 městských památkových rezervací.

2.2.5. Zákon 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

Ochranu význačného území dále upravuje zákon č. 50/1976 Sb. územním plánováním.

V úvodním §1 ods. 1. a 2. uvádí: „Územní plánování soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Územní plánování vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí a ochranu jeho hlavních složek - půdy, vody a ovzduší“.¹²²

Územní plánování je zde chápáno jako součást systému řízení rozvoje společnosti. Předpokládá vazbu územního a národohospodářského plánování. Toto spojení mělo zaručovat kvalitní zpracování urbanistického úkolu.¹²³

Zákon o územním plánování měl tedy pomoci k ochraně zájmů společnosti, v tomto případě zabezpečit péči o životní prostředí obyvatel a trvalý soulad všech

¹²¹ Zákon č. 22/ 1958, § 7, ods. 1.

¹²² Zákon č. 50/ 1976, § 1, ods. 1. a 2.

¹²³ DRÁPAL, Jaroslav – DOLEŽAL, Jan. *Úvod do studia urbanismu a architektury*. Brno. 1984, str. 31-32.

přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území.¹²⁴

Základní úkoly a hlavní cíle týkající se nejen rozvoje, ale i ochrany významných území popisuje §2, ods. 2., který uvádí, že územní plánování:

- „a) stanoví limity využití území,
- b) reguluje funkční a prostorové uspořádání území,
- c) určuje nutné asanační, rekonstrukční nebo rekultivační zásahy do území a stanoví způsob jeho dalšího využití,
- d) vymezuje chráněná území, chráněné objekty, oblasti klidu a ochranná pásma, pokud nevznikají podle zvláštních předpisů jinak, a zabezpečuje ochranu všech chráněných území, chráněných objektů, oblastí klidu a ochranných pásem,
- e) určuje zásady a podmínky pro věcnou a časovou koordinaci místně soustředěné výstavby jednoho nebo více stavebníků,
- f) posuzuje a hodnotí územně technické důsledky připravovaných staveb a jiných opatření v území a navrhuje nezbytný rozsah staveb a opatření, které podmiňují jejich plné využití,
- g) řeší umístění staveb, stanoví územně technické, urbanistické a architektonické zásady pro jejich projektové řešení a realizaci,
- h) navrhuje využití zdrojů a rezerv území pro jeho společensky nejefektivnější urbanistický rozvoj,
- i) vytváří podklady pro tvorbu koncepcí výstavby a technického vybavení území,
- j) navrhuje pořadí výstavby a využití území,
- k) navrhuje územně technická a organizační opatření nezbytná k dosažení optimálního uspořádání a využití území,
- l) vymezuje území dotčená požadavky ochrany obyvatelstva.“¹²⁵

¹²⁴ Tamtéž, str. 32.

¹²⁵ Zákon č. 50/ 1976, §2, ods. 1.

2.2.6. Urbanistická koncepce ochrany městských památkových rezervací

Urbanistická koncepce¹²⁶ ochrany historického města na základě neúspěšného vývoje nahrazuje předešlou „historicko-výtvarnou“, která se snažila o uchování historického souboru měst.¹²⁷ Oproti tomu urbanistická koncepce zdůrazňuje význam územního plánování. Snaží se o ochranu historického města, ale zároveň řeší i potřeby soudobé společnosti. Město nevidí jako mrtvou, zakonzervovanou oblast, ale právě naopak. Snahou této koncepce je propojení historické a soudobé tvorby pomocí kvalitních návrhů.¹²⁸ Jednalo se o rozpracování metody regenerací. Za památku se nepovažovaly jednotlivé stavby, ale především „prostředí města“.¹²⁹ Urbanistická koncepce tedy odstraňuje izolovanost historických částí vestavbou moderních prvků. Spolu s historickou architekturou tak vytvoří urbanistický celek, který se však stále odlišuje od nově vytvořených čtvrtí, sídlišť a satelitů.¹³⁰

Urbanistická koncepce měla velkou podporu V. Novotného¹³¹, který nesouhlasil s prováděním restitucí památek do původní podoby z finančních důvodů. Uvědomoval si velký objem památkového fondu a nemožnost jeho ideálních rekonstrukcí. Podle jeho názoru se takto zrekonstruované památky navíc vylučují ze „skladby životního prostředí“.¹³² Nebránil se však také „zprístupnit památku současným projevem“.¹³³ Podle A. Vošahlíka je smyslem regenerace vytvoření optimálního životního prostředí obyvatel měst zhodnocením kulturně historických hodnot a zachováním identity sídel a kontinuity vývoje spolu s umožněním přeměny sídel v jejich budoucím vývoji.¹³⁴

Mimo již výše zmiňovaný záměr, přihlížela také k potřebám přímých uživatelů. Možnost úpravy budov pro současné nejen hygienické potřeby, fungující městský

¹²⁶ Termín urbanistická koncepce je převzat od I. Hlobila, např. A. Vošahlík však pro pojmenování změny teorie ochrany historických měst doporučuje užívání výrazu „urbanistické pojetí“.

¹²⁷ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985, str. 39.

¹²⁸ Příkladem zvládnutí této teorie byla obnova věži emauzského klášterního kostela podle návrhu F. M. Černého roku 1964. Ne vždy se však tato snaha v centru měst projevila jako pozitivní. Velmi spornou se stala výstavba obchodních domů PRIOR v městských jádrech např. Olomouc, Znojmo.

¹²⁹ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008, str. 23-24.

¹³⁰ HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985, str. 71.

¹³¹ Ředitel Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v letech 1964 – 1976.

¹³² NOVOTNÝ, Vladimír. Přípomínky ke kategorizaci kulturních památek. In *Památková péče*, č. III (1974), str. 67.

¹³³ NOVOTNÝ, Vladimír. Obnova stavebních památek. In *Památky a příroda*, č. I (1976), str. 130.

¹³⁴ VOŠÁHLÍK, Aleš. *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany*. Praha. 1988, str. 92.

organismus jistě přispěl ke snadnějšímu soužití obyvatel s historicky cennou zástavbou. Metoda regenerací¹³⁵ zůstává dodnes platnou.¹³⁶

2.2.7. Kategorizace historických měst

Vzhledem k velkému počtu hodnotných sídel na našem území bylo jasné, že ochrana 35 městských rezervací nebude stačit. Proto na počátku 70. let dochází pod vedením K. Kibice k evidenci historických měst a jejich následné kategorizace. Vybraná města byla rozdělena do tří kategorií (městské památkové rezervace patřily do I. kategorie). V letech 1986 – 1988 byla v rámci projektu Památkové hodnoty historických sídel a teorie jejich ochrany provedena aktualizace evidence a kategorizace historických měst.¹³⁷ Časová hranice pro posouzení měst sahala až do roku 1985. Pod ochranu tedy spadaly i realizace z 19. a 20. století. Výsledky výzkumů a klasifikace posloužily k širšímu pojetí ochrany a regenerace jader historických měst a staly se podkladem pro vymezení ochrany sídel v novém zákoně č. 20/1987 Sb. Zákonná ochrana se vztahovala na všechna města I. kategorie a část měst II. kategorie.¹³⁸

A. Vošahlík uvádí, že zbylá města II. kategorie a všechna z III. kategorie sice nebyla pod zákonnou ochranou, byla však chápána jako urbanisticky hodnotný celek nazývaný „města památkového zájmu“.¹³⁹ Jejich ochrana byla zahrnuta do územně plánovací dokumentace. S tímto názorem se rozchází J. Štulc, který je toho názoru, že „třetí kategorie byla národními výbory, tehdejšími orgány státní správy, běžně označována za „likvidační“¹⁴⁰. Prosazená kategorizace tedy podle jeho slov „dala nástroj k dalším odpisům památek“¹⁴¹.

¹³⁵ Zásadám regenerace historických center měst se věnuje A. Vošahlík ve své publikaci: *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany*. Praha, 1988, str. 76-92.

¹³⁶ Jak se můžeme přesvědčit např. v publikaci: HLOBIL, Ivo, KRATOCHVÍL, Petr a VOŠAHLÍK, Aleš. *Památky vašeho města jsou váš kapitál: památkové aspekty regenerace historických částí měst*. Praha, 1993. ISBN 80-85124-24-6.

¹³⁷ VOŠAHLÍK, Aleš. *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany*. Praha, 1988, str. 33-35.

¹³⁸ Městské památkové rezervace a městské památkové zóny.

¹³⁹ Tamtéž, str. 65.

¹⁴⁰ ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha, 2010, str. 20.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 20.

2.2.8. Stav městských památkových rezervací

Extenzivní rozvoj měst v průběhu sledovaného období způsobil technickou, funkční i sociální degradaci vlastních center, která přestala být reprezentační částí. Následkem dlouhodobě zanedbávané údržby byl v druhé polovině 80. let stav kulturních památek, nechráněného stavebního fondu a inženýrských sítí značně znepokojivý. Zpráva o stavu městských památkových rezervací v České socialistické republice předložená ministrem kultury M. Klusákem v roce 1985 uvádí, že pouze 28, 4 % objektů je v dobrém stavu, 36, 7 %, vyžadovalo opravu, 28, 7 % rekonstrukci a 6, 2 % objektů bylo v havarijním stavu. Rovněž předpokládá, že cca 40 - 50 % všech technických sítí na území měst vyžaduje rekonstrukci.¹⁴²

V rezervacích byly často nevhodně využívány velkokapacitní kulturní památky, např. zámky, kláštery, radnice, hospodářské objekty, které by naopak mohly sloužit jako kulturně-společenská, školská nebo sociální zařízení.^{143;144}

Obnova památkových rezervací byla do poloviny 80. let chápána jako údržba a rekonstrukce jednotlivých objektů. Vzhledem k celkově špatnému stavu historických jader měst se část výše zmiňovaného dokumentu M. Klusáka věnovala změně koncepce obnovy památkově chráněného území. Regeneraci pojímala jako komplexní proces zhodnocování polyfunkční urbanistické struktury centra města, jeho prostorové a hmotové skladby, zástavby (bytového fondu, občanského vybavení), volných ploch i zeleně, včetně technických zařízení, životních podmínek obyvatel i zhodnocení kulturního potenciálu sídla. K obnově mělo dojít v následujících dvou pětiletkách.¹⁴⁵

Mimo výše zmiňovanou problematiku obnovy měst se text věnuje zvýšením počtu městských památkových rezervací a nutností zavedení památkové ochrany i na jejich okolí.¹⁴⁶ Řešení situace přinesl zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

¹⁴² Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. KLUSÁK, M. *Zpráva o stavu městských památkových rezervací v České socialistické republice*. 1985, str. 6, 7.

¹⁴³ Viz využití zámku v Moravské Třebové.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 7.

¹⁴⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. KLUSÁK, M. *Zpráva o stavu městských památkových rezervací v České socialistické republice*. 1985, str. 11-13.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 3-5.

2.2.9. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

V roce 1987 byl vydán dodnes platný památkový zákon.¹⁴⁷ Na základě tohoto zákona došlo k prohlášení dalších pěti měst památkovými rezervacemi. Mimo již zavedeného pojmu památkové rezervace se zákon věnuje ochraně měst v níže uvedených paragrafech.

Velmi důležitou částí tohoto zákona je §6, který, vedle památkové rezervace, nově zavádí pojem památkové zóny.

V §2 chrání i tzv. památkový soubor, tj. územní zpravidla menšího rozsahu než je památková rezervace nebo zóna. Jde o plochu, ve které jsou vyznačeny chráněné památky a plochy určující charakter této lokality.

§17 představuje ochranné pásmo vymezené okolo památkové rezervace a zóny. Smyslem takovéto ochrany je regulace stavebních a jiných činností, tak aby neohrožovaly vlastní chráněné území.

2.2.10. Situace po roce 1989

Změna politické situace přinesla i změny na poli ochrany památek a jejich dalšího vývoje. Roku 1990 se od památkové péče oddělil obor ochrany přírody. Základem památkové péče zůstal i po roce 1990 zákon č. 20/1987 Sb.

Bohužel převážně v 90. letech docházelo k neodčinitelným zásahům do kulturního fondu. Jednalo se např. o vykrádání nezabezpečených památek a o vandalismus. V rámci privatizace bylo původním majitelům navráceno velké množství kulturních památek. Do soukromých rukou se tak dostaly objekty, se kterými noví majitelé mnohdy nevěděli jak naložit. S privatizací stavební výroby však měli možnost individuálních řešení oprav, které ne vždy posloužily památce, spíše naopak. Památky se tak dostávaly do velkého nebezpečí.

Po roce 1989 také dochází k zhodnocení a doplnění Ústředního seznamu kulturních památek a systému ochrany měst¹⁴⁸. Nově začala být chráněna vesnická sídla a krajina.¹⁴⁹

V roce 1990 Československo přistoupilo k Úmluvě o ochraně světového

¹⁴⁷ Všechny dosud zpracované návrhy nového památkového zákona nebyly přijaty.

¹⁴⁸ Jednalo se o rozšíření počtu památkových zón ze 160 na 254.

¹⁴⁹ Celkem vzniklo 61 vesnických památkových rezervací, 211 vesnických památkových zón, 19 krajinných památkových zón.

kulturního a přírodního dědictví. Do Seznamu světového dědictví UNESCO bylo do současnosti zapsáno celkem 12 památek. V posledních letech vrcholí regenerační snahy v historických městech jak v jejich ochraně, tak i v péči o ně. Došlo k obnově stavebního fondu. Byly opraveny převážně veřejné budovy, sakrální stavby, ale i měšťanské a činžovní domy. Dochází také k rozšiřování počtu městských památkových zón, velká část z nich byla prohlášena právě v 90. letech. V nové bytové výstavbě skončila výlučná realizace typových objektů, často nekorespondujících s okolím. Skončila také výstavba novostaveb v rámci „akce Z“.¹⁵⁰ Významnou zásluhu na obnově objektů i celých měst má Sdružení historických měst Čech, Moravy a Slezska. K obnově pak následně přispívá vládní usnesení č. 209/ 1992, Program regenerace městských památkových rezervací a zón.¹⁵¹

V důsledku rychlé a hromadné přípravy návrhů městských památkových zón a městských památkových rezervací vznikly nedostatky, které následně řešil přípis Ministerstva kultury č. j. 2608/95 v úkolech Aktualizace Koncepce památkové ochrany historických měst v České republice A. Vošahlíka a Koncepce ochrany historických měst ČR V. Rákosníkové, aktualizace roku 1997.¹⁵²

Roku 2002 byl vytvořen Národní památkový ústav složený z generálního ředitelství a 14 územních odborných pracovišť, která zajišťují vědu, výzkum, evidenci a dokumentaci památek, zákonem předepsané odborné poradenství při jejich údržbě a obnově.

Památková péče se posledních dvacet let snaží chápat jakoukoli kulturní památku jako jedinečné dílo svým vznikem charakterem a vývojem. To vše musí být promítnuto, po důkladném průzkumu objektu, do individuálního i metodického přístupu obnovy památky.¹⁵³

Pád komunistického režimu neznamenal menší riziko zániku kulturních hodnot historických jader měst. Sílícím tlakem investičních firem a novými funkčními požadavky i záměrem stavět v atraktivních historických centrech našich měst se ochrana

¹⁵⁰ KIBIC, Karel. Třicet let úsilí o prohloubení památkové ochrany našich historických měst. In *Zprávy památkové péče*, 2004, 64(1), str. 241.

¹⁵¹ Více o Programu regenerace městských památkových rezervací a zón v následující kapitole.

¹⁵² KIBIC, Karel. Třicet let úsilí o prohloubení památkové ochrany našich historických měst. In *Zprávy památkové péče*, 2004, 64(1), str. 230.

¹⁵³ ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče*. Praha. 2010, str. 21.

sídel stává stále velmi důležitou.¹⁵⁴ Stále je velmi nutné dbát na výstavbu i rekonstrukce a myslet na budoucí obraz našich měst.

2.2.11. Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky

Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky je základním dokumentem, který podporuje a usměrňuje rozvoj regenerace v jednotlivých městech. Byl přijat v roce 1992 usnesením vlády ČR č. 209 k Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón.¹⁵⁵ Hlavním cílem je na základě komplexního pohledu na rozvoj území, s využitím nástrojů územního rozvoje, hledat zdroje a rezervy daného místa a zvýšit efektivnost územního rozvoje i užití veřejných prostředků státu a měst.¹⁵⁶ Program se snaží, z hledem ke změnám sociálního a ekonomického vývoje měst v nových podmínkách demokratického zřízení a tržního hospodářství, aktivizovat města k regeneraci v rámci jejich samostatné i přenesené působnosti. Jde především o záchranu ohrožených památek a ostatních uznávaných kulturních hodnot území, na druhou stranu ale také o vytvoření účinného systému ochrany a tvorby kulturních hodnot daného místa pro nadcházející období.¹⁵⁷

Státní podpora Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky má tři základní formy:

- a) od roku 1992 účelové nevratné příspěvky prostřednictvím ministerstva kultury vlastníkům památek,
- b) od roku 1993 zvýhodněné půjčky a úvěry pro malé a střední podnikatele prostřednictvím Českomoravské záruční a rozvojové banky a ministerstva hospodářství,
- c) od roku 1993 obecněji zaměřená daňová zvýhodnění.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Viz přebudování historického Velkého Špalíčku v Brně na obchodní centrum.

¹⁵⁵ Plné znění *Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky* viz příloha č. 2.

¹⁵⁶ MATOUŠKOVÁ, Kamila. *Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky*. Praha. 1994, str. 10.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 18.

¹⁵⁸ MATOUŠKOVÁ, Kamila. *Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky*. Praha. 1994, str. 14.

2.3. Vývoj městské památkové rezervace Pardubice

Pardubice leží ve středu východních Čech na soutoku Labe s Chrudimkou. Nejstarší dochovaná písemná zmínka o jejich existenci pochází z roku 1295 (konfirmace papeže Bonifáce VIII).¹⁵⁹ Původní ves je zde uváděna pod názvem Pordoby. Nacházela se v místě dnešních Padubiček. Po roce 1332 dochází k založení města Pardubice. První zmínka o „novém městě“ pochází z r. 1340.¹⁶⁰ V této době patřilo sledované území rodu pánů z Pardubic. Arnošt z Pardubic, pražský arcibiskup, pravděpodobně přestavěl tvrz na hrad a založil filiální, později městský farní kostel Zvěstování Panny Marie v jihovýchodní části nového města. V roce 1390 připadla část panství Hanušovi z Milheimu. Po jeho smrti se stal dalším majitelem Viktorín Boček z Kunštátu a Poděbrad. Za husitských válek Pardubice získal Jan Hlaváč z Mitrova.¹⁶¹ Za Pernštejnů, po roce 1491, prošly Pardubice výraznými změnami v podobě města.

2.3.1. Rozvoj města za doby Pernštejnů

Starý hrad byl za Viléma z Pernštejna zcela přebudován a obehnan zemními valy s nárožními rondely. Před valem se rozprostírala hradební zeď. Před touto hradbou byl postaven příkop, který bylo možno v případě nebezpečí zaplavit.¹⁶² Podobným valovým rondelovým opevněním bylo obehnáno ze tří stran i celé město (jihovýchodní strana byla připojena k vodnímu opevnění hradu).

Po velkém požáru roku 1507 byla zahájena rozsáhlá pozdně gotická přestavba. Celé město bylo nově zastavováno jednotně řešenými jednopatrovými kamennými domy. Charakteristickým znakem se stalo členění štítů okny se záclonovými oblouky a malovanými výplňovými plochami.¹⁶³ V nikách pardubických domů byly často vyobrazovány motivy „zaskleného okna“¹⁶⁴ a figurální výzdoba.¹⁶⁵ Dalším typem

¹⁵⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2002., str. 25.

¹⁶⁰ ŠEBEK, František. *Dějiny Pardubic*. Pardubice. 1990, str. 49.

¹⁶¹ HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, František – ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha. 1995. ISBN 80-85268-35-3, text. část, str. 1.

¹⁶² Tamtéž, str. 1.

¹⁶³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2002, str. 67.

¹⁶⁴ Imitace okna v dřevěném rámu zasklené do kruhových terčků do olova. HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548: malířství a sochařství*. Pardubice. 2003, str. 25.

výzdoby byla např. erbovní, rostlinná a motivy mřížkování. Do současnosti se podařilo objevit na 14 domech přes 60 nik a jeden rozvilinový malovaný pás lemující římsu.¹⁶⁶ Vilém z Pernštejna změnil ráz severozápadní části města prokopáním tzv. městské řeky, kolem které se vyskytovaly řemeslnické dílny. Pro zajištění chodu zámku byl pro hospodářské budovy v roce 1507 vybudován tzv. Příhrádek, který plnil i funkci barbakánu chránícího jediný přístup k zámku. V letech 1515-1519 zakládá rodový pohřební chrám sv. Bartoloměje pro českou větev rodu.¹⁶⁷

Po dalším požáru roku 1538 následovala přestavba renesanční. Jan z Pernštejna uložil na starost stavební práce Mistru Jiříku z Olomouce. Domy byly zvýšeny o druhé patro s renesančními obloučkovými štíty a atikami. Tuto přestavbu charakterizuje užití terakotových ostění portálů a oken vyráběných v perňštejnských cihelnách. Fasády domů byly dále zdobeny iluzivními architektonickými prvky a rostlinnými ornamentálními motivy.¹⁶⁸

2.3.2. Vývoj Pardubic po roce 1560

Po roce 1560 se Pardubice stávají královským městem. V této době nedocházelo k zásadním stavebním činnostem. Pouze zámek prodělal rozsáhlou renesanční přestavbu.

Za třicetileté války město utrpělo značné škody, přestože se Pardubice Švédům v letech 1639, 1644 a 1645 ubránily. Ovšem za cenu zničení téměř celého předměstí a v roce 1645 i požáru města.¹⁶⁹ Pardubice se až do poloviny 18. století prakticky nerozvíjely a barokní architektura se v centru města ve větší míře nerozvinula. Výjimku tvoří morový sloup z roku 1695.¹⁷⁰

V polovině 18. století bylo městské opevnění doplněno o bastiony a raveliny. Po roce 1776 však byly hradby postupně rušeny. Roku 1751 zasáhl město další požár, který

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 25.

¹⁶⁶ Jedná se o domy čp. 3, 4, 11, 12, 18, 21, 22, 27, 58, 77, 78, 89, 90, 93, 94, výzdoba opěrného oblouku mezi domy čp. 116 a 81. Tamtéž, str. 25-37.

¹⁶⁷ HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, Jaroslav - ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha. 1995, text. část, str. 1.

¹⁶⁸ HRÁDEK, Mojmír. *Městské památkové rezervace*. Praha. 2000, str. 99

¹⁶⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2002, str. 69.

¹⁷⁰ Sochy českých patronů na Mariánském sloupu následně vytvořil v roce 1775 Jakub Teplý, vytvořil také sochy sv. Jana Nepomuckého a Františka de Pauli na mostě před zámkem. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. Zpráva o okr. Pardubice, č.bl. 354/63., str. 4.

se stal impulsem k vlně pozdně barokních a klasicistních přestaveb. Jako příklad lze uvést výzdobu domu čp. 50 (U Jonáše) alegorickou štukovou výzdobou stavitele J. Teplého. Dále se rozvíjí nová výstavba především na Bílém i Zeleném předměstí. Kvůli stavbě císařské silnice z Hradce Králové do Chrudimi byla při průjezdu pardubickým náměstím zbourána Bíla brána.¹⁷¹

Ke konci 19. století byla velkým zásahem do sledovaného území výstavba školní budovy na nově zbudovaném Komenském náměstí, kde se mj. nachází i kostel Zvěstování Panny Marie. Na Pernštýnském náměstí dochází ke sloučení staré radnice a okolních domů a k následnému vybudování nové radnice, která svou obrovskou hmotou narušuje skladbu náměstí. Asanací nebylo ušetřeno ani okolí kostela sv. Bartoloměje, kde byly zbourány renesanční masné krámy.¹⁷²

Národní třída byla na přelomu 19. a 20. století zastavována historizujícími novostavbami a posléze i secesními domy. Prostor mezi ní a historickou částí oddělenou Zelenou bránou byl využit k výstavbě nového náměstí (dnes náměstí Republiky a Smetanovo náměstí).¹⁷³ Postupně byly postaveny Krudenzův činžovní a obchodní dům, sousední secesní domy, městské divadlo. Vodní příkopy byly na počátku 20. století zasypány. V této době se začal také budovat vodovod i městská kanalizace.^{174;175}

V souvislosti s regulací řeky Chrudimky postavil J. Gočár v letech 1909-1910 Winternitzovy automatické mlýny. Před první světovou válkou pronikají do místní architektury vlivy moderny a kubismu. Roku 1913- 1917 byla vedle Zelené brány postavena budova spořitelny.¹⁷⁶ Roku 1913 byl také schválen regulační plán, který ovlivnil vývoj města ve 20. a 30. letech 20. století.¹⁷⁷

V období 1. republiky nedocházelo k žádným výrazným zásahům do historické části města. Velká stavební aktivita nastala na území bývalého zámeckého příkopu

¹⁷¹ HRÁDEK, Mojmir. *Městské památkové rezervace*. Praha. 2000, str. 99.

¹⁷² HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, Jaroslav – ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha. 1995, text. část, str. 2.

¹⁷³ V roce 1908 došlo k nákladné úpravě městských řek. Po regulaci Chrudimky bylo zasypáno staré řečiště vedoucí přes dnešní náměstí Republiky a tím vznikla možnost nové výstavby v těchto prostorech. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 27.

¹⁷⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*, Praha. 1960, str. 27.

¹⁷⁵ Vodovod postavili již páni z Pernštejna z důvodu zásobování zámku vodou. Tamtéž, str. 27.

¹⁷⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2002, str. 72.

¹⁷⁷ Regulační plán byl vytvořen městskou technickou kanceláří s pomocí návrhu V. Zákrejse a J. Šejna. HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, Jaroslav – ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha. 1995, text. část, str. 2.

(dnešní Tyršovy sady) kvůli celostátní výstavě tělesné výchovy a sportu roku 1931.¹⁷⁸ Všechny pavilony však byly postupně zlikvidovány.^{179;180} Po západní straně výstaviště vznikla nynější Sukova třída obestavěná ve 30. letech funkcionalistickými stavbami. Rondokubismus, funkcionalismus a konstruktivismus se následně odrazily i na stavbách na náměstí Republiky i např. na Třídě Míru. Obytné stavby se rozprostíraly na Bílém předměstí, vilová čtvrť např. za Matičním jezerem. V letech 1935-1940 vznikal územní plán prof. Mikuškoviče a architekta F. Kerharta. Plán počítal s dynamickým rozvojem Pardubic, tedy vytvořením tzv. Velkých Pardubic.¹⁸¹ V meziválečném období vzhled centra dotvořily např. stavby J. Gočára a L. Machoně.¹⁸² Historická část Pardubic spolu s ostatními částmi města je od roku 1941 postupně zásobována plynovodem z chrudimské plynárny.¹⁸³ Po druhé světové válce byl v letech 1956-1957 vybudován plynovod vedoucí z Mostu.¹⁸⁴

Za druhé světové války se centrum zájmu ubíralo spíše k průmyslovým částem města, jednalo se především o posílení chemického odvětví.

2.3.3. Vývoj města Pardubice po roce 1945

Pardubice se po 2. světové válce rozvíjely v jednu z největších průmyslových aglomerací v tehdejší Československu. Poválečná obnova probíhala podle regulačního plánu z let 1945-1947 prof. Mikuškoviče a architekta F. Kerharta. Přestože nebyl schválený jako závazný dokument, fungoval v následujících letech jako podklad při výstavbě Pardubic. Převážná část nové výstavby se soustředila na okrajové části města. Vznikaly velké urbanistické celky jako např. v letech 1947–1959 Dukla. Již v krajském městě se výstavba řídila novým směrným plánem¹⁸⁵ ze 7. června 1960.¹⁸⁶ Nová výstavba a

¹⁷⁸ V této době byl postaven i např. hotel Grand a průmyslové muzeum.

¹⁷⁹ Pavilony byly stavěny ve funkcionalistickém duchu.

¹⁸⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2002, str. 72.

¹⁸¹ HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, Jaroslav – ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha, 1995, text. část, str. 3.

¹⁸² J. Gočár v jádru Pardubic proslul stavbami např. Agrobanky (dnes Komerční banka), hotelu Grand a Winternitzovými mlýny. L. Machoně je známý stavbou domu s pasáží na Třídě Míru a gymnázia na Smetanově nám.

¹⁸³ Po druhé světové válce byl vybudován dálkový plynovod vedoucí z Mostu a v letech 1956-1957 pak z Ostravy.

¹⁸⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2002, str. 73.

přestavby se nevyhnuly ani samotnému centru města, především v tzv. ochranném pásmu okolo městské památkové rezervace. Součástí ekonomické rozvahy byly i požadavky na údržbu a obnovu posléze prohlášené městské památkové rezervace, tedy historického jádra města Pardubic.¹⁸⁷

2.3.3.1. Asanační plán

Vypracování asanačního plánu bylo v roce 1959 zadáno Státnímu ústavu pro rekonstrukci památkových měst. Jednalo se o první urbanistickou rekonstrukci historického jádra města jako celku. Plán byl sestaven roku 1960 na základě podrobných průzkumů, které umožnily poznat jednotlivé objekty s jejich parcelami a technicko-hospodářským stavem.

Úkolem asanačního plánu historického jádra města bylo zlepšit životní podmínky obyvatel a prodloužit životnost jednotlivých domů se zachováním historicko-architektonické hodnoty celku.¹⁸⁸

2.3.3.1.1. Rozsah asanační oblasti

Jádro asanačního území bylo tvořeno ze zástavby památkové rezervace, areálu zámku s Tyršovými sady a Labskou ulicí. Hranici tvořilo dnešní náměstí Republiky, Tyršovy sady a Sukova Třída, po které se hranice dále stáčela na sever a kopírovala obvod zámeckého parku. Pokračovala k toku Labe a na východě podél řeky Chrudimky, dokud se nenapojila na dnešní Jahnovu ulici, která následně celek sledovaného území uzavírá navázáním na Smetanovo náměstí a náměstí Republiky.¹⁸⁹

Celé území mělo rozlohu 33,5 ha a sledovalo 206 čp., z toho 197 obytných objektů.¹⁹⁰ Asanační oblast byla rozdělena na 9 bloků (podle zástavby).¹⁹¹

¹⁸⁶Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích, str. 4.

¹⁸⁷Tamtéž, str. 4.

¹⁸⁸Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 44.

¹⁸⁹Viz příloha č. 6. Mapa asanačního plánu.

¹⁹⁰Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 *Pardubice asanační plán. Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 18.

¹⁹¹Tamtéž, str. 3.

2.3.3.1.2. Obsah asanačního plánu

Jak je již výše uvedeno, asanační plán řeší obnovu a životaschopnost historického jádra. Zabývá se rozбором jednotlivých částí historického jádra s vyhodnocením jejich stavu a doporučením k nápravě nebo demolici.

Velká část průvodní zprávy je věnovaná bytové otázce a celkovému stavu objektů v centru města. Tento stav je následně rozdělen do pěti klasifikačních tříd. U objektů byly zkoumány všechny jeho části tj. vlastní budova, všechna křídla a přístavky. Podle zprávy je patrné, že právě přístavky v mnoha případech narušují vzhled i celkový stav sledovaných objektů. Dále uvádí, že stav dvorních objektů a kůlen je v 50% dezolátní a určený k okamžité demolici.¹⁹² Průvodní zpráva věnující se asanaci zámku a jeho okolí také upozorňuje na nevhodná a zchátralá dvorní křídla a jejich odstranění nejen z důvodů zdravotních, ale i kvůli uvolnění dvorních průčelí. Konkrétně zmiňuje budovy čp. 22-26 v Zámecké ulici.¹⁹³

Velká výška a množství spodních vod spolu se špatnou údržbou měly za následek špatný stav vlastních budov objektů v historickém jádru. Podle pětidílné klasifikace byl pouze jeden dům shledán ve velmi dobrém stavu, v dobrém pak budova čp. 17. Špatný stav objektů uvádí u čp. 72, čp. 36 bylo ve velmi špatném stavu a dezolátní stav byl nahlášen u čp. 13. Jako nevyhovující se projevil i stav krytin, kvůli kterému hrozilo vlivem zatíkáni zřízení budov (např. čp. 49 a 50).¹⁹⁴

Při vyhodnocování vnitřní vybavenosti objektů shledal podrobný průzkum tuto složku za zcela nedostačující. Předepsaným normám bydlení neodpovídala nejméně jedna třetina objektů. Problém byl shledán především v nedostačujícím zavedení a následnému rozvodu vody v rámci obytného domu, kanalizaci, vedení plynu a v řadě případů v jeho nešetrném zavádění.¹⁹⁵ Jako reakce na tento stav, byly zpracovány jako součást asanačního plánu projekty řešící problematiku vody, kanalizace, elektrovedení a plynu.¹⁹⁶ Obdobně nevyhovující zjištění následovalo po zdravotnickém průzkumu

¹⁹² Tamtéž, str. 9.

¹⁹³ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu oblasti státního zámku v Pardubicích*. Praha. 1959, str. 10.

¹⁹⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 9.

¹⁹⁵ Tamtéž, str. 10.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 11.

objektů. Podle průvodní zprávy vyhovovalo pouze 38 objektů.¹⁹⁷

Asanační plán nevynechává rozbor zeleně ve sledovaném území. Současný stav pokládal za nevyhovující a nutný k doplnění a výměně. Dalším bodem asanačního plánu byly komunikace. Stav ulic Zelenobranská, Pernštýnská, Zámecká, Sv. Anežky České, Bartolomějská, Kostelní, Pernštýnského náměstí a Příhradku uvádí jako nevyhovující z důvodu častých demolic vodovodní kanalizace, plynové sítě a průjezdů těžkých vozidel. Navrhuje nové komunikace s bezprašným povrchem, kamennými dlažbami nebo asfaltem.¹⁹⁸

Asanační plán se zabýval také demografickým rozbohem, konkrétně občanskou vybaveností. Tento jev pokládal za nedostačující. Avšak uvádí možnosti využití přízemí pro prodej odpovídajícího druhu zboží s přihlédnutím k charakteru historického jádra.

Jako závěrečné kapitoly průvodní zprávy jsou řazeny již výše zmiňované technické zprávy rozebírající stav kanalizace, plynovodu a elektrifikace.

2.3.3.1.3. Hlavní asanační zásahy

Odklonem hlavní komunikace Pardubice – Hradec Králové mimo sledované území, došlo k úplnému vyloučení těžké dopravy z ulic, převážně Zelenobranské, Pernštýnské, Sv. Anežky České, Pernštýnského náměstí, Bělobranského náměstí a Labské ulice. Kvůli zvyšujícím se dopravním požadavkům zpráva doporučuje vybudování nového mostu přes řeku Labe, dosavadní provizorní most již přestal vyhovovat. K velké asanaci určuje Labskou ulici. Díky ní dojde k následnému rozšíření komunikace. Labská ulice bude dále pokračovat Sukovou třídou, podél řeky Labe až k hlavní komunikaci směr Hradec Králové. Tímto byl také napojen zámek na hlavní městskou komunikaci. Další změnou prošla i komunikace ulice Na Třísle. Asanací budovy gymnázia na Komenského náměstí vzniklo přímé napojení na dnešní Jahnovu ulici. Ve směru na Bělobranské náměstí se komunikace rozšířila na 9 m. Ostatní komunikace v jádru města zůstaly beze změn. Nově však upravoval řešení pěší komunikace převážně v prostoru mezi historickým centrem a zámeckým areálem.¹⁹⁹

Hlavní asanační změny se odehrávaly v návaznosti na nově vytvořenou

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 11.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 19, 23.

¹⁹⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 45.

komunikační síť a na podkladě provedených průzkumů jednotlivých objektů. V historickém jádru města však nedošlo k velkým změnám. Objekty byly především navrhnuty k rekonstrukci.²⁰⁰

Na Komenského náměstí byla k likvidaci určena budova gymnázia. Odstranění objektu bylo plánováno již před rokem 1945. Nově vzniklým prostorem mělo dojít k uvolnění prostoru před tehdejší budovou ONV a k plynulejšímu napojení na ulici Na Třísle. Zbývající část náměstí byla navržena k výstavbě parkoviště.²⁰¹

Na Komenského náměstí přímo navazuje ulice Na Třísle, ve které asanační plán počítal s četnými úpravami. Nová výstavba měla pokračovat v celé délce ulice až k čp. 145. Navrženy byly bytové jednotky s vhodnou úpravou fasád.

Na Bělobranském náměstí a Labské ulici nacházejících se u hranice památkové rezervace byly plánovány velké změny z důvodu lepšího propojení ulic, přehlednosti na křižovatce při přechodu mezi ulicemi Labskou, Bělobranským náměstím a nově navrženou komunikací, dnes Vrchlického nábřeží, a dosažení „urbanisticky zdůrazněného vstupu do historického jádra“²⁰². Novostavby na těchto místech byly plánované jako jednopatrové a atypické. Bělobranské náměstí bylo následně na základě asanačního plánu propojeno komunikací mezi čp. 1 a 2 s rekreačním zařízením tenisových kurtů, kde byla nově zbudována vinárna.²⁰³

Plánované úpravy se dotkly také Tyršových sadů. Změny se neměly dotknout stávající celkové dispozice parku, avšak v důsledku uváděné zanedbané údržby bylo nutné provést rekultivaci.

Asanační plán se věnuje i zadním fasádám parcel Bartolomějské ulice. Stávající nevhodné zástavby a objekty byly navrženy k odstranění. Uvolněná plocha mohla být ponechána bez následné zástavby. Následně měl být upraven i vodní tok kanálu při Wernerově nábřeží a kostele sv. Bartoloměje. Objekt bývalého Císařského mlýna byl určen k demolici ovšem s ponecháním hodnotné hlavní fasády, ke které bude následně přistavěna nová budova.²⁰⁴

V rámci návrhu občanské vybavenosti asanační plán předpokládal značné

²⁰⁰ Tamtéž, str. 45.

²⁰¹ Tamtéž, str. 46.

²⁰² Tamtéž, str. 46.

²⁰³ Tamtéž, str. 47.

²⁰⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic*. Praha. 1960, str. 47.

úpravy (hygienické a provozní problémy) a následnou změnu ve využití prostorů k zajištění odpovídajícího druhu prodeje. Mělo se jednat o prodejny speciálního druhu zboží, kterým by historické prostory vyhovovaly. Z historického centra vylučoval dílny a sklady podniků, s výjimkou, že jejich přítomnost byla nezbytná. V návaznosti na jeden z hlavních úkolů asanačního plánu, tedy zlepšení bytové situace, povoluje v ulici Na Třísele a na Bělobranském náměstí prodejny s běžným druhem zboží k zajištění komplexních služeb k dosažení zalidnění centra Pardubic.²⁰⁵

2.3.3.1.4. Zámek

Pro oblast zámku Pardubice a okolí byl vypracován vlastní generel. Zodpovědným projektantem byla Ing. arch. A. Charvátová. Asanační plán zahrnoval i Zámeckou ulici se vstupní bránou do Předhradí, která byla chápána jako nedílná součást komplexu zámku.²⁰⁶

Autor průvodní zprávy k asanačnímu plánu zámku v Pardubicích v úvodních stránkách rozebírá dochovaný stav zámku. Počáteční období úpadku spatřuje již po roce 1590, kdy zámek spadl pod správu královské komory.²⁰⁷ Dalším významným mezníkem v negativním zásahu nejen do zámku, ale i celého města byla třicetiletá válka.²⁰⁸ Období „kapitalistického podnikání“²⁰⁹ chápáné již od správy Císařské komory je zde popisováno jako znehodnocující.²¹⁰

Asanační plán zámku v Pardubicích si kladl za cíl zrekonstruování objektu, jeho následné kulturní využití a zachování pro další generace. V tomto směru navrhoval řadu oprav a odstranění nevhodných přístaveb či stavebních úprav narušujících charakter památky.

Plán č. 3 průvodní zprávy zaznamenával architektonickou hodnotu a stav

²⁰⁵ Tamtéž, str. 47.

²⁰⁶ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu oblasti státního zámku v Pardubicích*, Praha. 1959, str. 5.

²⁰⁷ V této době byly zámecké objekty využívány např. jako stáje, sýpky, provozní budovy. V samotném zámku docházelo k architektonickým změnám jako např. dělení místností, snižování stropů a vestavování kominů. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu oblasti státního zámku v Pardubicích*, Praha. 1959, str. 5.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 5.

²⁰⁹ Tamtéž, str. 6.

²¹⁰ V této době sloužily zámecké prostory k bytovým účelům, jako prostor pro provozovny a skladiště. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu oblasti státního zámku v Pardubicích*. Praha. 1959, str. 6.

komplexu. Nejkritičtější stav je uváděn u několika objektů. Jednalo se o odtržení hodinové věže, provlhnání zdiva, vyboulení jihozápadní nárožní věžice a rozpraskání zdiva na severozápadní věžici. V kritickém stavu se nacházel např. také objekt čp. 2, kde vlivem zatékání docházelo k vyplavování omítky, dokonce i malby a klenby v sále v přízemí.²¹¹

Mezi hlavní úpravy zámky patřily např. opravy poškozených míst uvedených na plánu č. 3, odstranění bytových jednotek z prostoru vlastního zámku a dále podniků skladujících těžké zboží (např. sklo), oprava a doplnění hradebních zdí. Nádvoří mezi zámkem a hospodářskými budovami bylo jednotně vydlážděno. K demolicím bylo přistoupeno v případě pivovarské věže, která značně narušovala siluetu zámku a ledoven, vystavených mezi val a západní průčelí vlastního zámku z důvodu zadržování vlhkosti projevující se v západním zdivu dvoulodní síně.²¹²

Postup prací byl rozdělen na etapy. V první řadě bylo nezbytné provést záchranu objektů, které byly ve špatném stavebně-statickém stavu. Dalším krokem mělo být zhodnocení politického významu využití, tedy jaká instituce se bude nacházet v prostorách zámku. Prostory zámku byly určeny pro krajské, případně i okresní kulturní složky. Následovala výstavba krajské galerie.²¹³

Přihrádek byl na konci 50. let v desolátním stavu. Autoři asanačního plánu však pro velkou historickou a urbanistickou hodnotu nedoporučovali celkovou asanaci místa, ale objekty rekonstruovat. Nově měla být zastřešena brána ve směru na zámek. I tato brána se nacházela v desolátním stavu. Nově byla řešena i komunikace vedoucí z Přihrádku k zámku a to tak, aby co nejméně narušovala prostor zeleně.²¹⁴

Domy západní strany Zámecké ulice se výrazně lišily od východní zástavby. Západní strana měla objekty lépe udržované a význačnější (čp. 17-21). Protější domy byly chudší, drobnější, vlhké a staticky narušené. Asanační plán však vyhodnocuje objekty Zámecké ulice jako zachovalou původní zástavbu²¹⁵ a nepočítá s výraznými asanačními zásahy. Demoliční práce však nařizuje v prostorech dvorů z důvodu

²¹¹ Tamtéž, str. 8

²¹² Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu oblasti státního zámku v Pardubicích*. Praha. 1959, str. 12-13.

²¹³ Tamtéž, str. 12-13.

²¹⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic, Blok čís. 5: Zámecký areál*. Praha. 1960, str. 92.

²¹⁵ Mimo čp. 17, který byl přebudován na poč. 20. století. Tamtéž, Blok č. 4., str. 85.

odstranění nevhodné zástavby²¹⁶ i uvolnění dvorních průčelí. V rámci terénních úprav mezi parcelami a zámeckými valy upravuje zakončení pozemků jednotnou výsadbou zelených plotů.²¹⁷

2.3.3.2. Vyhlášení Pardubic městskou památkovou rezervací

Pardubice se v roce 1964 výnosem MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích²¹⁸ zařadily mezi první významná města spadající pod zvýšenou legislativní ochranu významných center měst.

Účelem prohlášení historického jádra města Pardubic a zámku za památkovou rezervaci je podle výnosu: *„zabezpečit tomuto celku zvýšenou ochranu, jakožto městskému celku souvisejícímu se zámkem a jeho nejbližším okolím, v němž se naší době zachovaly nejen urbanistické hodnoty doby založení, ale i výrazné hodnoty architektonické a umělecko-historické z období renesanční přestavby města a zámku, z doby působení italských mistrů, jejichž prostřednictvím do Pardubic a tím i do ostatních částí země pronikaly prvky čisté italské renesance“*.²¹⁹

Hranice městské památkové rezervace byla stanovena na jihu Jahnovou třídou, u divadla se stáčela na severozápad a pokračovala náměstím Republiky, u vstupu do dnešního parku (prostor schodiště) se lomila a pokračovala podél Sukovy třídy (zámeckého příkopu). Hranice se dále lomila na sever a sledovala hranu dna bývalého zámeckého příkopu. Rezervační hranice v severním příkopu míjela průmyslový závod a objekty kulturní vybavenosti parku a navazovala na silnici vedoucí k mostu přes Labe a do Labské ulice. Následně se stáčela na severovýchod a sledovala obvod zámeckého parku (dělila dno zámeckého příkopu od zahradních parcel přilehlých domů Labské ulice). Dále zahýbala mírně jihovýchodně, pak jižně až jihozápadně, přibližovala se prostoru „Příhrádku“ a opět se lomila po hranici parcely čp. 2 na Bělobranském náměstí a procházela dvorem čp. 1 kolmo k ulici Sv. Anežky České a pokračovala ulicí Na

²¹⁶ Jednalo se o odstranění dvorních křídel a kůlen.

²¹⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. Průvodní zpráva k asanačnímu plánu historického jádra města Pardubic, Blok č. 4, str. 85. Praha. 1960, str. 92.

²¹⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. Věstník ministerstva školství a kultury, roč. XX, sešit 12, 30. dubna, 1964, str. 121.

²¹⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích, str. 1.

Třísele, na jejímž konci uzavírala okruh městské památkové rezervace napojením se opět na Jahnovu třídu.²²⁰

Výnos dále upravuje výstavbu. Nová výstavba a veškeré úpravy staveb a terénu nesmí narušovat celkový vzhled a jednotu rezervace. Jedná se především o renesanční výstavbu města, její historické přestavby a komplex zámku s vodním příkopem. Dále počítá s úpravami a obnovami hlavních historických prostor Pernštejnského náměstí, ulic Pernštejnskou, Zelenobranskou, Zámeckou, Kostelní, Bartolomějskou a jednotlivých historických objektů k záchraně a podtržení památkového i společenského významu. Případné novostavby nesmí narušovat jednotný charakter místa. Doprava nesmí zatěžovat historické centrum. Veřejné osvětlení a reklamní zařízení budou v souladu s novodobou technikou, avšak musí respektovat historický výraz města. Okresní národní výbor v Pardubicích měl za úkol stanovit ochranné pásmo okolo rezervace.²²¹

V návaznosti na zákon č. 22/1958 Sb.²²² stanovuje, že využití budov v městské rezervaci se musí řídit podle společenských potřeb města i cestovního ruchu, opět s ohledem na historický charakter rezervace. Zámecký areál tedy měl být využíván převážně pro potřeby kulturně-spoločenské s příslušnými turistickými a pohostinnými zařízeními. Pernštejnské náměstí mělo soustředit složky městské administrativy, drobnější veřejná kulturní zařízení a vhodně vybavenou obchodní síť, převážně pro potřeby cestovního ruchu. Ostatní ulice Pernštejnská, Zámecká, Zelenobranská a Bartolomějská byly určeny převážně k bytovým účelům a drobným řemeslným a obchodním zařízením.²²³ Orgány činné v památkové péči měly zajistit vyvolání aktivního zájmu veřejnosti o preventivní ochranu, řádnou péči a vhodné využívání památek v rezervaci jako o nenahraditelné kulturní hodnoty.²²⁴

Součástí výnosu bylo nařízení zajistit postupnou realizaci asanačních a upravovacích prací.²²⁵ Okresnímu národnímu výboru a Městskému národnímu výboru

²²⁰ Viz příloha č. 3. Mapa městské památkové rezervace Pardubice.

²²¹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích, str. 3-4.

²²² Jak je popsáno v kapitole o zákonu č. 22/1958 Sb.

²²³ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích, str. 4.

²²⁴ Tamtéž, str. 4.

²²⁵ Zajištění průběhu měl za úkol Okresní národní výbor a Městský národní výbor v Pardubicích za odborné pomoci Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje a v závažných otázkách také Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon

v Pardubicích.

Ve výnosu MŠK čj. 10.630/64-V/2 se však ukázaly nedostatky při výčtu a správném uvedení chráněných objektů městské památkové rezervace. Dokument např. nezahrnoval dva objekty na zámku. Jednalo se o sochy sv. Františka de Pauly a sv. Jana Nepomuckého stojící na mostě vedoucím přes plochu zámeckého příkopu.²²⁶

Dále dokument nepřesně popisuje objekty Příhrádku. Podle uvedeného popisu nelze určit, jaké domy výnos chrání. V případě objektu čp. 2 jde dokonce pravděpodobně o budovu zámku a ne Příhrádku. Problematicky je zapsán i objekt zámku, který je uveden pod jedním rejstř. č. 1936. Výnos dále popisuje pouze budovu vlastního zámku, přestože k objektu patří i další budovy a to: čp. 2 (pravděpodobně omylem zařazený do komplexu Příhrádku), budova bývalého pivovaru, dnes sídlo městské galerie a konečně čp. 4 uvedené pod zvláštním rejstř. č. 1995. Výnos ji popisuje tak, že nelze s určitostí stanovit o jakou bránu (budovu) se může jednat.²²⁷

K opětovnému vyhlášení městské památkové rezervace Pardubice došlo Výnosem MK ČSR čj. 16.417/87-VI/1 ze dne 21.12.1987 o prohlášení historických jader měst Kutné Hory, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Slavonic, Tábora, Žatce, Hradce Králové, Jičína, Josefova, Litomyšle, Pardubic, Znojma, Nového Jičína, Olomouce, obce Kuks s přílehlým komplexem bývalého hospitálu a souborem plastik v Betlémě, souboru technických památek Stará huť v Josefském údolí u Olomoučan a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třisov, Tašovice, Bílina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně a Břeclav - Pohansko za památkové rezervace. Dokument potvrzuje legitimnost vyhlášené rezervace, mj. v něm jsou opraveny všechny výše uvedené nedostatky.

Zákony, výnosy MPR. Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích, str. 4.

²²⁶ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Městská památková rezervace v Pardubicích*. 1969, str. 1.

²²⁷ Seznam kulturních nemovitých památek okresu Pardubice. Příloha Výnosu MŠK čj. 10.630/64-V/2. 1969, str. 1-3.

2.3.3.2.1. Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Pardubice

- **Zámek**

Jedná se o velmi významný objekt se složitou stavební historií. Původní dvoupalácový vodní hrad ze 14. století byl po příchodu Pernštejnů nákladně přestavován. Nejprve pozdně goticky v letech 1491-1521 Vilémem z Pernštejna. Východní křídlo bylo doplněno arkádami a kaplí.²²⁸ Hospodářské budovy v předzámčí a opevnění kolem hradu pochází z počátku 16. století²²⁹. Za doby Vojtěcha a Jana z Pernštejna následovala přestavba na renesanční zámek, která trvala do roku 1560. Z této doby se dochovaly sály s malbami, zdobenými portály a kazetovými stropy. Po převzetí panství Královskou komorou úpravy ještě nějaký čas pokračovaly²³⁰. Byla doplněna arkáda při západním křídle. Barokní úpravy probíhaly v letech 1723-1724 Fr. Max. Kaňkou. Zámek byl v roce 1953 prohlášen za státní kulturní majetek²³¹, roku 1958 za kulturní památku²³² a před rokem 1989 řazen do tzv. I. kategorie.

K areálu zámku také patří: zámecký most, předzámčí čp. 2., 3. val s rondely, hradbou a čp. 4, park (Tyršovy sady) s příkopem, most s dvojicí soch a Přihrádek.²³³

- **Přihrádek čp. 5-8**

Pozdně gotická stavba, která vznikla do roku 1515 vydělením severní části městského opevnění jako trojbokého barbakánu před vstupem k zámku. Část Přihrádku byla po roce 1538 přestavena Mistrem Jiřikem z Olomouce. Dům čp. 8 byl v 19. století radikálně přestavěn. V přízemí jižního křídla se zachovaly valené klenby, ve špýcharu křížově klenuté dvoulodí.²³⁴

Areál Přihrádku přísluší ke komplexu zámku a tvoří jej domy čp. 5-8, brána Přihrádku a kašna. Přihrádek, jako součást zámeckého objektu, byl v roce 1953

²²⁸ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 46.

²²⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Seznam kulturních nemovitých památek okresu Pardubice: Seznam A vybraných nemovitých památek kulturních v městské památkové rezervaci v Pardubicích /reservační objekty*, str. 1.

²³⁰ Působil zde Ulrico Aostalli de Sala, který provedl např. sgrafitovou úpravu fasád paláce.

²³¹ Podle zákona č. 137/1946 Sb.

²³² Nařízením vlády č. 50/2010 Sb. ze dne 8. února 2010 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky je areál zámku s opevněním národní kulturní památkou.

²³³ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=144652>.

²³⁴ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 46.

prohlášen za státní kulturní majetek a roku 1958 za kulturní památku.²³⁵

- **Kostel sv. Bartoloměje**

Pozdně gotické síňové trojloží s pětibokým uzavřeným presbytářem postavené v letech 1515-1519. Jednalo se o pohřební kostel Pernštejnů. V severním průčelí se nachází raně renesanční portál spolu s erbovní pověstí. Kostel je klenutý křížově s žebry. Po roce 1538 byla rozšířena kruchta o boční empory se zábradlím zdobeným polychromovanými kazetami s figurálními a heraldickými motivy. Západní předsíň s kaplí byly doplněny B. Dvořákem až v letech 1912-1913.²³⁶ Uvnitř kostela se nachází mramorová tumba Vojtěcha z Pernštejna. Kulturní památkou je od roku 1958.²³⁷

- **Kostel Zvěstování Panny Marie**

Původně farní kostel založený Arnoštem z Pardubic v polovině 14. století. Po požáru v roce 1507 obnovený v pozdně gotickém duchu. V trojbokém presbytáři se nachází sklípková klenba. V letech 1905-1906 byl puristicky restaurován B. Dvořákem, který nechal odstranit barokní úpravy.²³⁸ Kulturní památkou je od roku 1958.²³⁹

- **Zelená brána**

Jediná dochovaná brána z původního perňštejnského opevnění ze 16. století. Dvoudílná původně pozdně gotická stavba z roku 1507 složená z přízemního předbraní a vlastní věže. Autorem byl Mistr Pavel. Předbraní bylo Mistrem Jiříkem z Olomouce v roce 1542 zvýšené a opatřené renesanční atikou. Zvýšení se dočkala i samotná věž, vybavená členitým vysokým krovem. Na předbraní se nachází reliéf podle návrhu Mikoláše Alše z roku 1903 zpodobňující erbovní pověst pánů z Pardubic.²⁴⁰ Městské

²³⁵ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=144652>.

²³⁶ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 44.

²³⁷ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=142669>.

²³⁸ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 44.

²³⁹ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=128170>.

²⁴⁰ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Seznam kulturních nemovitých památek okresu Pardubice: Seznam A vybraných nemovitých památek kulturních v městské památkové rezervaci v Pardubicích /rezervační objekty*, str. 1.

opevnění se Zelenou branou jsou kulturní památkou od roku 1958.²⁴¹

- **Agrobanka, čp. 222, nám. Republiky**

Monumentální stavba J. Gočára z let 1924-1925 ve stylu klasicizujícího kubismu je výrazným zástupcem moderní architektury v městské památkové rezervaci.²⁴² Kulturní památkou je od roku 1958.²⁴³

- **Císařský náhon**

Na Wernerově nábřeží se nachází torzo vodního systému z počátku 16. století. Náhon sloužil k napájení městských i zámeckých opevňovacích příkopů, tzv. městská řeka (kanál Halda) sloužila také k napájení např. mlýna.²⁴⁴ Kulturní památkou je od roku 1958.²⁴⁵

- **Radnice**

Novorenesanční budova z let 1893-1894 tvoří dominantu Pernštýnského náměstí. Stojí na místě čtyř domů.²⁴⁶ Stavba je zdobena figurálními sgrafity K. L. Klusáčka a sochařskými pracemi A. Poppa. Interiér je bohatě zdobený převážně ornamentálními malbami.²⁴⁷ Kulturní památkou je od roku 1958.²⁴⁸

Měšťanské domy

Městská památková rezervace v Pardubicích se může pyšnit množstvím

²⁴¹ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=141541>.

²⁴² SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 47.

²⁴³ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KroOk=&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=%0936233%2F6-4625&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=29.1.2014>.

²⁴⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Asanační úpravy jednotlivých bloků I – 9 v historickém jádru a jeho bezprostředním okolí. Blok č. 3*. Praha, 1960, str. 73.

²⁴⁵ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KroOk=&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=45666%2F6-2010&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=29.1.2014>.

²⁴⁶ Jedním ze čtyř domů byla i původní radnice s bohatou štukovou výzdobou J. Teplého.

²⁴⁷ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 19.

²⁴⁸ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=160783>.

zachovalých, velmi hodnotných domů, které spoluvytváří jedinečný charakter historického centra Pardubic. Rozsah práce neumožňuje výpis všech významných domů, nemohou však být ve výběru kulturních památek opomenuty, a proto jsou níže uvedeni výjimeční zástupci z řad těchto objektů.

- **Dům čp. 11**

Dům se nachází na ulici Pernštýnská. Stavba je pozdně gotická, vystavěná po roce 1507, později upravená a zvýšena. Na průčelí se nachází dvě řady záclonovitých nik se soudobými malbami, které se původně nacházely na štítě. V horní řadě je zobrazena postava krále sedícího na trůnu, v dalších třech ních se objevují pravděpodobně postavy dvořanů s poháry v rukách směřujících ke králi, v páté nici se nachází pravděpodobně postava ženy držící v ruce ulomené kolo. Ve spodní řadě se nachází postava muže s píkou a mečem, pijáka a sv. Kateřiny.²⁴⁹ Druhé patro bylo přidáno po obnově po požáru v roce 1538. Přestavba byla součástí jednotné úpravy města Mistrem Jiříkem z Olomouce. Z této doby se dochovala jednotná terakotová ostění. Nově vsazená okna částečně porušila předešlou výzdobu.²⁵⁰ Atikový štít s trojúhelníkovým tympanonem pochází z klasicistní úpravy z počátku 19. století.²⁵¹

- **Wernerovský dům čp. 116.**

Dům se nachází na rohu Pernštýnského náměstí a Bartolomějské ulice. Původně pozdně gotická radnice²⁵². Z této doby se dochoval opěrný oblouk přes Bartolomějskou ulici. Z obou stran byl členěný trojicí vysokých stupňovitých nik, rozdělených horizontálně na dvě části obloukem oslího hřbetu, ze kterého stoupá kříž obklopený rostlinným ornamentem. V levé nici se nachází pravděpodobně šlechtična na lovu s ptákem a psem, malba v prostřední nici zobrazuje šaška v kapuci s rolničkami a

²⁴⁹ Průčelí domu prošlo v 70. letech minulého století rekonstrukcí, při níž byly odhaleny výše popsané niky. Ve spodním pasu se však nacházely čtyři niky. Jedna nebyla po nálezu obnovena. HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548: malířství a sochařství*. Pardubice, 2003. ISBN 80-85211-13-0, str. 26.

²⁵⁰ HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548: malířství a sochařství*. Pardubice, 2003. ISBN 80-85211-13-0, str. 26.

²⁵¹ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 21.

²⁵² Odprodaná již v roce 1515.

v pravé rytíře s dřevcem a kopím. Malba do ulice Bartolomějské se nezachovala.²⁵³ Po požáru v roce 1538 byla stavba zvýšena a doplněna obloučkovým raně renesančním štítem. V přízemí budovy můžeme sledovat barokní klenby. Kulturní památkou je od roku 1958.²⁵⁴

- **Dům u Jonáše, čp. 50**

Původně pozdně gotická stavba Mistra Pavla s dochovanými valeně klenutými sklepy a v přízemí v síni dvěma poli sklípkové klenby. Po roce 1538 raně renesančně přestavěná a rozšířená o dvorní křídlo Mistrem Jiříkem z Olomouce. Dům byl následně barokně klasicistně přestavěn v roce 1797. Z této doby pochází i výrazné ztvárnění průčelí objektu. Rozsáhlý štukový reliéf J. Teplého zobrazuje proroka Jonáše s velrybou. Ve štítě se nachází reliéfy sv. Petra a sv. Floriána.²⁵⁵ Kulturní památkou je od roku 1958.²⁵⁶

2.3.3.3. Výrazné stavební změny v městské památkové rezervaci Pardubice

Tato kapitola se zabývá výraznými stavebními změnami a úpravami v prostoru městské rezervace, příp. jejího nejbližšího okolí. Hlavní stavební zásahy se odehrávaly od konce 60. let, tedy po zpracování Asanačního plánu, který tyto zásahy v převážné většině stanovil. Podle vyhlášených výhledových plánů a projektů byly zahájeny úpravy hlavní budovy zámku čp. 1, určené pro muzeum, a budovy čp. 3, určené pro galerii.²⁵⁷ Vrcholem úsilí o záchranu historického jádra Pardubic byla 80. léta, kdy v městské rezervaci probíhala rozsáhlá rekonstrukce objektů.

2.3.3.3.1. Wernerovo náměstí

Mimo již několikrát zmiňované asanace nehodnotných dvorních křídel a

²⁵³ HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548: malířství a sochařství*. Pardubice. 2003. ISBN 80-85211-13-0, str. 26.

²⁵⁴ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].
URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139887>.

²⁵⁵ SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. I. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004, str. 29.

²⁵⁶ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].
URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=130879>.

²⁵⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Zpráva o významu a úkolech bytového hospodářství v Pardubicích z hlediska památkové péče*. 1966, str. 1.

přístavků v historické zástavbě došlo k rozsáhlejším úpravám v prostoru Wernerova nábřeží a k demolici bývalého Císařského mlýna.²⁵⁸

- **Císařský mlýn**

Objekt byl v dezolátním stavu. Štít do Wernerova náměstí dozal takových konstrukčních změn, že byla jeho záchrana vyloučena vzhledem k vysokým finančním nákladům. Ponechána byla pouze hodnotná fasáda směřující do ulice Pod Sklípky. K takto zachovalé fasádě byla dokomponována novostavba, která nemusela respektovat hloubku původní zástavby směrem do Kostelní ulice, ale měla ustoupit z regulační čáry jižním směrem. Okolí stavby následně prošlo terénními úpravami.²⁵⁹

2.3.3.3.2. Komenského náměstí

Stavební úpravy se odehrávaly i na Komenského náměstí, které vzniklo po polovině 19. století na místě bývalého klášterního areálu. Původní plán přeměny náměstí zahrnoval jak demolice dožitých objektů, tak i celkové terénní úpravy. Hlavní asanační zákrok se měl týkat budovy bývalého gymnázia. Níže uvedený rozbor vývoje objektu čp. 120 popisuje nejen ustoupení od původního záměru demolice, současně však i konečné řešení podoby náměstí, jak jej známe dnes.

- **Dům čp. 120**

Výstavba pardubické vyšší reálné školy byla zahájena již v roce 1864 na místě volného prostranství za kostelem Zvěstování Panny Marie. Úkolem byl pověřen Fr. Schmoranz. Roku 1882 byla k objektu přistavená malá tělocvična, kterou až do roku 1924 využíval Sokol. Později sloužila jako sklad učebních pomůcek.²⁶⁰

Budovu asanační plán určil k demolici z důvodu uvolnění prostranství.²⁶¹ Později však došlo ke změně rozhodnutí a budova dále sloužila svému účelu. Objekt prošel na konci 60. let řadou nutných existenčních oprav jako např. výměnou venkovních oken, rekonstrukcí elektroinstalace, lokální výměnou podlahy a částečným

²⁵⁸ Viz příloha č. 10, obr. č.: 16, 17.

²⁵⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán. *Asanační úpravy jednotlivých bloků I – 9 v historickém jádru a jeho bezprostředním okolí. Blok č. 3.* Praha. 1960, str. 73.

²⁶⁰ CHUDÁ, Marie. *Pardubické vzpomínky.* Pardubice. 1997, str. 110.

²⁶¹ Viz výše *Hlavní asanační zásahy.*

přeložením střechy.²⁶²

Velkým zásahem do konstrukce a samotného vzhledu byla přístavba šesti učeben. Vzhledem k půdorysnému tvaru E byla navržena vestavba v obou prolukách budovy. Stavební práce byly rozděleny na dvě etapy. První zahrnovala vestavbu tří učeben do jedné proluky. Druhá etapa následovala po odstranění veřejných záchodků v druhé proluce.²⁶³

Po roce 2002 přešla budova pod správu Pardubického kraje. Na chátrající objekt byla roku 2007 vyhlášena architektonická soutěž. Zvítězil projekt P. a P. Maléřů. Budova byla následně přestavěna na kanceláře pro potřeby Kraje. Rekonstrukce však značně znehodnotila celý objekt. Klenuté stropy v 1. patře nahradily ploché. Původní dřevěné schodiště bylo nahrazeno betonovým a střešní dřevěná vazba zvýšenou ocelovou konstrukcí. Odstraněny byly i vestavby ze 70. let. V jižní proluce byl proražen průchod na Komenského náměstí.

V rámci rekonstrukce reálky proběhla i úprava Komenského náměstí. V těchto místech došlo k úpravě terénu, novému vydláždění a výsadbě zeleně. Na náměstí byla postavena fontána.²⁶⁴ Rekonstrukce skončila v roce 2010.²⁶⁵

2.3.3.3.3. ulice Na Třísle

Další zástavba v ulici Na Třísle byla určena k bytovým účelům. Nehodnotné a zastaralé objekty byly určeny na dožití, nebo demolici. Na jejich místech vyrostly nové bytové jednotky z důvodu zkvalitnění a rozšíření bytových jednotek v centru města. Novostavby neměly narušovat charakter historického města.²⁶⁶

²⁶² Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 120 I. *Technická zpráva: Přístavba šesti učeben k budově č.p.120, Komenského nám. Pce*, 1969, str. 1.

²⁶³ Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 120 I. *Žádost o povolení přístavby šesti učeben*, 1969, str. 1.

²⁶⁴ Viz příloha č. 10, obr. č.:7- 9.

²⁶⁵ Fotodokumentace. [cit.2014-5-10]. URL http://rehaak.rajce.idnes.cz/Realka_Pardubice%2C_1865-2010/#C1110PB200057.jpg

²⁶⁶ Viz příloha č. 10, obr. č.: 18.

- **Dům čp. 126**

Zásahem v historické části města byla výstavba 16-ti bytových jednotek.^{267;268} Před samotnou výstavbou však muselo dojít k demolici stávajícího třípatrového obytného domu čp. 126 na parcele mezi domy čp. 44 a čp. 288. Povolení ke stavbě bylo vydáno na konci roku 1973.²⁶⁹ Objekt byl uveden do trvalého užití v prosinci roku 1975.²⁷⁰

Nově byl postaven šestipodlažní obytný cihlový dům s jedním technickým podlažím.²⁷¹ Uliční a zahradní průčelí je ztvárněno částečně zastřešenými vyloženými balkóny a plochou střechou.²⁷² Z uliční strany je objekt rozčleněn ustoupeným schodišťovým prostorem na dvě části o nestejných výškových úrovních.²⁷³ Celý objekt respektuje výšku stávající výstavby.²⁷⁴

Pozdější úpravy domu po roce 1989 zahrnovaly výměnu oken, oplechování parapetů a atik, zateplení a přefasádování objektu.^{275;276}

- **Dům čp. 130 – 132**

V listopadu 1972²⁷⁷ bylo vydáno stavební povolení²⁷⁸ na výstavbu 38 bytových jednotek pro potřeby vojenské posádky Pardubice²⁷⁹.²⁸⁰ Staveniště se nacházelo v proluce číslo 2 a 3 vedle domu čp. 44 v ulici Na Třísle.²⁸¹ Stavba byla uvedena do

²⁶⁷ Navýšení počtu bytových jednotek a zkvalitnění těch stávajících ukládal asanační plán.

²⁶⁸ Investorem výstavby byl SBD Průmstav Pardubice. Generálním projektantem byl Investis Praha, odd. exper. projekce, projektanti Prokop a Hauptová. Tamtéž. Spis Město čp. 126. Technická zpráva, str. 1.

²⁶⁹ Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 126. *Stavba 16 b.j. v ulici Na Třísle – povolení stavby*, 1973, str. 1.

²⁷⁰ Tamtéž. *Rozhodnutí k uvedení stavby do trvalého užívání*. 1975, str. 1.

²⁷¹ Tamtéž. *Technická zpráva*, str. 4.

²⁷² Tamtéž. *Stavba 16 b.j. v ulici Na Třísle – povolení stavby*. 1973, str. 2.

²⁷³ Viz příloha č. 10, obr. č.: 19.

²⁷⁴ Tamtéž, str. 2.

²⁷⁵ Tamtéž. *Průvodní zpráva*. 2010, str. 1.

²⁷⁶ Viz příloha č. 10, obr. č.: 20.

²⁷⁷ Tamtéž. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Třísle. *Výstavba 38 b. j. Pardubice – Třísle – rozhodnutí o přípustnosti stavby*. 1972, str. 1.

²⁷⁹ Podle usnesení federální vlády č. 200 z 8. 7. 1971 bylo uloženo Krajské vojenské ubytovací a stavební správě Pardubice (zkratka KVUSS) pro posádku Pardubice zajistit v aktuální pětiletce 250 bytových jednotek.

²⁸⁰ Generálním projektantem byl Investis Praha, odd. exper. projekce, hlavní projektant byl P. Váňa Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Třísle. *Technická zpráva POV*. 1972, str. 1.

²⁸¹ Tamtéž, str. 6.

trvalého užívání v srpnu 1976.²⁸²

Urbanistické řešení vycházelo ze studie Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Snažilo se zohlednit historický charakter rezervace a v rámci možnosti navázalo na principy výstavby historických domů.²⁸³ Stavba zasahovala na zahradu zbouraného domu čp. 49 na parcele č. 569 a na zahradu Zvláštní školy. Tato část byla odkoupena. V zadní části pozemku se však nacházel bývalý sypaný val městského opevnění. Sondáž prokázala navážku překrývající původní údolní nivu Chrudimky a možnost kolísání podzemní vody. Vzhledem k nevhodným zakládacím podmínkám musel být objekt postaven na pilotách. Před samotnou stavbou bylo nutné odstranit porost, drobné stavby (skleník, plot, zídky) a zbytek stávajícího objektu. V rámci dokončovacích prací proběhly úpravy okolí, jako např. výstavba nových chodníků.²⁸⁴

Objekt je navržen jako cihlový, pětipodlažní, podsklepený, s plochou střechou. Jedná se o dva bloky, z nichž kratší, umístěný naproti budovy soudu, je odstoupený od delšího o 4 m. Delší část je složena ze dvou sekcí. Každá sekce je opatřena schodištěm a výtahem. Objekt má železobetonové balkóny.^{285:286}

Pozdější úpravy domu po roce 1989 zahrnovaly výměnu oken, zateplení a přefasádování objektu.

2.3.3.3.4. Bělobranské náměstí

Přestože Bělobranské náměstí již nenáleží do prostoru městské rezervace, stavební změny, kterými prošlo, ovlivňují hranici rezervace, která se u náměstí stáčí a pokračuje sousedící ulicí Na Tříslu. Úpravy se týkaly převážně jeho jižní části. Stávající domy byly pro nevyhovující stav určeny k asanaci a na jejich místě byla postupně postavena nová řada jednopatrových objektů. Podmínkou výstavby byla atypičnost

²⁸² Tamtéž. *Rozhodnutí k uvedení stavby do trvalého užívání*. 1976, str. 1.

²⁸³ Jak uvádí Ing. arch. C. Hájek v Technické zprávě: „Architektonické řešení se snaží v rámci daných možností technologie výstavby, vystihnout v principu a ve zkratce systém zástavby rezervace starého města – v celku úzké parcely s charakteristickým střídáním drobně členěných, úzkých uličních fasád – převýšených, zakončených tympanovou úpravou různého vzhledu... Je však nutno, aby nová zástavba doplňovala nový architektonický prostor nábřeží Chrudimky s ohledem na navázání na funkcionalistickou architekturu budovy soudu.“ Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Tříslu. *Technická zpráva*. 1972, str. 3 - 4.

²⁸⁴ Tamtéž. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Tříslu. *Technická zpráva*. 1972, str. 2 - 3, 8.

²⁸⁵ Tamtéž. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Tříslu. *Technická zpráva POV*. 1972, str. 1-2.

²⁸⁶ Viz příloha č. 10, obr. č.: 21.

objektů. Nově byl zastavěn také roh ulice Na Třísle a Bělobranského náměstí. Na tomto nároží stojí od druhé poloviny 70. let čtyřpodlažní obytný dům čp. 48 a 49 rozdělený na dvě sekce.²⁸⁷

U hranice městské rezervace prošel značnými změnami i objekt čp. 1, kde dnes sídlí Státní okresní archiv Pardubice. Jeho stavební vývoj také dokládá měnící se představy o využití budov, v tomto případě, na okraji městské rezervace.

- **Státní okresní archiv Pardubice, dům čp. 1**

Přízemí domu sloužilo od konce 70. let jako prodejna podniku Domácí služby Pardubice.²⁸⁸ Na počátku 80. let byly této organizaci přiděleny i další tři místnosti nesloužící k bydlení ke zřízení střediska pro výchovu učňů.²⁸⁹

V 90. letech 20. století prošel objekt výraznou rekonstrukcí.²⁹⁰ Projekt řešil přestavbu bývalého Píšova železářství pro potřeby Státního okresního archivu Pardubice. Jednalo se o poměrně složité úpravy s následnou dostavbou nového křídla objektu. Objekt byl rozdělen do tří bloků: A, B, C. Pod blokem A se skrýval uliční, zděný dům s klenutými stropy v suterénu, dvěma nadzemními podlažními s dřevěnými trámovými stropy a podkrovím s dřevěným krovem. Nepodsklepenou cihlovou dvou podlažní stavbu s železobetonovými trámovými stropy a rovnou střechou označován jako blok B. Blokem C byl jednopodlažní cihelný nepodsklepený objekt navržený k demolicí.²⁹¹

Blok A byl zvýšen o jedno patro a dřevěné stropy nahrazeny železobetonovými trámovými. Blok B prošel celkovým zpevněním betonového stropu nad 1. n. p. a v 2. n. p. byl vybudován nový ztužující věnec a nově zastropen spojovací krček mezi objektem A a B. Blok C je zděná novostavba, která vznikla na místě asanovaného objektu v havarijním stavu.²⁹²

Suterén a 1. n. p. části A byly původně určeny pro kavárnu – cukrárnu. Před dokončením rekonstrukce došlo ke změně návrhu a ve zmiňovaném prostoru vznikla

²⁸⁷ Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Bílé přem. čp. 48 – 49. *POV Technická zpráva*. 1977, str. 1.

²⁸⁸ Tamtéž. *Kolaudační rozhodnutí*. 1979, str. 1.

²⁸⁹ Tamtéž. *Rozhodnutí o přidělení místností nesloužících k bydlení*. 1981, str. 1.

²⁹⁰ Projektantem byl V. Pavlík. Tamtéž. *Technická zpráva 1*. 1993, str. 1.

²⁹¹ Tamtéž. Spis Město čp. 1. *Rekonstrukce – Státní okr. archiv, Průvodní zpráva*. 1993, str. 2.

²⁹² Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 1. *Rekonstrukce – Státní okr. archiv. Technická zpráva*. 1993, str. 2.

badatelná a zázemí pro potřeby návštěvníků i personálu. Změna však nepředstavovala změnu celkového konstrukčního řešení objektu. Došlo např. k úpravě výkladců a výstavbě bezbariérového přístupu.²⁹³ Ostatní místnosti sloužily jako pracoviště a prostory archivu. V části C byla vybudována mj. restaurátorská dílna.²⁹⁴

2.3.3.3.5. Tenisová hala čp. 15

Výrazným zásahem do prostředí městské rezervace byla výstavba kryté tenisové haly TJ Dynamo v bezprostřední blízkosti zámku v roce 1980.^{295;296} Kolaudace objektu proběhla v březnu 1983.²⁹⁷ Hala má ocelovou konstrukci, je jednopodlažní a nepodsklepená.²⁹⁸ Uvnitř budovy se nachází jeden dvorec a veškeré potřebné zázemí.²⁹⁹

V roce 1994 proběhla značná rekonstrukce objektu spočívající v opravě a rozšíření prostoru sociálního zařízení a fasádních omítek, v provedení svislých dělicích pruhů (keramický tmavě hnědý obklad), v přestavbě východní tribuny na klubovnu a místnost správce.^{300;301} Z roku 2011 pochází projekt zvýšené terasy s výhledem na centrální kurty u jihozápadního průčelí kryté tenisové haly.³⁰²

2.3.3.3.6. Pernštejnské náměstí

V průběhu sledovaného období prošla řada objektů tohoto náměstí rekonstrukcemi. Nejvýraznější rekonstrukcí se však staly opravy domu U Jonáše.

- **Dům U Jonáše, čp. 50**

Budova prošla několikanásobnými stavebními zásahy. Rekonstrukce probíhaly

²⁹³ Tamtéž. *Změna stavby před dokončením. Průvodní zpráva*. 1994, str. 3.

²⁹⁴ Tamtéž. *Rozhodnutí o umístění stavby*. 1993, str. 1.

²⁹⁵ Tamtéž. Spis Bílé předměstí čp. 15. Tenisová hala, Labská ul. *Stavební povolení*. 1980, str. 1.

²⁹⁶ Projektantem byl Černík. Tamtéž. *Výkres: Tenisová hala (bez sociál. přístavku). Pohled západní*. 1980, str. 1.

²⁹⁷ Tamtéž. Spis Bílé předměstí čp. 15. Tenisová hala, Labská ul. *Kolaudační rozhodnutí dílčí*. 1983, str. 1.

²⁹⁸ Tamtéž. *Inženýrsko-geologický průzkum*, str. 1.

²⁹⁹ Z historie i současnosti klubu. LTC Pardubice. [cit.2014-03-11] URL <http://www.ltcpce.tenisklub.cz/>.

³⁰⁰ Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Bílé předměstí čp. 15. Tenisová hala, Labská ul. Sdělení k ohlášení udržovacích prací. 1994, str. 1.

³⁰¹ Tamtéž. Spis Bílé předměstí čp. 15. Tenisová hala, Labská ul. *Stavební povolení*. 1994, str. 1.

³⁰² Tamtéž. *Průvodní zpráva. LTC Pardubice – Zvýšená terasa u tenisové haly*. 2011, str. 2.

v letech 1955 – 1956, 1959, 1977 a 1990 – 1993.³⁰³

V letech 1955 – 1956 prováděli opravu hlavní fasády A. Viškovská a D. Kříčka. Ve zprávě uvádí značné poškození výzdoby. Štuk ústředního výjevu Jonáše s velrybou byl zpráškovatělý, chybělo rameno, část hrudníku a ruka Jonáše, téměř celá hlava velryby, celý gejzír u hlavy, ploutve, části šupinatého těla velryby a vln. Chybějící části dále uváděli i u části hlavy koně a na kopytech, na rukou a hlavě mořské panny a na spodní části vln. U jedné z dvojic andílků chyběla noha a prsty u ruky. Restaurátoři navrhovali a pravděpodobně i provedli odstranění zpráškovatělých partií, injektování trhlin, kotvení a zajištění uvolněných částí měděnými čepy a domodelování chybějících částí novým štukem. Provedena byla také celková rekonstrukce motivu Božího oka podle fotografií před poslední opravou z počátku 20. století.³⁰⁴

Hořícká kamenosochařská škola vysekala nový vstupní portál z dvanácti kusů pískovce. Portál byl osazen v roce 1959.³⁰⁵

Předposlední velkou opravou prošla fasáda objektu v roce 1977. Restaurování prováděli K. Krátký st. a K. Krátký ml. Jednalo se o očištění výzdoby, zpevnění injektáží a doplnění štukem.³⁰⁶

Poslední velkou rekonstrukci objekt prodělal v letech 1990 – 1993. Restaurátoři A. Bartůňek, J. Středa a M. Hubeňák nejprve vytmelili všechny praskliny v hlavním motivu spolu s otvory a domodelovali chybějící části. Odlitky reliéfů byly spolu se štukovou výzdobou upraveny podle dochovaných zpráv a fotografií z konce 19. století. Ještě v roce 1990 restaurátoři provedli sádrový odlitek Božího oka a průzkum fasády. Ve štítě pod omítkou objevili náběhy renesančního obloučkového štítu a mezi okny ve druhém patře renesanční terakotová ostění s rozvilinovým dekorem. Pod renesančním ostěním odhalili zazděné pozdně gotické obdélné výklenky se zbytky kruhových ornamentů. Rokem 1993 končí poslední etapa rekonstrukce, při které byly restaurovány tři dvojice andílků a postavy sv. Petra a sv. Floriána. Následně z fasády odstranili zbytky předchozích nátěrů, injektovali praskliny, doplnili chybějící části a domodelovali tvar

³⁰³ PAUKRT Václav. Dům U Jonáše v Pardubicích – restaurování a rekonstrukce štukové výzdoby na fasádě. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1997/57, č. 56, str. 159-161.

³⁰⁴ Tamtéž, str. 159.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 159.

³⁰⁶ Tamtéž, str. 160.

štukové výzdoby podle historické fotodokumentace.^{307;308}

Vlivem nepříznivých přírodních podmínek i často nevhodných zásahů se původní podoba reliéfu domu U Jonáše nepodařila zachovat. Z původního díla J. Teplého zůstalo velmi málo. Nynější vzhled průčelí se snaží přiblížit nejstarší známé podobě reliéfu stavby.^{309;310}

2.3.3.4. Vývoj pardubické rezervace v 80. letech

V městské památkové rezervaci během více jak dvou desetiletí probíhal proces postupné obnovy a regenerace historického jádra. V rámci těchto akcí se podařilo rekonstruovat řadu objektů pro bytové účely, obchodní síť nebo kulturní organizace. Mezi opravené objekty patřila např. knihovna, čp. 77 a 78, dům U Bílého koníčka, čp. 60 a v Pernštýnské ulici blok domů čp. 11 – 14 pro bytové a obchodní účely. Vedle oprav prováděných státními organizacemi došlo k rekonstrukci domovního bytového fondu a regeneraci historické zástavby na Pernštýnském náměstí a v ulicích Pernštýnská, Pod Sklípy, Zámecká, Zelenobranská a Bartolomějská.³¹¹

Do roku 1983 byla ve spolupráci s Bytovým podnikem města Pardubice, okresním národním výborem a Krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích provedena komplexní oprava fasád ve značném rozsahu. Na téměř celém Pernštýnském náměstí a v řadě přiléhajících ulic³¹² se podařilo obnovit průčelí v původní historické barevnosti. Problémem opravených fasád domů se stala jejich životnost, která se ukázala poměrně nízká. Pro následující roky byly doporučeny nové materiály, které však kvůli svým vlastnostem zpomalovaly proces rekonstrukce průčelí objektů.³¹³

³⁰⁷ PAUKRT Václav. Dům U Jonáše v Pardubicích – restaurování a rekonstrukce štukové výzdoby na fasádě. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1997/57, č. 56, str. 162.

³⁰⁸ Viz Příloha č. 10, obr. č.: 11.

³⁰⁹ PAUKRT Václav. Dům U Jonáše v Pardubicích – restaurování a rekonstrukce štukové výzdoby na fasádě. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1997/57, č. 56, str. 162.

³¹⁰ Při rekonstrukci v roce 1911 byla veškerá plastická figurální výzdoba vyfotografována a odlita do sádry. Tyto odlitky se bohužel nedochovaly. Mohly významně posloužit při dalších rekonstrukcích, včetně té v letech 1990 – 1993. PAUKRT Václav. Tamtéž, str. 159.

³¹¹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Stav a údržba památek ve městě Pardubice*. 1983, str. 3.

³¹² Jedná se o ulice: Pod Sklípy, Pernštýnská, Anežky České, Kostelní, Bartolomějská a Zelenobranská.

³¹³ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné. *Stav a údržba památek ve městě Pardubice*. 1983, str. 4.

Přetrvávajícím problémem zůstávalo vhodné umístění obchodní sítě a služeb do historického jádra. Četné prostory v přízemí měly nevhodné využití, např. obchod s levnými oděvy, sběrný. Centrum naopak postrádalo služby oživující cestovní ruch. Velkým nedostatkem zůstávala absence informačního centra pro turisty ve starém městě.³¹⁴

I přes veškeré rekonstrukční snahy zůstávala řada objektů v havarijním stavu. Jednalo se např. o hradební systém, především za domy čp. 54 – 60 na Pernštýnském náměstí. Jako problematická se ukázala údržba fasád domů. Poškozené žlaby, svody, štítové prvky a batikové oplechování způsobovalo značné znehodnocení fasád. V některých objektech nedocházelo k údržbě. Jejich stav se zhoršil až na situaci před rekonstrukcí. Nedostatečným vyřešením svodu dešťové vody docházelo k rozrušování omítek a podemílání dlažby³¹⁵ Výrazná oprava pardubického zámku byla plánovaná v 7. pětiletce. V této době došlo k provedení sgrafitové výzdoby na západním křídle.³¹⁶

2.3.3.5. Po roce 1989

V souvislosti se změnou politické situace a možností čerpání finančních prostředků na obnovu městské rezervace dochází k nové vlně rekonstrukčních prací v historickém jádru města.

I. etapa rekonstrukce však byla schválena již v únoru roku 1989. Po 17. listopadu 1989 musel být program realizace prací upraven tak, aby vyhovoval aktuální situaci. V rámci projektu byla vytvořena pracovní skupina, která měla v této etapě co nejrychleji podat zprávu o stavu městské rezervace s uvedením nejvíce ohrožených objektů s návrhem jejich opravy a postupnou realizací regenerace v dalších krocích.³¹⁷ Rekonstrukce zahrnovala obnovy fasád, rekonstrukci komunikací a novou výsadbu zeleně.

Jedním z hlavních cílů následující II. etapy bylo komerční oživení historického

³¹⁴ Tamtéž, str. 4.

³¹⁵ Konkrétně Pernštýnské náměstí a Bartolomějská ulice.

³¹⁶ Tamtéž, str. 6.

³¹⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Návrh náplně pracovní skupiny MěstNV Pardubice pro realizaci I. etapy regenerace městské památkové rezervace.* 1990, str. 1-2.

jádra formou vyhledání cenných parcel pro podnikatelské aktivity. Tato koncepce se věnovala především využití prostoru u Tyršových sadů.^{318;319}

Od roku 1992 dochází k rozsáhlé teplofikaci na Pernštýnském a Komenského náměstí a v ulici Na Třísele.³²⁰

Od 90. let probíhala rozsáhlá rekonstrukce celého areálu zámku. Vedoucím projektantem byla A. Charvátová. Objekt byl značně zchátralý. Do zámku např. zatékalo a v sálech se propadaly stropy.³²¹

Stavební úpravy zahrnovaly statické zajištění celého objektu, především dezolátního stavu severního křídla, opravy krovů a střech, celkovou opravu věže Hlásky,³²² Dále bylo západní křídlo opatřeno novými stropními konstrukcemi. Následně bylo vybudováno hygienické zařízení pro návštěvníky a zaměstnance, upraveny, podlahy, prostor pokladny, vyměněna okna a současně provedena nová sgrafitová fasáda³²³, rozvody kanalizace, vody a elektrické instalace.³²⁴ Okolí zámku dostalo novou podobu.^{325;326;327}

Spolu se stavebními opravami zámku probíhaly i restaurátorské práce. Jednalo se např. o rekonstrukci nástěnných maleb ve Vojtěchově sále³²⁸, v rizalitu a ve Velkém sále 2. patra³²⁹. Dále byl obnoven záklopový malovaný strop v 1. patře a ve velkém gotickém sále obnovena polychromie žeber supraporty a okenních záklenků.³³⁰

³¹⁸ Ovšem proti výstavbě se již od počátku vymezoval památkový ústav v Pardubicích, který absolutně odmítal výstavbu halového objektu a stavbu nového hotelu na okraji parku. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Pardubice – program regenerace MPR, část B2*. 1995, str. 1.

³¹⁹ Tamtéž. *Pardubice – program regenerace MPR, část B2*. 1995, str. 1.

³²⁰ Tamtéž. *Oznámení o zahájení územního řízení – Energetika Východních Čech*. 1992, str. 1.

³²¹ Viz příloha č. 10, obr. č.: 13.

³²² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Složka 3855. *Technická zpráva, statika. Západní křídlo zámku*. 1991, str. 1.

³²³ Typ sgrafit je zámečkový, tak jak je interpretován kopií z roku 1937. Tamtéž, str. 11.

³²⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon P740, složka 3526. Pardubice, areál zámku. *Technická zpráva: Elektro, kabel, rozvod, nový*. 1991, str. 1.

³²⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Zápis z jednání komise pro MPR, které se uskutečnilo 21. dubna 1994*, str. 1.

³²⁶ Tamtéž, složka P683. Zámek Pardubice II. etapa, Sadové úpravy. 1990, str. 1.

³²⁷ Viz Příloha č. 10, obr. č.: 14.

³²⁸ Rekonstrukci provedli: H. Vítová, Y. Ďuranová, P. Stirber. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice, restaurátorské zprávy. *Vojtěchův sál, nástěnné malby*. 1994.

³²⁹ Rekonstrukci provedli: J. Alt ml., M. Dvořák, L. Filipický. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice, restaurátorské zprávy. *Osázení a restaurování dřívě sejmutých nástěnných maleb v sále rizalitu a ve velkém sále 2. patra*. 1995, str. 1.

³³⁰ Rekonstrukci provedli: H. Vítová, Y. Ďuranová, P. Stirber. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice, restaurátorské zprávy. *Záklopový strop malovaný*. 1997; Tamtéž. *Polychromie žeber, supraporty, a okenních záklenků*. 1997.

V rámci záměru Magistrátu města Pardubic „na zvýšení atraktivity a rozšíření návštěvnických služeb v zámku v Pardubicích“ probíhá od roku 2011 rozšiřování expozic v části severního a východního křídla zámku vč. zpřístupnění zámecké kaple, která prodělala celkovou rekonstrukci³³¹. Současně byly zahájeny úpravy vnějších prostor nádvoří, parkánu a valů.^{332;333}

Významnou rekonstrukcí na území městské rezervace se stala oprava domu U Jonáše v rozmezí let 1990 – 1993.³³⁴

Roku 1993 probíhala úprava venkovních ploch na náměstí Republiky, respektive v jeho východní části u Komerční banky, která je součástí městské památkové rezervace. Oprava zahrnovala předláždění plochy pro pěší kolem budovy Komerční banky od Zelené brány, Okresní knihovny až k Pernštýnskému náměstí. Dále bylo zbudováno parkoviště u Komerční banky a chodník pro pěší jako přístup k parkovišti u kostela.³³⁵ V roce 1994 došlo k úpravě západní strany náměstí Republiky nacházející se v ochranném pásmu památkové rezervace.³³⁶ V témže období byla provedena zádlažba chodníku z drobné žulové kostky u kostela Zvěstování Panny Marie na Komenského náměstí.³³⁷

V roce 1997 dochází k úpravě Jahnovy ulice, která z části náleží do městské rezervace a z části do ochranného pásma. Stavební práce se týkaly zádlažby chodníků z žulové a mramorové mozaiky.³³⁸ V témže roce bylo na východní straně Pernštýnského náměstí vymezeno parkoviště, které má stání označené ocelovými terčíky. Samotná plocha parkoviště je oddělena od náměstí sloupky.³³⁹

Na počátku 21. století došlo k úpravám ulice Svaté Anežky České a Pernštýnské

³³¹ Jednalo se o rekonstrukci malované edikuly (portál vstupu do kaple v 1. np.), kamenných prvků, kamenných žeber, ostění oken.menzy, ostění vstupu n kůr. Spisový archiv ÚOP Pardubice. *Složka 5125. Zvýšení atraktivity a rozšíření návštěvnických služeb v zámku v Pardubicích*. 2011, str. 2.

³³² Jednalo se o terénní úpravy spojené s obnovou zeleně, instalací osvětlení a vybudováním bezbariérového přístupu na Valy. Tamtéž, str. 1-5.

³³³ Tamtéž, str. 1-5.

³³⁴ Viz výše.

³³⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Kolaudační rozhodnutí*. 1993, str. 1.

³³⁶ Tamtéž. *Závazné stanovisko k P. D pro stavební řízení „Zádlažba ploch nám. Republiky, IV. etapa – vybudování úrovňového přechodu z Tř. Míru k Zelené bráně, parkoviště před Grandem, zádlažba u VČD – technické úpravy komunikací“*. 1994, str. 1.

³³⁷ Tamtéž. *Ohlášení stavební úpravy*. 1993, str. 1.

³³⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Závazné stanovisko ke stavebním úpravám Jahnovy ulice v Pardubicích – MPR a ochranné pásmo MPR Pardubice*. 1997, str. 1-2.

³³⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Rozhodnutí o vyznačení parkoviště na Pernštýnském náměstí*. 1997, str. 1-2.

spočívající v prověření stavu a případné rekonstrukci inženýrských sítí s následným sjednocením povrchu s Pernštýnským náměstím. Konečná podoba zádlažby tedy měla podobu vozovky v žulové kostce s chodníky v žulové mozaice.^{340;341}

Průzkumy objektů a návrhy stavebních úprav se ve velké míře věnovaly i zástavbě v ochranném pásmu městské rezervace. V souladu s památkovou ochranou tohoto území, územním plánem zóny, zdůrazňovaly nutnost zachování hodnoty této zástavby reprezentující poslední období tradiční historické architektury pracující se štukovým členěním, klenbami a dřevěnými stropy. Snahou tedy je korigovat stavební úpravy na těchto objektech a na domech s nimi sousedících, aby nedošlo k rušivému efektu.³⁴²

³⁴⁰ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné. *Závazné stanovisko k rekonstrukci Pernštýnské ulice v Pardubicích – území MPR Pardubice*. 2001, str. 1.

³⁴¹ Tamtéž. *Závazné stanovisko k rekonstrukci ulice Sv. Anežky České v Pardubicích – území MPR Pardubice*. 2001, str. 1.

³⁴² Tamtéž. *Stanovisko ke konceptu územního plánu zóny městské památkové rezervace Pardubice*. 1998, str. 1-2.

2.4. Vývoj městské památkové rezervace Litomyšl

Litomyšl se nachází na okraji východních Čech, 20 km od Svitav. Rozkládá se okolo řeky Loučné. Nejstarší písemné prameny pochází z konce 10. století. Kosmova kronika zmiňuje Litomyšl jako slavníkovské hradiště. Název města je pravděpodobně odvozen od Lutomysla, zakladatele pomezního hradu. Roku 1259 byla Litomyšl povýšena Přemyslem Otakarem II. na poddanské město.³⁴³

Roku 1344 bylo místní premonstrátské opatství přeměněno na druhé české biskupství. Tím výrazně stoupl i význam celého města a podpořil stavební rozvoj lokality. V polovině 14. století začalo budování kamenných městských hradeb. Hradby však zahrnovaly jen část existujícího osídlení. Mimo ně zůstalo Německé a České předměstí³⁴⁴ i lánová ves Lány. Biskup Jan II. ze Středy v této době založil klášter augustiniánů s kostelem Povýšení sv. Kříže. V areálu biskupství byl následně postaven biskupský palác. Hlavní komunikační osou byla cesta sledující pravý břeh Loučné a pokračující nad městem směrem na Benátky.³⁴⁵ Dnešní Smetanovo náměstí tvoří na první pohled zajímavý útvar. Díky zúžení ve střední části se jeho jižní část nazývá horní a severní naopak dolní. Náměstí mohlo vzniknout ve dvou etapách, nebo respektovalo starší podhradní zástavbu v okolí špitálního kostela Rozeslání sv. apoštolů. Roku 1418 byla postavena kamenná radnice s věží.³⁴⁶

Husité roku 1421 obsadili město a roku 1425 i areál biskupství. Tímto končí význam Litomyšle jako významného církevního města. Po jeho zániku získal panství husitský hejtman Vilém Kostka z Postupic. Jeho rod držel Litomyšl až do roku 1547. Kostkové z Postupic se zasloužili o další urbanistický vývoj města. Bohuš II. Kostka z Postupic založil Nové (Horní město), které bylo založeno a budováno od začátku jako zděné především pro členy Jednoty bratrské.³⁴⁷ Nacházelo se v blízkosti hradu a bylo chráněno vlastními hradbami. Součástí jeho opevnění byla i Červená věž.³⁴⁸

Po požáru v roce 1546 byla stavba měšťanských domů ovlivněna renesancí. Když v roce 1547 Kostkové z Postupic přišli o panství, členové Jednoty bratrské ztratili ochranu a museli opustit město. Do prázdných domů Nového města se nastěhovali

³⁴³ RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha. 1988, str. 9-10.

³⁴⁴ U dnešní Tyršovy a Havlíčkovy ulice.

³⁴⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 564.

³⁴⁶ Tamtéž, str. 565.

³⁴⁷ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977, str. 36–37.

³⁴⁸ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl*. Praha. 2006, str. 23.

především Židé. Olivetská hora byla na čas přezdívana Židovský kopec.³⁴⁹

V roce 1567 získává panství Vratislav z Pernštejna, který začal budovat zámek s využitím části zdiva zámku (bývalého biskupského paláce.³⁵⁰ Nové město bylo katastrofálně poničeno za třicetileté války četnými požáry (především roku 1635). Na místě části spálených domů nechala Frebonie Herula Eusebie z Pernštejna postavit piaristické koleje.³⁵¹

Další významné úpravy města se odehrály v období baroka. Na místě dosavadního piaristického kostela došlo ke stavbě kostela Nalezení sv. Kříže³⁵². Současně byla postavena budova piaristického gymnázia, která určovala západní stranu podzámeckého prostoru.³⁵³ Od třicetileté války po výše zmiňované rozmezí let stoupl počet domů téměř na trojnásobek. Domky vznikaly mezi Českým předměstím a velkými usedlostmi Lánů, dále např. na Karlově, oboustranně podél cesty do Osíka, podél ulic Terezy Novákové, P. Bezruče, M. Kunděje a V. K. Jeřábka. Od počátku 18. století až do konce 19. století se počet domů prakticky nerozšiřoval.³⁵⁴

V první polovině 18. století dochází např. ke zbarokizování městských fasád, zámeckého pivovaru a k budování hospodářských a úřednických domů pro potřeby zámku. Zámecký komplex uzavírala směrem k Záhradí nová Zelená brána. Vrcholně a pozdně barokní fasády byly převážně dílem místního stavitele J. J. Béby³⁵⁵. Zasloužil se také o přestavbu Staré radnice a o novostavbu Nové radnice. Jako příklad barokní novostavby lze uvést dům čp. 157 s chodbovou dispozicí. Patrové empírové domy můžeme pozorovat u čp. 184 – 193.³⁵⁶

Jiří Josef z Valdštejna provedl rozsáhlé terénní úpravy kolem zámku. O další změny v podobě města se postaral velký požár roku 1814. Velká část domů byla následně přestavěna především podle plánů Fr. Bergra. Podloubí bylo zachováno na části náměstí. Řada střech byla vyzdvižena a rovnoběžně srovnána s uliční čarou. Docházelo k likvidaci štítů, nebo jejich nahrazováním atikami, za kterými se často

³⁴⁹ RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha. 1988, str. 15.

³⁵⁰ HRÁDEK, Mojmir. *Městské památkové rezervace*. Praha, 2000, str. 74.

³⁵¹ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977.

³⁵² Stavbu dokončil F. M. Kaňka v roce 1730. HRÁDEK, Mojmir. *Městské památkové rezervace*. Praha. 2000, str. 73.

³⁵³ RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha. 1988, str. 20-21.

³⁵⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 566.

³⁵⁵ Jednalo se např. o dům čp. 53 a 73.

³⁵⁶ Spolu s prolomením hradebního okruhu vznikla ulice rektora Stříteského.

přistavovalo nové patro.³⁵⁷

Litomyšli se vyhnula hlavní železniční trať. Průmysl se téměř nerozvinul. Jak je již výše uvedeno, nová výstavba do konce 19. století téměř neexistovala. Vznikaly však historizující městské budovy.³⁵⁸ I v Litomyšli v této době vznikaly obytné vilky na okraji města.³⁵⁹

Výstavba obytných domků a vilek se postupně rozvíjela a pokračovala až do druhé světové války. Nové objekty vznikaly především na levé straně řeky Loučné. Na jihozápad od centra města dále vznikají výjimečné stavby např. okresní nemocenská pojišťovna, konstruktivistický komplex zemské průmyslové školy. Na nově zbudované Masarykově čtvrti byly postaveny činžovní domy. Meziválečné období přineslo několik změn v celkové podobě města. Jednou z nejvýznamnějších byly přestavby na náměstí, především přestavba již výše zmiňované budovy pošty.³⁶⁰

2.4.1. Vývoj městské památkové rezervace Litomyšl po roce 1945

Po roce 1945 se Litomyšl vypořádávala s následky války. Město bylo naštěstí uchráněno od vojenských náletů. V první řadě bylo nutné obnovit předválečný chod města. Výstavbou rozsáhlé továrny na skelná vlákna Vertex u Husové čtvrti, mlékárnou u nádraží a závodem na výstavbu silnic u Fügnerovy čtvrti se Litomyšl záhy stala do jisté míry průmyslovým centrem.³⁶¹ V roce 1948 byl přijat nový směrný územní plán L. Machoně, který se zaměřoval na problematiku výšky a účelu budov, hustoty dopravy, dále pak stavem budov a architektonických památek. Obsahoval plány komunikačních a estetických závad a plán veřejných, technických zařízení. Na něj navazoval nový územní plán z roku 1959, který tento podklad doplnil novými skutečnostmi od roku

³⁵⁷ Jedná se např. o domy čp. 20, 30, 109, 111. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 567

³⁵⁸ Jedním z významných zástupců tohoto období je dvoupatrová novorenesanční budova pošty v severní části náměstí postavená roku 1858. Dále pak např. novogotická městská reálka na Zámecké ulici, novostavba dívčí školy z let 1905-1906 a novorenesanční Smetanův dům.

³⁵⁹ Např. vila čp. 439 a 420 od J. Janečka a Havlíčkově ulici a Sedlákova vila od J. Drahoše v Zámecké ulici.

³⁶⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 568.

³⁶¹ RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha. 1988. str. 43-44.

1948.³⁶² Industrializace Litomyšle měla za následek nárůst potřeby rozšíření a zkvalitnění bytového fondu města.

Ani Litomyšli se nevyhnula výstavba panelových a rodinných domů. Vznik velkých celků sídlišť nad Masarykovou čtvrtí, podél silnice do Osíka, naproti nemocnice a v prostoru bývalých jatek mezi Zahájí a Lány, výrazně narušil panorama města.

2.4.1.1. Územní a asanační plán z roku 1959

Litomyšl patřila mezi města, pro která byl vypracován asanační plán. Tvořil součást územního plánu z roku 1959.³⁶³ Spolu s tímto plánem měl uchránit historickou hodnotu urbanistického založení města a jeho jednotlivých objektů. Jeho autorem byl L. Reml. Řešení podoby plánu bylo však od počátku doprovázeno řadou komplikací. Neshodoval se s počtem chráněných objektů v územním plánu, v některých případech navrhoval zbourání dvorních přístavků, které územní plán naopak navrhoval zachovat apod. Po řadě jednání byl plán vypracován a předán Městskému národnímu výboru v Litomyšli, který za něj uhradil poplatek. Schválení plánu se však odsunulo na 70. léta.³⁶⁴

Do současnosti se bohužel dochoval pouze torzovitě a to jen ve Sbírce plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv Generálního ředitelství Národního památkového ústavu. Zde je k nahlédnutí pouze textová část zabývající se historickým jádrem města. Chybí popis okolních bloků a veškerá mapová dokumentace.

Asanační plán zahrnoval území historického jádra a přilehlých bloků, které tvořily vstupní část do města. Celková rozloha plánu činila 37,36 ha, z toho historické jádro zabíralo plochu 19,92 ha, a sledovala 214 popisných čísel spolu se čtyřmi církevními stavbami. Asanační jádro bylo ohraničeno: „od východu ulicí Zdenka Nejedlého, zástavbou bloku mezi ulici Kakasovou a Tyršovou třídou, na západě

³⁶² Tamtéž. *Technicko-hospodářské zásady pro vypracování směrného územního plánu města Litomyšle*. 1958, str. 4.

³⁶³ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 191 Litomyšl všeobecné do roku 1964 a Reservace I. *Zápis z jednání o posouzení předloženého plánu rozsahu městské rezervace Litomyšl vzhledem k územnímu plánu města*. 1964, str. 1.

³⁶⁴ Zda byl plán opravdu schválen, není v současnosti možné s jistotou potvrdit. Některé stavební úpravy však byly provedeny. Asanační plán mohl být do jisté míry vodítkem při stavebních úpravách historického centra města a jeho okolí.

*prostorem bývalého Koňského trhu, Bělidel, ulicí Bratří Šťastných podél řeky Loučné na prostranství v ulici Biskupa Augusty při novém mostě, uličkou na Betlémě a Českých Bratří, kolem zámeckého areálu zpět k ulici Zdenka Nejedlého*³⁶⁵.

2.4.1.2. Stav historického jádra města a návrh asanačního plánu

Stejně jako v případě asanačního plánu historického jádra Pardubic se i litomyšlský plán věnuje kompletnímu rozboru centra města a následné úpravy a asanace provádí na základě podrobných stavebně historických rozborů objektů.

V kapitole o stavu objektů popisuje jejich špatný stav způsobený převážně působením spodních vod. I zde se rozbor věnoval hlavním budovám i dvorním přístavkům a kůlnám. Z celkového počtu sledovaných domů v historickém jádru města vyžadovalo 40% hlavních budov nutné stavební úpravy do pěti let. U dvorních křidel a přístavků byla situace daleko horší především kvůli nevhodnému využívání. Plán tedy počítal s postupným uvolňováním bloků z důvodu hygienického, zdravotního a ekonomického i s umožněním provětrání bloků a tím ke zlepšení vysoušení zdiva.³⁶⁶

Celkové panorama historického centra, podle asanačního plánu, narušuje několik budov z 19. a 20. století. Jednalo se např. o budovu pošty na rohu ulice Havlíčkovy a Jiráskovy, o úpravu několika domů na náměstí, hotel Hvězda, budovu tehdejší Státní banky a o vybrané objekty na západní straně náměstí, které ve dvacátých letech dostaly jednotící římsu. Vedle těchto zásadně rušivých elementů dokument dále uvádí menší „prohřešky“ jako např. novodobou zástavbu převýšených činžovních domů u Ropkovy ulice.³⁶⁷

Forma zastřešení objektů z 82 % zůstala zachována ve své původní podobě. Avšak krytiny střech svým materiálem a barvou velmi často nevyhovovaly, a proto plán navrhoval postupné nahrazování vhodnější formou zastřešení.³⁶⁸

Vnitřní vybavenost domů byla stejně jako u jádra Pardubic nedostačující a

³⁶⁵ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sbirka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml. *Písemné vyhodnocení provedeného průzkumu a návrhu asanačního plánu města Litomyšle*. 1959, str. 2.

³⁶⁶ Tamtéž, str. 5.

³⁶⁷ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sbirka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml. *Písemné vyhodnocení provedeného průzkumu a návrhu asanačního plánu města Litomyšle*. 1959, str. 6.

³⁶⁸ Tamtéž, str. 7.

žádala si okamžitou nápravu vybudováním koupelen a toalet a postupného připojení plynu a elektřiny. Zpráva uvádí, že pouze 13, 5 % objektů vyhovovalo tehdejšímu bytovému standardu.³⁶⁹

Jako pardubický asanační plán, tak i litomyšlský se věnoval občanské vybavenosti historického jádra. Navrhoval odstranění nevhodných obchodů a provozoven, které narušovaly ráz centra města. Šlo především o pekárny a dílny s hlučným provozem. Určení druhů provozoven a obchodů pak následně autor plánu nechává na pozdější dohodě mezi projektantem územního plánu a asanačního.³⁷⁰

Nedostatkem v historickém jádru města se jevila zeleň, která se vyskytovala pouze v okrajových partiích a to podél řeky Loučné, při zámeckém areálu, mezi piaristickými kolejemi a proboštstvím.³⁷¹

Velkým problémem Litomyšle se stala dopravní otázka. Historickým centrem procházela velmi důležitá komunikace I. třídy, státní silnice čísl. 35. Zvýšená intenzita dopravy se stala pro centrum města velmi nebezpečnou. Situaci měla vyřešit obchvatová silnice plánovaná v územním plánu. Průběh výstavby obchvatu byl však doprovázen řadou komplikací a ani jeho výsledná dnešní podoba nedokázala plně ochránit historické centrum od dopravy.³⁷²

Velkým nedostatkem v rámci inženýrských sítí se jevila kanalizace, která byla na řadě míst ucpaná a vyžadovala značné úpravy. Díky vybudování dálkového plynovodu mohlo město postavit vlastní plynárnu a plyn postupně zavádět do jednotlivých objektů. Zásobování pitnou vodou ve městě bylo dostačující. Vlastní historické jádro mělo zvýšit spotřebu pitné vody až po rekonstrukci jednotlivých objektů zavedením koupelen a toalet.³⁷³

³⁶⁹ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sběrka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml., str. 8.

³⁷⁰ Tamtéž, str. 9.

³⁷¹ Tamtéž, str. 9.

³⁷² Tamtéž, str. 13.

³⁷³ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sběrka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml. *Písemné vyhodnocení provedeného průzkumu a návrhu asanačního plánu města Litomyšle*. 1959, str. 15.

2.4.1.2.1. Návrh optimálních asanačních úprav historického jádra

Následující kapitola obsahuje výběr z návrhů zásahů v historickém jádru města. Detailní rozbor dokumentu vzhledem k jeho neschválení v dané době není nutný.

Asanační plán respektoval a zachovával historické jádro města jako nejdůležitější centrum města. Ukládá toto místo využít převážně k bydlení s potřebnou občanskou vybaveností a dále v něm počítá s umístěním úřadů, kanceláří podniků, s kulturními zařízeními, obchody a v některých případech s různými řemeslnými provozovny a opravami tichého charakteru.³⁷⁴ Území historického jádra bylo rozděleno do čtrnácti bloků pro lepší přehlednost navrhovaných akcí.

Dokument zároveň počítal s rozsáhlou asanací okolí historického centra (hlavně při řece Loučné), tím se měla uvolnit velká plocha k rekreaci a výstavbě nových bytových jednotek, podniků, administrativních a veřejných budov. Vše s ohledem na celkové panorama města. Dále uváděl nutnost zbudovat patřičný architektonický vstup do vlastního jádra města v ulici Tyršově (směr od Svitav) a Havlíčkově (směr od Vysokého Mýta).³⁷⁵

V jižní části okraje historického jádra navrhuje úplnou asanaci území se zástavbou domů bez architektonické hodnoty a rovněž počítá s vybudováním křižovatky silnic vedoucích směrem na Poličku, Českou Třebovou a Svitavy z důvodu zlepšení přehlednosti a bezpečnosti území. Křižovatka měla také sloužit jako vhodný vstup do Braunerova náměstí.³⁷⁶

S velkým zásahem do staré zástavby plán počítal v Havlíčkově ulici vedoucí až do prostoru náměstí. Stávající zástavbu mezi touto ulicí a řekou Loučnou určuje k asanaci. Následně měl být vypracován urbanistický celek ve výšce okolní zástavby s ohledem na panorama města. Zástavba Havlíčkovy ulice, při své pravé straně směrem do náměstí, byla navržena s novou regulační čarou a ohledem na novou šířku komunikace. Novostavby měly být atypické s nejmenší výškou zastavění.³⁷⁷

S rozsáhlou asanací plán počítal v ulici Zahájské a v původní zástavbě parcel

³⁷⁴ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sběrka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml. *Písemné vyhodnocení provedeného průzkumu a návrhu asanačního plánu města Litomyšle, Návrh*. 1959, str. 1a.

³⁷⁵ Tamtéž, 1a.

³⁷⁶ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sběrka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reml. *Písemné vyhodnocení provedeného průzkumu a návrhu asanačního plánu města Litomyšle, Návrh*. 1959, str. 3a.

³⁷⁷ Tamtéž, str. 4a.

směřujících k Olivetské hoře. Objekty navrhoval na dožití. Následné uvolněné prostranství plánoval k prodloužení dnešního Komenského náměstí směrem k východu. Tento krok měl za cíl odizolování historického jádra od okolní zástavby na severní straně a zlepšení komunikace ve směru na Choceň. Komenského náměstí bylo navrženo k celkové úpravě terénu tak, aby byla zajištěna jednotná výška terénu vzhledem k objektům na severní a jižní straně. Celkové úpravy doplňovala výsadba vhodné zeleně.³⁷⁸

2.4.1.3. Vyhlášení Litomyšle městskou památkovou rezervací

Litomyšl byla roku 1965 výnosem MŠK čj. 19.139/65-V/2 vyhlášena městskou památkovou rezervací.³⁷⁹

Podle výnosu účelem prohlášení historického jádra města Litomyšle spolu se zámekem je: *„zabezpečit tomuto celku zvýšenou ochranu, jakožto význačnému městskému komplexu, který nejen že zaujímá v naší kulturní minulosti závažné místo, ale má vzhledem k tradicím z dob rozvíjejícího se národního probuzení i počátků novodobé národní kultury i značný kulturní význam v přítomnosti, a zajistit uplatňování péče o jeho zachování, konzervaci a obnovu v rámci naší socialistické výstavby, tak aby jako organická součást nového životního prostředí sloužil kulturním a hospodářským potřebám pracujících“*³⁸⁰.

Hranici památkové rezervace tvoří na severovýchodě Komenského náměstí, jižní stranu vymezuje vnější břeh proti proudu řeky Loučné. Jihovýchod rezervace ohraničuje Mařákova ulice. Hranice dále pokračuje ulicí Zámeckou, kde se lomí k východu a prochází k zadním traktům hospodářských budov zámku, okolo zámecké zahrady, následně se napojuje na ulici Záhájskou, na jejímž konci se uzavírá opět na Komenského náměstí.³⁸¹

Výnos dále upravuje způsob a podobu výstavby. Nová výstavba a veškeré úpravy dosavadních staveb a terénu nesmí narušovat celkový vzhled a jednotu

³⁷⁸ NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sbirka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. Svazek Průvodní zpráva k asanačnímu plánu, Reaml., str. 4a.

³⁷⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. *Výnos MŠK čj. 19.139/65-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Litomyšli.*

³⁸⁰ Tamtéž, str. 1.

³⁸¹ Viz příloha č. **Chyba! Pouze hlavní dokument.**. Mapa městské památkové rezervace Litomyšl.

rezervace. Stavební zásahy nesmí narušovat raně renesanční a renesanční výstavbu města a její historické přestavby, v případě zámku pak jeho typický tvar renesančního sídla, které vyžaduje jak úpravy vlastního zámku, tak i celého areálu, aby vynikla jeho původní funkce. Zároveň však ukládá směřovat nutné úpravy k době rozvíjející se národní kultury spjaté s osobností B. Smetany.³⁸²

V případě Litomyšle výnos zdůrazňuje vhodným řešením dopravy nutnost zamezit ohrožení staveb především v prostoru Smetanova náměstí, v ulicích Tyršova, Havlíčkova a Jiráskova, tak aby nebyly ohrožovány nadměrným provozem. Navrhuje urychlené zbudování obvodové komunikace.³⁸³

Stejně jako v případě výnosu o vyhlášení památkové rezervace v Pardubicích dále upravuje rozmístění osvětlení a reklam v jádru města s ohledem na jeho historickou hodnotu.³⁸⁴

Druhá část pokynů obsažených ve výnosu se týkala využití budov na území rezervace a zvýšení zájmu veřejnosti o místní památky. Rozmístění budov mělo sledovat kulturní a společenské potřeby města s ohledem na historickou, výtvarnou a technickou povahu chráněných objektů i jejich prostředí. Zámek měl být využíván pro potřeby kulturně společenské s příslušnými turistickými zařízeními. Prostor Smetanova náměstí pro administrativní a drobnější kulturní zařízení, vhodnou obchodní síť a pohostinství. Větší kulturní zařízení určil do areálu zámku a jeho okolí, ale i do komplexu budov bývalého piaristického kláštera a gymnázia. K bytovým účelům byla vyhrazena zástavba okolních ulic a náměstí^{385 386}.

S ohledem na kulturně politický a společenský význam města Litomyšle výnos vyžadoval, aby byla věnována pozornost vyvolání aktivního zájmu veřejnosti o preventivní ochranu kulturních památek v rezervaci, jejich vhodné využívání a řádnou péči o ně.³⁸⁷

Závěrem ukládá Okresnímu národnímu výboru ve Svitavách a Městskému národnímu výboru v Litomyšli stanovení ochranného pásma památkové rezervace a

³⁸² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. *Výnos MŠK čj. 19.139/65-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Litomyšli*, str. 2.

³⁸³ Tamtéž, str. 3.

³⁸⁴ Tamtéž, str. 3.

³⁸⁵ Jednalo se např. o Toulouvcovo a Šantovo náměstí, ulice B. Němcové, Šmilovského a Rektora Střítěského.

³⁸⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. *Výnos MŠK čj. 19.139/65-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Litomyšli*, str. 3.

³⁸⁷ Tamtéž, str. 3.

postupně realizovat asanační a upravovací práce.³⁸⁸

K opětovnému vyhlášení městské památkové rezervace Litomyšle došlo spolu s Pardubicemi. Výnosem MK ČSR čj. 16.417/87-VI/1 ze dne 21.12.1987 o prohlášení historických jader měst Kutné Hory, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Slavonic, Tábora, Žatce, Hradce Králové, Jičína, Josefova, Litomyšle, Pardubic, Znojma, Nového Jičína, Olomouce, obce Kuks s přilehlým komplexem bývalého hospitálu a souborem plastik v Betlémě, souboru technických památek Stará huť v Josefském údolí u Olomoučan a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třisov, Tašovice, Bílina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně a Břeclav - Pohansko za památkové rezervace. Dokument potvrzuje legitimnost vyhlášené rezervace.

2.4.1.3.1 Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Litomyšl

Následující kapitola se věnuje stručnému stavebně-historickému popisu vybraných památek městské památkové rezervace.

- **Zámek a vybrané budovy areálu**

Na místě pohraničního hradu Slavníkovců, který v 15. století přestavěli Kostkové z Postupic, vyrostl za Vratislava z Pernštejna v letech 1568 –1581 rodový a reprezentativní renesanční zámek. Výstavbou byli pověřeni stavitelé G. B. Aostallis a U. Aostallis a na výzdobě zámku³⁸⁹ se převážně podíleli italští mistři.

Půdorys dvoupatrového zámku je téměř čtvercový, čtyřkřídlý. Jižní křídlo je v druhém patře na obě strany otevřeno arkádovou loggií. Hlavní nádvoří ze tří stran obklopují arkády, které se pravděpodobně měly nacházet i na čtvrté straně. Ta byla později pokryta figurálním sgrafitem. Ve vstupním jižním průčelí je zasazen hlavní zámecký portál s mohutným kamenným ostěním a znaky zakladatelů zámku Vratislava z Pernštejna a jeho chotě.³⁹⁰ Všechna vnější průčelí mají renesanční členění

³⁸⁸ Tamtéž, str. 3-4.

³⁸⁹ Psaníčková a figurální sgrafita na fasádách a štítech a s dvěma velkými bitevními scénami na hlavním nádvoří.

³⁹⁰ Stěna proti vstupu je pokrytá sgrafitovou kompozicí se scénami z antické historie a Starého zákona. Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191 Litomyšl všeobecné. HEROUT, Jaroslav. Litomyšl – *kulturní památky města a okolí*. Praha. 1953, str. 5.

s architektonickými prvky mimořádně kvality. Obvod zámku lemují štíty. Na jižním průčelí východního i západního křídla a na západním průčelí zámku byla obnovena lunetová římsa. Dominantu zámeckého souboru tvoří štíhlá polygonální vížka v severovýchodním nádvoří.³⁹¹ Sgrafitovou výzdobu fasád provedl Š. Vlach.³⁹²

Za dob Trauttmansdorffů v zámku dochází k barokním úpravám interiéru. Poslední výrazná úprava zámku se odehrála za rodu Waldstein-Wartenbergů v polovině 18. století. Došlo nejen k velkým interiérovým změnám, ale i k úpravě okolí zámku. Po požáru bylo na konci 18. století vybudováno zámecké divadlo v přízemí západního traktu.³⁹³

Součástí zámeckého komplexu je i konírna, jízárna s kočárovnou, pivovar, úřednický dům, panský dům³⁹⁴ a zámecká zahrada.

- **Zámecký pivovar**

Pivovar byl založen roku 1557 o půdorysu hlubokého obdélníku s obdélným přístavkem průjezdu při západním průčelí. Byl zdoben sgrafity a členitými štíty.³⁹⁵ V 30. letech 17. století byl rozšířen. O sto let později se dočkal barokní přestavby Fr. M. Kaňkou, který ho opatřil barokní fasádou s po stranách převýšenými pavilony s mansardovými střechami, ve středu s mírně vystupujícím portálovým rizalitem. Další výraznou přestavbu zaznamenal ve 2. polovině 18. století.³⁹⁶

- **Konírna a jízárna**

Přízemní konírna obdélného půdorysu, která uzavírá první zámecké nádvoří od východu, byla založena v roce 1725 Fr. M. Kaňkou.^{397;398} Současně postavená přízemní

³⁹¹ Spisový archiv ÚOP Pardubice. In. č.: L 705/A. *Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.* Česká republika. 1998, str. 9-11.

³⁹² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191 Litomyšl všeobecné. HEROUT, Jaroslav. Litomyšl – kulturní památky města a okolí. Praha. 1953, str. 5.

³⁹³ Oficiální stránky zámku Litomyšl. Národní kulturní památka Zámek Litomyšl. [cit.2014-05-23]. URL <http://www.zamek-litomysl.cz/historie/>.

³⁹⁴ Dnes sídlo mateřské školky.

³⁹⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice. In. č.: L 705/A. *Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.* Česká republika. 1998, str. 15-16.

³⁹⁶ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191 Litomyšl všeobecné. HEROUT, Jaroslav. *Litomyšl – kulturní památky města a okolí.* Praha. 1953, str. 8.

³⁹⁷ Po požáru v roce 1775 byla výrazně barokně přebudována.

jízdárna obdélného půdorysu navazovala severovýchodní stranou na pivovar. Uprostřed hladkého průčelí má posazený honosný serliovský portál s bosami přepásanými pilastry.³⁹⁹

- **Zámecká zahrada**

Zámecká zahrada byla založena současně se stavbou zámku. Později byla rozšířena podle návrhu Fr. M. Kaňky a upravena na konci 18. století na francouzský park. Při této úpravě došlo k rozsáhlé navážce jihozápadně od zámku. Zahrada byla vymezena opěrnou zdí, na které se později nacházely plastiky od V. Hendrycha a J. Bartoše. Roku 1796 byl na rohu staré bašty postaven polygonální pavilon. Na severní straně zámku byla plocha upravena na anglický park se třemi sloupovými gloriety, rybníčkem a vodopádem.⁴⁰⁰

Zámek Litomyšl byl roku 1962 vyhlášen národní kulturní památkou a roku 1999 zapsán na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.⁴⁰¹

- **Piaristická kolej s kostelem Nalezení sv. Kříže**

Popisovaný komplex se nachází před zámkem u Jiráskovy ulice. Kolej byla vystavěna na místě čtyř vyhořelých domů Frebonií Herulou Eusebií z Pernštejna v roce 1640. Plány vytvořil Š. Vlach. Za Trauttmansdorffů došlo na počátku 18. století k rozsáhlé přestavbě a stavbě monumentálního kostela podle plánu G. B. Alliprandiho. Jednalo se o chrám na půdorysu latinského kříže s oblým zakončením všech ramen, se třemi páry bočních kaplí v lodi, se čtvercovými sakristiemi po stranách presbytáře a s dvojvěžovým hlavním průčelím. Od roku 1720 na stavbě následně pokračoval Fr. M. Kaňka. Výzdobou interiéru kostela byli pověřeni sochař M. B. Braun, římský malíř Fr. O. Trevisani a G. Mathei. Kupoli vymaloval V. J. Nosek. Na výzdobě spolupracovali také významní čeští umělci např. J. Rotter, F. I. Leicher. Monumentální varhany postavil

³⁹⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice. In. č.: L 705/A. Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Česká republika. 1998, str. 18.

³⁹⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice. In. č.: L 705/A. Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Česká republika. 1998, str. 17.

⁴⁰⁰ SKŘIVÁNEK, M. *Litomyšl: průvodce městem*. Praha. 2002, str. 45-46.

⁴⁰¹ Viz příloha č. 7. World Heritage List.

kutnohorský mistr J. J. Horák.⁴⁰²

Kostel Nalezení sv. Kříže je kulturní památkou od roku 1958.⁴⁰³

- **Piaristické gymnázium**

Objekt se nachází severozápadně od piaristického kostela. Jedná se o barokní budovu postavenou v roce 1715- 1720 podle projektu G. B. Alliprandiho. Obdélná budova má dvě patra s hranolovou zděnou věží⁴⁰⁴ se zaoblenými nárožními. Původní škola stávala na místě piaristického kostela. Budova byla několikrát opravována především po požárech v letech 1735, 1742 a 1814.⁴⁰⁵ V současné době v budově sídlí regionální muzeum.⁴⁰⁶

- **Kostel Rozeslání sv. apoštolů**

Kostel se nachází na Toulouvcově náměstí. Jedná se o jednolodní stavbu s polygonálním závěrem doloženou od roku 1407. Z dob založení objektu se dochovaly obvodové zdi, žebrová klenba a kružby oken v závěru presbytáře. Kostel byl po četných požárech několikrát přestavován. V první polovině 19. století byla přistavěna západní věž kruchty. Následující úpravy probíhaly v novogotickém slohu.⁴⁰⁷

Kostel Rozeslání sv. Apoštolů je kulturní památkou od roku 1958.⁴⁰⁸

- **Proboštský kostel Povýšení sv. Kříže**

Kostel je součástí kláštera augustiniánů, který byl založen litomyšlským biskupem Janem II. ze Středy v 50. letech 14. století. Chrám byl postaven jako bazilikální trojlodí s pětiboce zakončeným presbytářem s opěráky. Objekt prošel nesčetnými úpravami a přestavbami především po požárech v letech 1460, 1546, 1560, 1775 a 1814. Opravy kostela probíhaly až do 20. století. V období renesance byla např. do severní lodi vestavěna boční hudební tribuna, dále byla v 2. polovině 16. století

⁴⁰² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 563.

⁴⁰³ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL http://www.litomysl.cz/?id_str=1311055234721.

⁴⁰⁴ Původní průčelní věž byla roku 1798 stržena a nahrazena novou. Po posledním požáru byla budova přestavěna a roku 1826 opatřena novou věží.

⁴⁰⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998, str. 563.

⁴⁰⁶ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl: průvodce městem*. Praha. 2002. ISBN 80-7185-375-5, str. 49-50.

⁴⁰⁷ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977, str. 30.

⁴⁰⁸ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=147656>.

renesančně upravena klenba jižní lodi. Po roce 1601 byl presbytář s hlavní lodí opatřen valenou klenbou s výsečemi. Kvůli tomuto zásahu byla původní gotická okna snížena a opatřena kružbami. Snížení oken je na fasádě patrné dodnes. Dalšími příklady oprav jsou úpravy kaple sv. Josefa z roku 1605, o rok později nové zastřešení celého objektu⁴⁰⁹ a výstavba sanktusové věžičky. Na počátku 18. století došlo k rozšíření kaple sv. Barbory při severní lodi. V roce 1778 byla stávající věž zvýšena o patro a opatřena cibulovou střechou. Od poloviny 19. století probíhaly na kostele rozsáhlé regotizační práce. Před hlavním průčelím kostela byla podle návrhu B. Gruebera aj. Theurera z roku 1859 upravena terasa a pískovcové zábradlí. Na konci 19. století probíhala regotizace západního průčelí podle projektu Fr. a J. Schmoranzových.⁴¹⁰

Kostel Povýšení sv. Kříže je kulturní památkou od roku 1958.⁴¹¹

- **Stará Radnice**

Radnice se nachází na Smetanově náměstí. Pochází z roku 1418. Stavitelem byl mistr Kilián. Po požárech v letech 1545 a 1560 prošla renesanční přestavbou. Po vyhoření v roce 1775 nebyla obnovena věžička na střeše ani ochoz věže. Následně byla rozšířena o sousední dům a v roce 1789 sjednocena pod jednotící barokní fasádu. V prvním desetiletí 19. století byla věž zvýšena a opatřena cibulovou bání.⁴¹²

Radnice je kulturní památkou od roku 1958.⁴¹³

Měšťanské domy

Dispozice dnešního historického jádra je výsledkem přestaveb převážně právě z této doby.⁴¹⁴ Většina domů v historickém centru města má barokní a empírovou fasádu.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Po roce 1650 byl kostel znovu nově zastřešen šindelem.

⁴¹⁰ VACEK, Miloš. *Kapitulní kostel Povýšení sv. Kříže v Litomyšli*. Nepublikovaná diplomová práce, KTF Univerzity Karlovy. 2010, str. 21-72.

⁴¹¹ Nemovitě památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=132240>.

⁴¹² MATĚJKA, Bohumil – ŠTĚPÁNEK, Josef – WIRTH, Zdeněk. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Litomyšlském*. Praha. 1908, str. 92.

⁴¹³ Nemovitě památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=154411>.

⁴¹⁴ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977, str. 50.

⁴¹⁵ WIRTH, Zdeněk – ŠTĚPÁNEK, Josef – MATĚJKA, Bohuslav. *Soupis památek historických a uměleckých. Politický okres litomyšlský*. Praha. 1908, str. 98.

- **Dům U Rytířů**

Dům U Rytířů byl postaven v renesančním slohu ve 40. letech 16. století a řadí se mezi nejkrásnější a nejzajímavější domy v Litomyšli. Majitelem domu byl kameník Blažek.

Průčelí domu pochází z roku 1546. V prvním patře jsou umístěna tři pravouhlá okna ohraničená kanelovanými pilastry, které nesou vysoký nadokenní nástavec s vysokými vlysy a zalomeným kladím. Na kladí následně navazují půlkruhové tympanony. Ve vlysu nad okny je vyobrazen lev a nosorožec, dále dva jednorožci proti sobě a mezi nimi dva ptáci a dvě mořské panny. Mezi jednotlivými vlysy oken se nachází čtyři hlavy vousatých mužů, pod nimi na meziokenních pilířích stojí postavy ozbrojených rytířů a dva muži v občanském oděvu. Jeden je vyobrazen s měšcem a druhý s knihou. Zbylé architektonické články jsou pokryty rostlinnou ornamentikou inspirovanou florentskými předlohami. V interiéru je dochován renesanční kazetový strop a reliéfně zdobené kamenné pilíře.⁴¹⁶

Dům měl zpočátku vysoký renesanční štít, který byl v polovině 19. století strnut a nahrazen atikou se třemi okny do půdního prostoru.⁴¹⁷ Objekt prošel několika úpravami. Rozsáhlou byla oprava a konzervace v 60. letech 20. století. K rekonstrukci fasády došlo v letech 1999 - 2000.⁴¹⁸

V dnešní době zde sídlí Městská galerie Litomyšl. Dům U Rytířů je kulturní památkou od roku 1958.⁴¹⁹

- **Dům čp. 24**

Tento objekt má na dvoře zachovanou arkádu na pilířích a u schodiště z mázhauzu renesanční pískovcový pilíř⁴²⁰ z konce 16. století. Průčelí domu s volutovým štítem a podloubím na válcovém sloupu si až na malé úpravy zachovalo renesanční ráz.⁴²¹

⁴¹⁶ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Architektura české renesance*. Praha. 1961, str. 20.

⁴¹⁷ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977, str. 52.

⁴¹⁸ Město Litomyšl. *Dům U Rytířů*. [cit.2014-05-23].

URL http://www.litomysl.cz/?id_str=1311055218845.

⁴¹⁹ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139999>.

⁴²⁰ Pilíř má podobu hranolu, zkoseného na hranách. Římsová profilovaná hlavice má na nároží štítek s kožešnickým znakem.

⁴²¹ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977, str. 50.

Dům čp. 24 je kulturní památkou od roku 1958.⁴²²

2.4.1.4. Výrazné stavební zásahy v městské památkové rezervaci Litomyšl

Tato kapitola se zabývá vybranými stavebními změnami a úpravami v prostoru městské památkové rezervace, které pro přehlednost rozdělujeme do časových období.

2.4.1.4.1. 50. léta

Přestože hlavní stavební práce probíhaly v 70. letech, zásahy do podoby historického jádra ovšem můžeme sledovat již dříve.

Opravy se týkaly především litomyšlského zámku. V roce 1953 zde sochař M. Böswart spolu s grafikem Erharditem provedl obnovu původní fasády.⁴²³ Pracovali na rustikové a sgrafitové výzdobě.⁴²⁴ Rekonstrukce byla provedena poměrně citlivě, nahradila asi 25 – 30 % renesančních omítek.⁴²⁵

Neblahým zásahem do areálu zámku však byl nevhodně zvolený nátěr oken a dveří, který nekorespondoval s celkovou výtvarnou stránkou objektu.⁴²⁶

V případě kostela Rozeslání sv. Apoštolů došlo k výraznému zásahu a následnému možnému porušení statické bezpečnosti památky zapuštěním traverzy, na kterou byly upnuty silné vodiče elektrického napětí.⁴²⁷

U objektu čp. 96 byl zpevněn rozrušený nosný pilíř a upravena bytová jednotka z původní sklenářské dílny. Při rekonstrukci domu čp. 113 byla ponechána původní dispozice domu a byt prošel v prvním a druhém podlaží pouze rekonstrukcí bez dispozičního zásahu. Zbudována byla pouze koupelna a toalety společné oběma bytům.⁴²⁸ Kolaudace domů proběhla v roce 1954.⁴²⁹

⁴²² Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=127192>.

⁴²³ Viz příloha č. 10, obr. č.: 31.

⁴²⁴ WAISSER, Pavel (ed.). *Sgrafita zámku v Litomyšli. Litomyšl* [i.e. Pardubice]. 2011. ISBN 978-80-904097-9-8, str. 22.

⁴²⁵ Knihovna ÚOP Pardubice. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In. č. 7685.1982, str. 21 – 22.

⁴²⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 234/11. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti v oboru památkové péče v okrese Litomyšl*. 1952, str. 2.

⁴²⁷ Tamtéž, str. 8.

⁴²⁸ Tamtéž. *Zápis o schůzi reservační komise pro město Litomyšl, konané dne 20. března 1952*. 1952, str. 1.

V roce 1953 se zahájilo jednání o stavu domu U Rytířů. Podle dochovaného stavu objektu bylo jasné, že bude následná oprava velmi náročná a nákladná. Ještě téhož roku se rezervační komisi podařilo prosadit omezení vjezdu těžkých nákladních vozidel do podsíní domů. U domu U Rytířů mohl i nepatrný náraz do podvrtnutého pilíře způsobit sesunutí celé kamenné fasády. Na rekonstrukci domu U Rytířů v této době nebylo prostředků, avšak státní konzervátor po léta objekt sledoval, aby nedošlo k výraznému ohrožení památky.⁴³⁰

Na konci 50. let došlo k úpravě a obnovování dlažby chodníků kolem podsíní na Smetanově náměstí. I při této stavební akci došlo k rozporu s památkovými hledisky. Na chodníky mezi podsíniovými oblouky byl použit nevhodný materiál. Podle památkových rozhodnutí měla být dlažba pouze přeložena po odstranění propadlin. V některých částech byla dlažba i převýšena. Takto vzniklé výstupky (vyšší než dlažba podsíní a nevhodně oroubené velkou dlaždičskou kostkou) byly nejen estetickým problémem, ale zhoršovaly i provoz pěší komunikace a vjezd do samotných domů. Křivky a šířka chodníků z hlediska výtvarného nebyly provedeny správně. Historické jádro se potýkalo s nevhodně umístěnými reklamními tabulemi, televizními anténami a firemními štíty.⁴³¹

Výrazným zásahem do půdorysné podoby Smetanova náměstí byla přestavba domů čp. 107 a 108 pro prodejnu samoobsluhy. Jednalo se o propojení dvou přízemích krámů vybouráním hraniční zdi v délce asi 5 m. Tato část byla zpevněna dlouhými traverzami. Po obou stranách otvoru byly vyzděny pilíře na cementovou maltu.⁴³² Přestože byla práce technicky výborně zvládnutá, konzervátor nedoporučoval s podobnými zásahy pokračovat. Uváděl, že nebezpečí tohoto typu stavebních úprav by se mohlo projevit až po delším časovém úseku a to zhoršením statického stavu budovy způsobeným změnou zátěže základů domů. Tato zátěž by pak mohla způsobit zatlačování základů hlouběji do země. Při adaptaci prostoru na prodejnu samoobsluhy došlo k porušení původních interiérů. Přestavbou vznikl velký prostor s nezaklenutým

⁴²⁹ Tamtéž. *Kolaudační řízení památkových úprav domů čp. 113 a 96 v Litomyšli*. 1954, str. 1.

⁴³⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 234/11. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro památkovou péči v okrese Litomyšl*. 1954, str. 4.

⁴³¹ Tamtéž. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro státní památkovou péči v památkové rezervaci města Litomyšle a okresu Litomyšlského*. 1959, str. 2-3.

⁴³² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 235/3. ŘEŘUCHA, Jiří. *Stavební úpravy v domech čp. 107, 108 v Litomyšli pro zřízení samoobsluhy*. 1959, str. 1.

stropem.⁴³³

V rámci rekonstrukce Smetanova bytu a jeho okolí proběhl rozsáhlý archeologický průzkum jeho zdiva a podzemí. Ve výkopech se podařilo objevit řadu archeologicky hodnotných nálezů. Průzkumné práce probíhaly i v areálu zámku, kde se např. na I. nádvoří podařilo zajistit zlomky profilovaných kamenů z období gotiky a zbytky čtvercové dlažby. Při výkopu v parku byly objeveny zbytky okrouhlého kvádríkového zdiva. V těchto místech bylo od budování drenáží ustoupeno a výkopy zasypány. Následný rozsáhlý archeologický výzkum areálu vedla Dr. Reichertová.⁴³⁴

Smetanův byt byl odvlhčen, prošel rekonstrukcí interiéru a celkově nově omítnut. Rekonstrukcí prošlo i okolí domu.⁴³⁵

2.4.1.4.2. 60. léta

V první polovině 60. let dochází k přípravě rekonstrukce domu U Rytířů. Budova byla před rekonstrukcí značně poškozena nevhodnými metodami konzervace 20. let minulého století.⁴³⁶ Koncepce obnovy byla vypracována podle stavu z roku 1830. V rámci oprav došlo k celkovému zajištění objektu. Nestabilní pilíře byly nahrazeny železobetonovými s obložením z odlitků reliéfů původních pilířů. Originály byly uloženy v lapidáriu. Proběhlo statické zajištění podloubí a vykloněného průčelí. Další fáze restaurátorských oprav se zaměřila na samotné kamenné průčelí. Při obnovovacích pracích restaurátoři odkryli původní orámování oken. Nejpoškozenější spodní část průčelí, archivoly arkád, byly vyměněny pomocí stejné metody, jaké bylo užito při výměně pilířů. Po důsledném restaurátorském zásahu byla celá plocha jednotně tónována závěrečným konzervačním nátěrem vápenné vody a roztokem akronexu. Z klasicistního portálu v podloubí byly sejmuty nevhodné cementové nátěry, vytmelená poškozená místa a provedena konzervace kamene.^{437;438} Při rekonstrukci však došlo,

⁴³³ Tamtéž. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro státní památkovou péči v památkové rezervaci města Litomyšle a okresu Litomyšlského*. 1959, str. 3.

⁴³⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 235/3. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro státní památkovou péči v památkové rezervaci města Litomyšle a okresu Litomyšlského*. 1959, str. 5.

⁴³⁵ Tamtéž, str. 5.

⁴³⁶ Viz příloha č. 10, obr. č.: 26.

⁴³⁷ WAGNER, Jaroslav. Dům U Rytířů v Litomyšli a jeho oprava. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1965/25, č.: 10, str. 291-293.

⁴³⁸ Viz Příloha č. 10, obr. č.: 27.

podle zprávy konzervátora E. Kubíčka, k záměrnému rozbití dvou sloupů z kamenné výzdoby domu.⁴³⁹ Obnovovací práce probíhaly i v interiéru objektu z důvodu adaptace pro kulturní využití.⁴⁴⁰

V roce 1963 se město muselo vyrovnat s požárem zámeckého pivovaru. Shořela celá budova pivovarských sklepů, která sloužila potřebám obchodu se zeleninou a ovocem.⁴⁴¹

Po vyhlášení rezervace výnosem čj. 19. 139/65- V/2 měl Okresní národní výbor ve Svitavách a Městský národní výbor v Litomyšli zajistit postupnou realizaci asanačních a upravovacích prací dle vytvořených plánů. Avšak Okresní národní výbor ve Svitavách při rozpisu plánu na léta 1966 – 1970 nepočítal s uvolněním potřebných prostředků pro tyto zásahy.

Tato situace vyvstala pravděpodobně z nedorozumění v otázce úkolů a povinností vyplývajících ze zřízení městské památkové rezervace. Zástupci Městského národního výboru v Litomyšli se s touto problematikou obrátili na Krajské středisko státní památkové péče ochrany přírody Východočeského kraje. Dopisem ze srpna roku 1965 krajské středisko informuje Městský národní výbor v Litomyšli a Okresní národní výbor ve Svitavách o principu fungování financování úprav v rezervaci s tím, že nebude hradit náklady spojené s potřebnými pracemi v historickém jádru. Na opravách se měly podílet i vlastníci objektů, příp. organizace spravující konkrétní památky. Finanční prostředky měly mít zmiňované úřady již předem vyhrazené a naplánované na období let 1966 – 1970. Krajské středisko uvolnilo finanční obnos pouze na stavební práce především hradů a zámku, v tomto případě na zámek v Litomyšli, nikoliv na objekty jiných vlastníků.⁴⁴² Z této komplikované situace vyplývá nedostačující možnost oprav památek v šedesátých letech.

Nedostatky se projevíly i v samotném postupu asanačních prací. Vytvořený asanační plán, v tomto případě návrh k asanaci, nekorespondoval s územním plánem, který např. uváděl víc památkových objektů, chránil některé dvorní trakty, které

⁴³⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro státní památkovou péči v Okrese Litomyšl - Svitavy* v roce 1963. 1963, str. 2.

⁴³⁹ Tamtéž, str. 2.

⁴⁴⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. KUBÍČEK, Emil. *Zpráva o činnosti konzervátora pro státní památkovou péči v Okrese Litomyšl - Svitavy* v roce 1963. 1963 Tamtéž, str. 2.

⁴⁴¹ Tamtéž. KUBÍČEK, Emil. *Požár býv. pivovarské budovy*. 1963, str. 1.

⁴⁴² Tamtéž. ŘEŘUCHA, Jiří. *Plán GO v městské památkové rezervaci v Litomyšli v letech 1966 – 1970*. 1965, str. 1-3.

asanační plán určoval k demolicím, a objekty čp. 64 a 65, které však byly v souladu s asanačním plánem zbourány.⁴⁴³

Z důvodu těchto nesrovnalostí a vlastního vyhlášení historického jádra Litomyšle městskou rezervací byl roku 1965 vytvořen nový směrný plán, který musel respektovat území rezervace a její chráněné objekty. Veškeré stavební práce se musely odehrávat se souhlasem orgánů památkové péče. Měl za úkol vhodnými úpravami zajistit odlehčení zátěže historického jádra nákladní dopravou a vhodnými zásahy upravit, nebo obnovit hlavní historické prostory, především Smetanova náměstí, zámeckého areálu a objektů na Olivetské hoře.⁴⁴⁴

V roce 1965 došlo v prvním patře zámku k obnově nástěnných maleb. V letech 1967 – 1970 proběhla rekonstrukce zámeckého divadla a jeho zařízení.⁴⁴⁵

V prostoru u Havlíčkovy ulice proběhla rozsáhlá demolice objektů⁴⁴⁶. Na uvolněnou plochu mezi ulicemi Havlíčkova a Bernardka byla plánovaná výstavba třípatrové ubytovny a prodejny potravin.⁴⁴⁷

V druhé polovině 60. let došlo k rekonstrukci vozovky v ulici Šmilovského, B. Němcové a Braunerova náměstí. Vozovka byla vydlážděna malými kostkami v řadách „na vazbu“. Přebytky dosavadní nepravidelné dlažby byly doporučeny k úschově a následnému využití na rekonstrukci prostoru Toulovcova náměstí.⁴⁴⁸

V období let 1965 – 1970 došlo k rekonstrukci domů čp. 102, 103 a 104. Především domy čp. 102 a 104 byly v havarijním stavu. Objekty byly rekonstruovány pro bytové účely⁴⁴⁹ a přízemí pro prodejny drogerie, květin a provozovnu Komunálních služeb města Litomyšl.⁴⁵⁰ Až do poloviny 70. let se však jednalo o jedinou větší

⁴⁴³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. *Zápis z jednání o posouzení předloženého plánu rozsahu městské rezervace Litomyšl vzhledem k územnímu plánu města*. 1965, str. 1.

⁴⁴⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Směrný územní plán*. 1965, str. 1-3.

⁴⁴⁵ Knihovna ÚOP Pardubice. SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In. č. 7685.1982, str. 21 – 22.

⁴⁴⁶ Jednalo se např. o Uhelné sklady.

⁴⁴⁷ Ze zmíněného projektu v současnosti stojí na uvedeném místě pouze velkokapacitní prodejna potravin. Projekt ubytovny v pozdějších letech nahradil projekt výstavby velkých panelových domů.

⁴⁴⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Litomyšl, okr. Svitavy – rekonstrukce vozovky ve Šmilovského ulici*. 1966, str. 1.

⁴⁴⁹ Celkem vzniklo sedmnáct bytových jednotek.

⁴⁵⁰ Jak je výše uvedeno pro rok 1966 – 1970 měl MěstNV Litomyšl minimální finanční prostředky. Tato konkrétní rekonstrukce byla hrazena Domovní správou a Komunálními službami města Litomyšl a dalších organizací, které žádaly o postoupení podnikových bytů za částečnou nebo úplnou úhradu nákladu. SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 247. *Adaptace domů čp. 102, 103 a 104*. 1968, str. 1.

rekonstrukci. Stav objektů v historickém jádru města byl velmi vážný.

V průběhu 60. a následně v 70. letech (v rámci zajištění přípravy a realizace akce „Sanace historického jádra města“) probíhala revize stavu většiny domů na Smetanově náměstí a jeho okolí. Průzkum se zaměřoval především na podobu a stav průčelí. Následně uváděl způsoby rekonstrukce těchto částí domů s přesným stanovením postupů i s barevností fasád.⁴⁵¹ Již během těchto průzkumů docházelo k postupným obnovám objektů historického jádra převážně od 70. let.

2.4.1.4.3. 70. léta

V rámci žádosti o zařazení renovace a údržby památkové rezervace v Litomyšli na léta 1971 – 1975 byl zmiňován dosavadní špatný stav rezervace z důvodu nedostatku prostředků na její obnovu.⁴⁵² Tento fakt se Městský národní výbor v Litomyšli snažil zlepšit v průběhu dalších let.

Od 70. let řešil městský urbanismus dva základní úkoly. Odklon tranzitní nákladní dopravy mimo území historického jádra a výstavbu v asanačních pásmech, kterou měl skloubit s realizacemi z 19. století. Historické jádro města bylo po základním statickém zajištění rekonstruováno objekt po objektu pro potřeby bydlení, obchodu a služeb. Avšak podle zpráv z roku 1975 se tyto obnovovací práce neobešly bez problematiky nedostatečného zajištění kvalifikovaných pracovníků. Způsobené mj. nedostatkem financí.⁴⁵³

Roku 1970 prošlo rekonstrukcí Toulouvcovo náměstí, které bylo nově vydlážděno. Nebyl však dostatek kamene ve tvaru tzv. „kočičích hlav“ a tak byla tímto způsobem vydlážděna plocha v kruhu cca pěti metrů od kostela Rozeslání sv. apoštolů.

⁴⁵¹Jednalo se např. o domy čp. 19, 24, 25, 28, 34, 53, 54, 64, 65, 67, 73, 93 – 98, 100, 101, 106 – 109, 111, 120, 126, 128, 129, 130, 139, 140. Oprava některých z těchto objektů měla být provedena do roku 1977 podle Plánu obnovy a údržby, který byl součástí výnosu o vyhlášení rezervace. Ve skutečnosti byly do tohoto roku opraveny nebo staticky zajištěny domy čp.: 102 -104, 110, 180, 181, 129, 139, 140. Mimo tento plány byly opraveny objekty čp. 28, 31, 101, 105, 106. Knihovna ÚOP Pardubice. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In.č. 7685.1982, str. 39.

⁴⁵²SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1. *Žádost o zařazení renovace a údržby státní památkové rezervace v Litomyšli do návrhu 5 LP na r. 1971 – 1975*. 1968, str. 1.

⁴⁵³ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Úpravy a údržba domovního fondu v areálu památkové rezervace v Litomyšli*. 1975, str. 1.

Zbytek náměstí tvořily klasické kostky 16 x 16 cm položené řádkově.⁴⁵⁴

Pro okolí městské rezervace byly projektovány rozsáhlé stavební plány. Jednalo se např. o výstavbu hotelu o kapacitě 140 lůžek umístěný ve zmiňovaném prostoru řeky Loučné.⁴⁵⁵ V 70. letech vyrostlo za Smetanovým domem, u řeky Loučné, tedy již v prostoru ochranného pásma městské rezervace, panelové sídliště, které výrazným způsobem narušilo panorama historického centra. Z důvodu této výstavby byla zbořena i Synagoga. Od roku 1977 již sídliště plnilo svůj účel. Celá výstavba v tomto prostoru je však absolutně nevhodná, mj. svou mohutností a výškou narušuje výhled na zámek.⁴⁵⁶

Velký zásah do struktury města představoval obchvat města, spojený s přeložkou silnice I/35 vedoucí Smetanovým náměstím.⁴⁵⁷

S odlehčením dopravy v centru města počítal i asanační plán z roku 1959. Jeho řešení se shoduje se současnou polohou I/35 a to průtahem ulicí Moravskou, Kpt. Jaroše, dále kopíruje ulici Sokolovskou vedenou podél trasy železničních kolejí. Od 70. let se zintenzivňují přípravy na samotnou stavbu obchvatu, která byla zahájena v roce 1974.^{458;459}

Obchvat sice velkou mírou zajistil odlehčení dopravy, avšak jeho řešení se neobešlo bez negativních důsledků. Silnice rozdělila město na dvě části pro chodce špatně dostupné. Stavbě musely z velké části ustoupit tzv. Rašínovy sady za Smetanovým domem a celé bloky domů, např. část Litomyšle zvaná Bělidla. Na tomto místě bylo zbudováno autobusové nádraží.⁴⁶⁰

Rokem 1973 byla zahájena obnova objektu zámku s rozsáhlou rekonstrukcí sgrafitové výzdoby na základě předešlých průzkumů.⁴⁶¹ Tyto práce se zaměřily na urychlené odstranění hlavních závad a provedení ochranných zásahů před oslavami jubilejního 150. výročí narození B. Smetany v roce 1974. V rámci těchto prací proběhlo

⁴⁵⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Zápis z kontrolního dne, který se konal z podnětu MěstNV - odboru výstavby v Litomyšli 13. října 1970.* 1970, str. 1.

⁴⁵⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Hotel Litomyšl, výstavba u Smutného mostu.* 1978, str. 1.

⁴⁵⁶ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání.* Litomyšl. 2009, str. 29.

⁴⁵⁷ Viz příloha č. 10, obr. č.: 28 a 29.

⁴⁵⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Návrh na územní rozhodnutí.* 1972, str. 2.

⁴⁵⁹ Kolaudace stavby proběhla v roce 1983. SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání.* Litomyšl. 2009, str. 506.

⁴⁶⁰ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl.* Praha. 2006. ISBN 80-7185-744-0, str. 30.

⁴⁶¹ V roce 1974 provedli M. Weicher, A. Vyškovská a M. Vitvar ochranný a zajišťující zásah na sgrafitech druhého nádvoří. ŘÍHOVÁ, Vladislava. *Sgrafito 16.-20. století: výzkum a restaurování.* Pardubice. 2009, ISBN 978-80-7395-228-0, str. 186.

nové zastřešení objektu spojené s klempířskými opravami.⁴⁶² Byly zpevněny a z části do původního stavu uvedeny krovové konstrukce střech a kompletně vyměněna jejich tašková krytina a z velké části došlo i k výměně oken a oplechování římsy. Zámek byl opatřen novými žlaby a dešťovými svody.⁴⁶³

Vlastní restaurátorská obnova fasád zámku započala východním průčelím v roce 1975.⁴⁶⁴ Ze stěn nádvoří byly odstraněny barokní znehodnocující úpravy spolu se stavebními zásahy z 19. století. Celek byl následně upraven do jednotné renesanční podoby.⁴⁶⁵ V roce 1979 provedený průzkum věže zámeckého pivovaru objevil plně dochované renesanční článkování a sgrafitovou výzdobu z doby kolem roku 1635 na jejím východním a jižním průčelí.⁴⁶⁶

Na konci 70. let došlo k navýšení rozpočtu vztahujícího se na úpravu a rekonstrukci městské rezervace v Litomyšli a vytvoření nového územního plánu, který měl, jako ostatně i jeho předchůdci, mj. chránit urbanistický celek památkové rezervace, nerušit panorama území nevhodnou zástavbou a všechny stavební úpravy ukládal provádět se souhlasem kompetentních památkových úřadů.^{467;468}

2.4.1.4.4. 80. léta

Od počátku 80. let probíhala obnova původní renesanční římsy, která měla být vrácena v plném rozsahu k roku 1635, tedy na celém západním a v levé polovině jižního průčelí až k arkádám. Pokračovaly ovšem i práce na obnově sgrafitové výzdoby na západní fasádě.⁴⁶⁹ Při opravách byla také obnovena lunetová římsa⁴⁷⁰ a doplněny

⁴⁶² Knihovna ÚOP Pardubice. SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In.č. 7685.1982, str. 22.

⁴⁶³ ŠTULC, Josef. *Obnova národní kulturní památky v Litomyšli*. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1983/43, str. 334.

⁴⁶⁴ Na zcela zásadní obnově všech sgrafit probíhajících do roku 1984 pracovali především O. Zoubek, V. Boštík, Z. Palcr, S. Podhrázký, E. Kmentová. První čtyři zmiňovaní na zámku pracovali 17. sezón a postupně na zámku zrestaurovali sgrafita a jeho kamenné části, část římsy a obnovili část fasády zámeckého pivovaru. SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl: průvodce městem*. Praha. 2002. ISBN 80-7185-375-5, str. 38-39.

⁴⁶⁵ ŠTULC, Josef. *Obnova národní kulturní památky v Litomyšli*. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1983/43, str. 337.

⁴⁶⁶ Tamtéž, str. 337.

⁴⁶⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981. *Zápis z kontrolního dne na akci Statického zabezpečení historického jádra města Litomyšl konané dne 5. 5. 1979*. 1979, str. 2.

⁴⁶⁸ Tamtéž. *Podklady pro stanovení UHZ územního plánu*. 1979, str. 1-3.

⁴⁶⁹ ŠTULC, Josef. *Obnova národní kulturní památky v Litomyšli*. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1983/43, str. 338.

figurální výjevy na štítech.⁴⁷¹ Součástí dlouholeté rekonstrukce zámku byla i obnova zámeckých komínů.^{472;473}

Od začátku 80. let probíhala další fáze průzkumu a zaměřování objektů s následným vyhodnocením jejich stavu a určením způsobu rekonstrukce a následného využití. V roce 1983 bylo Smetanovo náměstí rozděleno do bloků a následná analýza stavu posloužila jako informační zdroj pro úpravy. Průzkum se z velké části věnoval dvorům domů, kde doporučoval odstranění drobných objektů a přístaveb bez historické hodnoty.⁴⁷⁴

V návrhu pozdějších úprav pak např. plánoval propojování více dvorků v jeden v případech, kdy to bylo možné. V rámci úprav opravdu k tomuto zákroku docházelo a to např. u bloku domů čp. 54 – 64 a čp. 94 – 96. K rekonstrukci mj. navrhuje soubor domů čp. 114 – 117, kde mělo dojít k opravám průčelí.⁴⁷⁵ V interiérech byl vypracován projekt na úpravu bytů. Přizemí byla dále využívána pro obchodní účely.⁴⁷⁶

V zámeckém areálu pokračovaly stavební práce započaté již roku 1973. Převážná část areálu měla začít sloužit kulturně výchovným činnostem a ke stálé expozici Muzea české hudby Národního muzea v Praze. Z těchto důvodů došlo k rozsáhlé úpravě interiérů objektu. V osmdesátých letech se stavební práce na zámku zaměřily na zpevnění stropů mezi půdou a 2. patrem a mezi 2. a 1. patrem.⁴⁷⁷

2.4.1.4.5. Vývoj po roce 1989

Po roce 1989 spolu se změnou společenských podmínek probíhá nová vlna rekonstrukčních prací v prostoru městské památkové rezervace. Dochází k opravám fasád domů čp. 50, 60, 62, 69, 72, 96, k obnově omítky městské knihovny. Dále byla

⁴⁷⁰ Lunetová římsa byla ze zámku snesena po požáru v roce 1635. ŠTULC, Josef. Obnova národní kulturní památky v Litomyšli. In *Zprávy památkové péče. Roč. 1983/43*, str. 336.

⁴⁷¹ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl*. Praha. 2006. ISBN 80-7185-744-0, str. 24-25.

⁴⁷² ŠTULC, Josef. Obnova národní kulturní památky v Litomyšli. In *Zprávy památkové péče. Roč. 1983/43*, str. 339.

⁴⁷³ Viz příloha č. 10, obr. č.: 32.

⁴⁷⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191b Litomyšl všeobecné od r. 1981. *Litomyšl – MPR – vyhodnocení bloků domů na Gottwaldově náměstí*. 1983, str. 1-6.

⁴⁷⁵ Další domy určené k postupné rekonstrukci nebo propojení dvorů: čp. 91 – 93; čp. 96 – 101; čp. 118 – 121 a čp. 142. Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191b Litomyšl všeobecné od r. 1981. *Litomyšl – MPR – vyhodnocení bloků domů na Gottwaldově náměstí*. 1983, str. 1-6.

⁴⁷⁶ Tamtéž. *Litomyšl – MPR – vyhodnocení bloků domů na Gottwaldově náměstí*. 1983, str. 3.

⁴⁷⁷ Knihovna ÚOP Pardubice. SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In. č. 7685.1982, str. 22.

plánovaná výstavba obchodního domu Potraviny v čp 70, 71 a 72. Podle plánu vypracovaného ještě v roce 1989 mělo dojít k demolici objektů čp. 70 a 71. K tak razantnímu zákroku však nedošlo. Prodejna potravin byla na začátku 90. let po rekonstrukci umístěna do objektu čp. 71.⁴⁷⁸

Mimo tyto opravy zaměřené na konkrétní objekty proběhla roku 1997 rozsáhlá rekonstrukce Smetanova náměstí. Vlastní plocha náměstí byla pojata jako dva celky dolní s dominantou pomníku B. Smetany a horní s dominantou morového sloupu. Zúžený prostor kolem radniční věže tvořil přirozený předěl obou částí Smetanova náměstí. Půdorysné uspořádání chodníků až na drobné výjimky zůstalo zachováno stejně jako šířka průjezdné komunikace. Dále byla odstraněna nevhodná zeleň kolem morového sloupu. V rámci rekonstrukce došlo na některých místech v podsíních k předláždění pískovcem. Na předem vyprojektovaných místech byla vyznačena parkovací místa. Součástí rekonstrukce náměstí se stala i instalace nového typu osvětlení tak, aby vynikla urbanistická podoba historického celku.⁴⁷⁹ V roce 2002 pak následovaly drobné úpravy dlažby na Smetanově i Braunerově náměstí z důvodu vzniklých nerovností.⁴⁸⁰

Na rekonstrukci Smetanova náměstí navazovaly úpravy náměstí Šantova, Braunerova a Toulouvcova s přilehlými ulicemi. Opravena byla dlažba, inženýrské sítě, veřejné osvětlení apod.⁴⁸¹

Ke konci 90. let a v průběhu prvních let 21. století probíhala postupná rekonstrukce ulic na území městské památkové rezervace. Jednalo se o úpravy ulic Terezy Novákové a Bratří Pátů z důvodů předláždění. Dalšími ulicemi byly Jiráskova, Mariánská, Školní, Na Máchadle, kde probíhaly celkové úpravy komunikací.⁴⁸²

Zvyšujícím se problémem se stávaly nevhodné instalace reklamních štítů a tabulí. Nezanedbatelnou problematiku tvořily televizní antény a satelity umístěné v horních patrech domů a střech.

V letech 2006 – 2007 proběhla rekonstrukce autobusového nádraží umístěného u

⁴⁷⁸ Dnešní prodejna Kubík.

⁴⁷⁹ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191b Litomyšl všeobecné od r. 1981. *Záznam z jednání o rekonstrukci Smetanova náměstí v Litomyšli*. 1996, str. 1-2.

⁴⁸⁰ Tamtéž. *Litomyšl – MPR – Smetanovo a Braunerovo náměstí - drobná oprava dlažby*. 2002, str. 1.

⁴⁸¹ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl. 2009, str. 552.

⁴⁸² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191b Litomyšl všeobecné od r. 1981. *MPR Litomyšl, Smetanovo náměstí dolní a horní část, ulice Mariánské, Školní, Na Máchadle a ulice Jiráskovy, rekonstrukce komunikací*. 1998, str. 1; *Litomyšl – ochranné pásmo, ul. Terezy Novákové a Bratří Pátů, předláždění*. 1998, str. 1.

hranice městské památkové rezervace. Staré autobusové nádraží bylo zbouráno a na jeho místě vystaveno nové spolu se supermarketem Billa.⁴⁸³

- **Stavební úpravy v prostoru zámeckého návrší a jeho okolí**

Objekty zámeckého návrší tvoří dominantu městské památkové rezervace. Právě jejich rekonstrukci po roce 1989 je věnována následující kapitola.

- **Rekonstrukce Klášterních zahrad**

V roce 1997 byla vyhlášena veřejná soutěž na podobu architektonického řešení prostoru Klášterních zahrad. Cílem bylo vytvořit obdobu veřejného městského parku či zahrady, tzn. navrhnout odpočinkové místo pro obyvatele i návštěvníky města v centru zámeckého návrší. Od počátku se nemělo jednat o památkovou rekonstrukci prostoru. Vítězem soutěže se stali Z. Sendler, V. Babka, a R. Květ. Projekt propojuje zahradu se zámeckým areálem a městem. Rozprostírá se mezi dvěma dominantami kostelů a skýtá vyhlídku na město. Plocha zahrady je rozčleněna pomocí rozdílných úrovní terénu, stromů a zdí v historických stopách hranic jednotlivých pozemků. V zahradách byl umístěn altán a bazén s plastikami O. Zoubka.^{484;485} Rekonstrukce byla zahájena v květnu roku 1999 a trvala déle než jeden rok. Klášterní zahrada byla slavnostně otevřena 2. září 2000.⁴⁸⁶

Průběžně s úpravou Klášterních zahrad probíhala mezi lety 1993-2000 oprava proboštského kostela Povýšení sv. Kříže. Budova byla mj. opatřena novou fasádou a interiér kostela nově vydlážděn.⁴⁸⁷

- **Projekt revitalizace zámeckého návrší**

Revitalizace zámeckého návrší mohla proběhnout díky programu Ministerstva školství IOP 5.1 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví – realizace vzorových projektů obnovy a využití nejvýznamnějších součástí nemovitého

⁴⁸³ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl. 2009, str. 559.

⁴⁸⁴ Jedná se o plastiku muže v trávniku a plastik žen v bazénu.

⁴⁸⁵ Viz příloha č. 10, obr. č.: 34, 35.

⁴⁸⁶ BABKA, Václav - KVĚT, Radko - SENDLER, Zdeněk. Rekonstrukce klášterních zahrad v Litomyšli. In *Architekt*, 2000, 46(8). ISSN 0862-7010, str. 3-5.

⁴⁸⁷ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl*. Praha. 2006. ISBN 80-7185-744-0, str. 21.

památkového fondu.⁴⁸⁸

Plánu úprav zahrnoval zámecký a piaristický soubor. Z projektu návrší však byl vyloučen zámek, pro který bude zpracován samostatný plán obnovy. Revitalizace zámeckého návrší tedy tvoří sedm budov⁴⁸⁹ (pivovar, jízdárna konírna, kočárovna, stáj, kostel Nalezení sv. Kříže a piaristická kolej) a čtyři prostranství (1. nádvoří, horní nádvoří zámecký park a předzámčí).^{490;491}

Cílem úprav je oživení historických staveb návrší. Projekt přinesl dva programy – Školu na zámku⁴⁹² a Centrum pro restaurování⁴⁹³, spolu s dalšími jako např. Dětský program⁴⁹⁴, stálou expozici Andělé na návrší a zkvalitnění ostatních kulturních, společenských a ubytovacích programů se zaměřením na zlepšení stávajících aktivit, např. Smetanovy Litomyšle.⁴⁹⁵

Do roku 2010 byly dokončeny prováděcí projekty a restaurátorské průzkumy. Práce měly být ukončeny do roku 2012, avšak probíhají do současnosti, např. rekonstrukce Piaristického objektu.

Projektem se zabývají čtyři architektonické týmy: Burian-Křivinka, AP ateliér, HŠH, Ateliér Štěpán.

- **Rekonstrukce a dostavba Piaristické koleje**

Realizace probíhá podle projektu studia Burian-Křivinka⁴⁹⁶ od roku 2011 s termínem ukončení v roce 2014.⁴⁹⁷

Po rekonstrukci bude kolej sloužit Fakultě restaurování Univerzity Pardubice pro potřeby výuky i ubytování studentů. V přízemí jsou podle projektu umístěny náročnější provozy dílen a ateliérů, v prvním patře pak ostatní pracoviště a ubytování studentů.

⁴⁸⁸ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 24.

⁴⁸⁹ Viz Příloha č. 8. Mapa zámeckých objektů.

⁴⁹⁰ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 24.

⁴⁹¹ Viz příloha č. 9. Mapa Revitalizace zámeckého návrší.

⁴⁹² Jedná se o vzdělávací pobytový program pro třídy základních a speciálních škol zaměřený na kulturu a historii. Je plánován s ubytováním v pivovaře. Tamtéž, str. 25.

⁴⁹³ Centrum je zaměřeno na profesní vzdělávání v oblasti péče o kulturní dědictví a na výzkum technik restaurování a obnovy. Je připraveno pro Fakultu restaurování Univerzity Pardubice. Tamtéž, str. 25.

⁴⁹⁴ Jedná se o poznávací a výchovný program.

⁴⁹⁵ Tamtéž, str. 25.

⁴⁹⁶ Autory projektu jsou A. Burian a G. Křivinka, ve spolupráci s R. Neumanovou. E-mail ateliéru Burian-Křivinka Marii Žáčkové, 17. června 2014, archiv autorky.

⁴⁹⁷ Tamtéž str. 25.

Obnova architektury koleje se zaměřila na kultivaci především vnitřních prostor⁴⁹⁸

Součástí stavebních úprav je i nová přístavba fakultní knihovny na nároží ulic Jiráskovy a Zámecké. Stavba respektuje původní stavební stopu dříve zbouraného domu i výškovou rovinu sousedních řím. Projekt tedy skloubil historicky významnou stavební zástavbu zámeckého návrší s objektem soudobé architektonické tvorby.⁴⁹⁹

- **Kostel Nalezení sv. Kříže**

V průběhu sledovaného období neproběhla v kostele Nalezení sv. Kříže žádná rozsáhlá rekonstrukce.⁵⁰⁰ Na přelomu 70. a 80. let chrámu dokonce hrozila destrukce. Největší statické závady však byly postupně odstraněny v polovině 80. let. Postupně byla zajištěna opěrná zeď, opravena kovová konstrukce a stará střecha vyměněna za novou.⁵⁰¹ V letech 1991 - 95 proběhla pouze částečná rekonstrukce chrámu. Opravena byla střecha a její prověšené krovy, obě věže a fasáda.⁵⁰² Kostel je v současné době nepřístupný.

Současnou obnovu kostela projektoval Ateliér Štěpán⁵⁰³. V rámci této revitalizace dojde k rozsáhlé úpravě objektu, jeho statickému zajištění, opravě fasád a adaptaci interiéru.⁵⁰⁴

Interiér kostela bude, mimo restaurování stávajících, obohacen o řadu nových fresek navazujících na původní nedochované. Objekt má sloužit jak církevním bohoslužbám, tak i kulturním akcím a výstavám. Ve vedlejších prostorách, především v sakristiích a emporách, je budována stálá expozice sakrálního umění.⁵⁰⁵ Ve východním transeptu je umístěna pochozí lávka. Tato nově vložená konstrukce tvoří provozní i symbolický prvek expozice zabývající se zkázou a devastací kostela.⁵⁰⁶

⁴⁹⁸ Tamtéž, str. 25.

⁴⁹⁹ KOUKOL, I. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 25.

⁵⁰⁰ Knihovna ÚOP Pardubice. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In.č. 7685.1982, str. 28.

⁵⁰¹ SKŘIVÁNEK, M. Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání. Litomyšl. 2009, str. 512 – 513.

⁵⁰² Tamtéž, str. 27.

⁵⁰³ Autory projektu jsou M. Štěpán a V. Štěpánová. E-mail ateliéru Štěpán Marii Žáčkové, 17. června 2014, archiv autorky.

⁵⁰⁴ KOUKOL, I. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 34-35.

⁵⁰⁵ Tamtéž, str. 26.

⁵⁰⁶ Tamtéž, str. 35.

- **Východní část pivovaru**

Rekonstrukce probíhala podle plánu AP ateliéru⁵⁰⁷ a navazuje na způsob dřívější opravy západní části objektu. Přízemní prostory se dvěma sály jsou určeny pro společenské a kulturní akce. V patře se nachází depozitáře muzea a galerie. V podkroví byla zřízena pracoviště regionálního muzea.⁵⁰⁸

- **První nádvoří**

Projekt obnovy vypracoval AP ateliér⁵⁰⁹. Práce zahrnovaly obnovu mlatových ploch a rekonstrukci odvodů povrchových vod.⁵¹⁰⁵¹¹

- **Předzámčí**

Rekonstrukce opět probíhala podle plánu AP ateliéru⁵¹². Nevelké úpravy se snažily navázat na ideu barokní kompozice a hierarchizace prostor s orientací na průčelí piaristického kostela na hlavní ose výstupu od města a na průčelí pivovaru na vedlejší ose.⁵¹³

- **Jízdárna**

Obnovu jízdárny projektoval ateliér HŠH architekti⁵¹⁴. Objekt skrývá největší sál zámeckého areálu. Projekt obnovy počítal s vybavením budovy mobilním blokem, který umožní upravovat velikost sálu podle potřeby. Při rekonstrukci došlo k opětovnému propojení jízdárny s budovou pivovaru.⁵¹⁵

- **Horní nádvoří**

Úpravu horního nádvoří dostal za úkol ateliér HŠH architekti⁵¹⁶. Nádvoří je hospodářským dvorem areálu. Díky redukci uměle vytvořené hranice, která ho odděluje od I. nádvoří, vznikne, vedle hlavní příčné osy, i vedlejší linie ze zámecké zahrady ke

⁵⁰⁷ Autorem projektu je J. Pleskot. E-mail AP ateliéru Marii Žáčkové, 16. června 2014, archiv autorky.

⁵⁰⁸ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 25.

⁵⁰⁹ Autorem projektu je J. Pleskot. E-mail AP ateliéru Marii Žáčkové, 16. června 2014, archiv autorky.

⁵¹⁰ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 25.

⁵¹¹ Viz Příloha č. 10, obr. č.: 36.

⁵¹² Autorem projektu je J. Pleskot. E-mail AP ateliéru Marii Žáčkové, 16. června 2014, archiv autorky.

⁵¹³ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

⁵¹⁴ Autory projektu jsou P. Hájek, T. Hradečný a J. Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵¹⁵ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

⁵¹⁶ Autory projektu jsou P. Hájek, T. Hradečný a J. Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

vstupům do objektů okolo horního nádvoří.⁵¹⁷ Celková rekonstrukce však byla z důvodu nedostatku financí odložena.⁵¹⁸

- **Konírna a stáj**

Rekonstrukce probíhala podle plánu ateliéru HŠH architekti⁵¹⁹. Objekty prošly obnovou průčelí.⁵²⁰ K celkové opravě však z důvodu nedostatku financí nakonec nedošlo.⁵²¹

- **Kočárovna**

Obnovu jízďárny projektoval ateliér HŠH architekti⁵²². Rekonstrukce bude zahrnovat pouze drobné vnější úpravy pláště budovy. Podle výhledového plánu zde má být zřízena kavárna.⁵²³

- **Zámecký park**

Rekonstrukce zámeckého parku anglického typu probíhala podle plánu ateliéru HŠH architekti⁵²⁴. Došlo k rekultivaci zeleně a modifikaci letního divadla z 50. let. Odstraněny byly betonové konstrukce jeviště a hlediště. Nová realizace má mít mobilní charakter. Nebude tedy narušovat prostředí parku mimo dobu představení.⁵²⁵

⁵¹⁷ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

⁵¹⁸ Autorem projektu je J Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵¹⁹ Autory projektu jsou P. Hájek, T. Hradečný a J Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵²⁰ KOUKOL, I. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

⁵²¹ Autorem projektu je J Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵²² Autorem projektu je J Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵²³ KOUKOL, I. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

⁵²⁴ Autorem projektu je J Šépka. E-mail Jana Šépka Marii Žáčkové, 18. června 2014, archiv autorky.

⁵²⁵ KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), str. 26.

2.5. Vývoj městské památkové rezervace Moravská Třebová

Moravská Třebová se nachází na východě Čech, necelých 20 km východně od Svitav. Protéká jí řeka Třebůvka. Moravská Třebová byla založena jako město v roce 1257 Borešem z Rýznburka pod názvem Triebow. Později bylo místo přejmenováno na Třebovou a nakonec na Moravskou Třebovou.⁵²⁶ Město má pravidelný půdorys se středem na čtvercovém náměstí, ze kterého ze všech úhlů náměstí symetricky vybíhaly hlavní ulice. Tento urbanistický celek se podařilo zachovat v téměř celé dispozici.⁵²⁷ Od roku 1325, po vymření rodu zakladatele města, získal panství Jan Železný z Lipé. Následně ho odkoupil markrabě Jan Jindřich a Moravská Třebová se na čas stala zeměpanským městem. Pak panství přechází do rukou Jiřího Erharta z Kunštátu a roku 1408 do rukou Bočka z Kunštátu, později jeho syna Jiřího z Poděbrad. Roku 1464 daroval Jiří z Poděbrad Moravskou Třebovou Zdeňku Kostkovi z Postupic za věrné služby. Poslední držitel panství tohoto rodu Jiří Hrabiše Kostka ho postoupil Heraldovi z Kunštátu. Ten jej ještě tentýž rok 1486 prodal Ladislavu Velenovi z Boskovic.⁵²⁸

Renesance začala do Moravské Třebové pronikat od roku 1492. V tomto roce nechal postavit Ladislav Velen z Boskovic na místě starého hradu renesanční zámek. Mezníkem ve stavebním vývoji byl požár roku 1509, kdy se město z dřevěné zástavby měnilo na kamennou. Byly postaveny městské hradby s půlkruhovými baštami⁵²⁹ a čtyřmi branami⁵³⁰. Na ohrožených stranách byl zbudován široký a hluboký vodní příkop.⁵³¹

I přes výše zmíněnou kamennou přestavbu nové budovy respektovaly v období let 1509 – 1541 stále typické rozvržení gotického domu. Vysoký prostor mázhauzu byl zaklenut valenou klenbou, naproti tomu menší komory měly klenby křížové. Světnice

⁵²⁶ LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová, 1987, str. 2.

⁵²⁷ LOUBAL, Ladislav. Městská památková rezervace Moravská Třebová. In *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Č. 5, 1995, str. 4.

⁵²⁸ PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957, str. 6-8.

⁵²⁹ Do současnosti se dochovaly pouze torza hradeb, větší část pak v oblasti zámku. LOUBAL, Ladislav. Městská památková rezervace Moravská Třebová. In *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Č. 5, 1995, str. 4-5.

⁵³⁰ Jednalo se o Horní bránu, která stávala v Cihlářově ulici na místě nynějších domů čp. 8 a 17. Dolní brána s orlojem byla v ulici Čs. armády č. 7. Roku 1766 ji zapálil blesk a v roce 1846 byly odstraněny její poslední zbytky a na uvolněném místě postaven nový dům. Třetí brána stávala na dolní části Branské ulice, nazývala se jen fortanou. Čtvrtá brána, Marterturm, měla mučední věž, kde vykonával své řemeslo kat do zrušení hrdelního práva Marií Terezií. Pak byla věž zbořena. Tamtéž, str. 4-5.

⁵³¹ Tamtéž, str. 4-5.

pak byly charakteristické svými táflovými stropy. Domy, které se nacházely v okolních ulicích u náměstí, byly menší a měly většinou mázhauzy rozložené do šířky. Nová výstavba zahrnovala i stavbu radnice.⁵³²

V roce 1541 však vypukl ničující požár. Skoro celé město lehlo popelem včetně kostela a vybudované radnice. Nově vznikající domy půdorysně navazovaly na předchozí zástavbu, avšak valenou klenbu mázhauzů nahradila klenba síťová vytažená z renesančních štukových hřebínků.⁵³³ Domy byly jednopatrové s nepravidelně rozmístěnými okny, s vysokými a plochými atikami. Fasády byly barevně malovány nebo opatřeny sgrafitem. Střechy byly sedlové. Přestavěna byla i radnice. Stavbu měl na starost A. Ploff, který stavěl i faru při kostele roku 1549. Pozdější požáry a následné opravy domů úplně narušily původní vzhled fasád. Jejich fragmenty však můžeme na vybraných objektech pozorovat dodnes.⁵³⁴⁵³⁵

Významnou památkou je budova školy na Kostelním náměstí, která má fasádu vyzdobenou latinskými a řeckými nápisy. Velká přízemní místnost je zaklenuta bohatou hřebínkovou klenbou s naučnými nápisy na konzolách. Letopočet na konzolách uvádí rok 1566 a jméno tehdejšího ředitele školy – Paulus Eckelius.⁵³⁶

Rozkvět města končí v pobělohorském období. Tato doba přinesla hospodářský a kulturní úpadek města. Po nástupu Lichtenštejnů se stavební činnost ve městě značně omezila na církevní stavby v barokním slohu. V letech 1680 – 1690 byl postaven klášter františkánů s kostelem sv. Josefa. Morový sloup z let 1715 – 1716 sochaře J. Strumera byl památkou na morovou epidemii. Po požáru v roce 1726 byl přestavěn původní renesanční kostel Nanebevzetí Panny Marie. V letech 1769 – 1773 byla východně před Dolní branou postavena piaristická kolej. Jednalo se o jednopatrovou budovu členěnou pilastrovým řádem později rozšířenou o symetrickou čtyřkřídlovou dispozici se vstupní převýšenou věží.⁵³⁷

V 19. století došlo k rozsáhlému bourání městských hradeb a bran. Moravskou Třebovou v letech 1840 a 1844 opět postihly velké požáry. Následně došlo k výrazným úpravám jednotlivých domů, které však často porušily jejich původně renesanční

⁵³² PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957, str. 18-22.

⁵³³ Moravská Třebová: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: Letorost, 1993, str. 6.

⁵³⁴ Stopy grafit jsou dochovány pouze na zadním traku radnice. PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957, str. 26.

⁵³⁵ Tamtéž, str. 22-26.

⁵³⁶ Moravská Třebová: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: Letorost, 1993, str. 7.

⁵³⁷ PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957, str. 38, 43.

vzhled. Domy byly vyvýšeny o druhá patra. Z důvodu zvyšování intenzity textilního průmyslu docházelo k značným přestavbám stávajících provozoven a k výstavbě nových⁵³⁸. V 80. letech 19. století vzniká školní budova na rohu ulic Čs. armády a Komenského. Stavení činností vznikaly ulice 9. května a Jiráskova u hranice městské památkové rezervace.⁵³⁹

Po skončení 1. světové války se nová výstavba zaměřovala severozápadně a západně od města. Vznikaly zde nové ulice, které byly postupně zastavovány činžovními domy, veřejnými budovami, vilkami a rodinnými domky.⁵⁴⁰

2.5.1. Vývoj města Moravská Třebová po roce 1945

Po roce 1945 došlo k odsunu německého obyvatelstva. Následně byl kladen důraz především na bytovou výstavu. V případě Moravské Třebové vzniklo velké sídliště s komplexem základní školy a dvěma prodejny na západním okraji města nedaleko od hranice městské památkové rezervace. Zásahem do stavební podoby historického jádra bylo zbudování autobusového nádraží a Domu služeb v Komenského ulici a obchodního domu na rohu ulic Komenského a Lanškrounské.⁵⁴¹

V roce 1950 bylo historické jádro Moravské Třebové velmi dobře zachovalé. Pro své urbanistické a architektonické hodnoty se zařadilo mezi městské památkové rezervace. Avšak pro důsledné řízení úkolů a tím docílení ochrany historického celku bylo nezbytné dosáhnout v co nejkratší době vyhlášení městské památkové rezervace.⁵⁴² Ta byla vyhlášena za městskou památkovou rezervaci až v roce 1980 výnosem MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1.⁵⁴³

⁵³⁸ Např. v Gorazdově ulici, u hranice městské památkové rezervace, vyrostla budova tkalcovny hedvábí. Další tkalcovna byla postavena v Dukelské ulici v roce 1890. Moravská Třebová: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: Letorost, 1993, str. 17.

⁵³⁹ Moravská Třebová: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: Letorost, 1993, str. 17.

⁵⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2000, str. 128.

⁵⁴¹ Moravská Třebová: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: Letorost, 1993, str. 18.

⁵⁴² V průběhu let se začaly množit případy nevhodných stavebních úprav objektů. Zástupci památkové péče o těchto opravách buď nebyli informováni vůbec, nebo byli přizváni až k závěrečným pracím. Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. *Zápis z kontrolního dne, který byl uspořádán dne 23. 11. 1967 v Moravské Třebové v prostorách MNV*. 1967, str. 2.

⁵⁴³ Světové dědictví, NKP, chráněná území. MonumNet. Městská památková rezervace Moravská Třebová. [cit.2014-04-20].

URL <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?IdCis=RM%2C29&oTyp=&Limit=25>.

2.5.1.1. Asanační plán

Pro Moravskou Třebovou, jako ostatně pro většinu památkově významných měst, byl vypracován asanační plán. Bohužel se však do dnešní doby neuchovalo ani jedno vyhotovení. Z dokumentace je zřejmé, že byl sestaven Ing. Mazalem v roce 1961. Zabýval se otázkou zeleně, umístěním škol, která byla v Moravské Třebové velmi aktuální, asanační nevhodné zástavby, rozšířením počtu bytových jednotek v historickém jádru města a jeho okolí. Dále určoval společensko-kulturní a obchodní využití převážně přízemí chráněných objektů, jak tomu ostatně bylo i v případě městské památkové rezervace Litomyšl.

2.5.1.2. Vyhlášení Moravské Třebové městskou památkovou rezervací

Historické jádro Moravské Třebové bylo roku 1980 výnosem MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 vyhlášeno památkovou rezervací.

Podle výnosu účelem prohlášení historického jádra města Moravské Třebové je: *„a) zabezpečit zvýšenou ochranu tomuto významnému urbanistickému celku, jehož památkovou hodnotu představuje jednotná, zvláště v interiérech městských domů vzácně dochovaná výstavba ze 16. století, výstižně dokumentující vývoj městského domu v našich zemích a velký komplex raně renesančního zámku, jehož plastická výzdoba zahajuje novou slohovou epochu,*

b) zabezpečit uplatňování péče o zachování tohoto celku, o jeho konzervaci a obnovu, aby jako kulturní, společenské a obchodní centrum celé městské aglomerace byl organickou součástí nového životního prostředí⁵⁴⁴.

Památková rezervace v Moravské Třebové je vymezena hranicí vedoucí na severní a západní straně Komenského ulicí. Jih chráněného území ohraničuje ulice Gorazdova a Třebůvka. Řekou hranice prochází až k jižnímu okraji Piaristické ulice, která následně na východě celé území uzavírá napojením se opět na ulici Komenského.⁵⁴⁵

Článek 2 Výnosu MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 dále upravuje způsob a podobu

⁵⁴⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 ze dne 29.7.1980 o prohlášení historického jádra města Moravská Třebová za památkovou rezervaci, str. 1.

⁵⁴⁵ Viz příloha č. 5. Mapa městské památkové rezervace Moravská Třebová.

výstavby. Nová výstavba a veškeré úpravy dosavadních staveb, jak památkově chráněných, tak i objektů bez ochrany, a terénu nesmí narušovat celkový vzhled a jednotu rezervace. Všechny úpravy městských interiérů, fasád domů a povrchu komunikací musí být v souladu s historickým prostředím rezervace.⁵⁴⁶

Stavebně technické práce musí směřovat k obnově a funkčnímu zhodnocení památkových souborů a objektů spolu s odstraňováním nevhodné vnitroblokové výstavby.⁵⁴⁷

Při stavebně udržovacích pracích dále zdůrazňuje nutnost zaměřit pozornost především na zabezpečení technického stavu památkových objektů, aby byly uchráněny před chátráním do doby, než dojde k jejich obnově.⁵⁴⁸

Na rozdíl od výnosů z 60. let, kterými byla mj. vyhlášena za městské rezervace historická centra Pardubic a Litomyšle, výnos z 80. let již obsahuje konkrétnější nařízení ve smyslu ochrany městské rezervace a reaguje na vývoj způsobu jejich údržby a financování.

Ukládá tedy povinnost ohlášení veškerých výkopových prací Okresnímu národnímu výboru ve Svitavách nejméně tři dny před jejich zahájením. Dále pak zdůrazňuje povinnost věnovat při plánování údržby a investic na obnovu města ve smyslu zákona č. 22/ 1958 Sb., o kulturních památkách, prvořadou pozornost ochraně památkových objektů v rezervaci a dbát na to, aby nedocházelo ke zvyšování nákladů, kulturním a ekonomickým ztrátám zanedbáváním jejich údržby.⁵⁴⁹

Výnos naopak neobsahuje nařízení Okresnímu národnímu výboru ve Svitavách týkající se asanačních prací a vhodného kulturně společenského využití jednotlivých objektů městské památkové rezervace.

⁵⁴⁶ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 ze dne 29.7.1980 o prohlášení historického jádra města Moravská Třebová za památkovou rezervaci, str. 3.

⁵⁴⁷ Tamtéž, str. 3.

⁵⁴⁸ Tamtéž, str. 3.

⁵⁴⁹ Tamtéž, str. 3-4.

2.5.1.2.1. Vybrané význačné památky městské památkové rezervace Moravská Třebová

V následující kapitole jsou stručně představeny vybrané kulturní památky městské památkové rezervace Moravská Třebová.

- **Zámek**

Jednalo se o trojkřídlovou pozdně gotickou stavbu s renesančními detaily z let 1492 – 1497, která byla v letech 1611 – 1630 obohacena o již pozdně renesanční křídlo G. Mottalou. V této podobě hrad zůstal až do zničujícího požáru v roce 1840.⁵⁵⁰ Z původního hradu přestavěného Ladislavem Velenem z Boskovic koncem 15. století zůstalo pouze torzo východního křídla a vstupní portál, jedna z nejstarších a nejcennějších památek počátků renesance v českých zemích, nesoucí letopočet 1492 s nápisem: LADISLAUS DE BOSKOVIC ET NIGROMONTE DOMINUS CASTRI HUIUS ME FECIT SUB ANNO DOMINI 1492. Na zadní straně portálu jsou dva renesanční medailony s podobou Ladislava Veleny z Boskovic a jeho ženy Magdalény z Dubé z roku 1495. Na místě jsou v současnosti umístěny jejich kopie, originály jsou uloženy v muzeu.⁵⁵¹

V letech 1612 – 1618 vybudoval Ladislav Velen ze Žerotína při jižní a východní straně hradu předhradí.⁵⁵² Jednalo se o pozdně renesanční stavbu s trojkřídlovou jednopatrovou dispozicí a průčelím obráceným do ulice. V něm je umístěný dvoupatrový věžovitý rizalit s branou průjezdu a dvěma brankami pro pěší.⁵⁵³ Na nádvoří se v obou podlažích nachází arkádové ochozy. Exteriér byl pokryt bosáží. Stavitelem byl G. Mottala z Gastasegna.⁵⁵⁴

Po získání panství Lichtenštejny došlo k úplné přestavbě jižního křídla. Zámek však vydrancovali Švédové roku 1643. Později byl pouze udržován jako sídlo lichtenštejnského hejtmana a vrchnostenské správy.⁵⁵⁵

Po požáru v roce 1840 byl areál zbořen, kromě východního křídla

⁵⁵⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. Sv. 2. Praha, 1978, str. 423.

⁵⁵¹ LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová, 1987, str. 6–7.

⁵⁵² Na pohled jde spíše o novou část zámku (nazývá se také Nový zámek). KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2000, str. 120.

⁵⁵³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. Sv. 2. Praha, 1978, str. 423

⁵⁵⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2000, str. 120.

⁵⁵⁵ Tamtéž, str. 120.

s jihovýchodním nárožím. Tato zbylá část byla později empírově přestavěna. I jižní část západního křídla byla stržena a nahrazena novým provozním traktem.⁵⁵⁶

Objekt byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁵⁷

- **Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie**

Jednalo se původně o renesanční stavbu postavenou pány z Boskovic v letech 1541 – 1545. Po požáru v roce 1726 byl nákladem J. A. Lichtenštejna přestavěn v barokním stylu. Stavba byla oproti renesanční verzi zvětšena a rozšířena. K severní straně lodi byla přistavěna věž, ve které zůstalo do prvního patra zachováno zdívo renesanční věže, která se vlivem požáru zborčila. Kostel byl vystavěn jako jednolodní s třemi kaplemi, protáhlým chórem a monumentálním západním průčelím. Polygonální závěr s plochými opěrnými pilíři jsou pozůstatkem starší stavby.⁵⁵⁸ Jednolodí je sklenuto valeně s výsečemi. K věži byla roku 1767 přistavěna loretánská kaple.⁵⁵⁹ Uvnitř kostela se nachází fresky J. T. Suppera a sochařská výzdoba od J. F. Pacáka.⁵⁶⁰

Objekt byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁶¹

- **Radnice, nám. T. G. Masaryka 32/29**

Budova radnice má rozměrný přízemní i patrový mázhaus s ústředním kamenným sloupem a bohatými hřebínkovými klenbami. V objektu se zachovaly i zbytky pozdně gotických prvků stavby z doby kolem roku 1509, např. v místnosti sousedící s dolním mázhausem se nachází klenby s cihlovými pasy a bohatou polychromií, vchod má kamenné ostění s oslím hřbetem a boskovickým sedmizubcem. V další z místností jsou zachovány původní nástěnné mytologické fresky s námětem Šalamounova soudu. Hřebínkové klenby jsou zakončeny kamennými konzolami, většinou s rostlinnými motivy, na některých je uveden rok 1564, datum ukončení její renesanční přestavby.⁵⁶² Roku 1569 byla radnice rozšířena o valeně klenutý prostor nad

⁵⁵⁶ Tamtéž, str. 120.

⁵⁵⁷ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=133919>.

⁵⁵⁸ PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová, 1957, str. 38.

⁵⁵⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2000, str. 122.

⁵⁶⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. Sv. 2. Praha. 1978, str. 425-426.

⁵⁶¹ Nemovité památky. MonumNet. Kostel [cit.2014-04-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139592>.

⁵⁶² LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová. 1987, str. 6–7.

průchodem mezi radnicí a domem čp. 33. Vzniklo také dvorní křídlo s arkádovou chodbou v prvním patře. Radnice má vstupní portál s prutovým ostěním a orámováním. V roce 1721 objekt vyhořel a roku 1726 poškodil požár radniční věž. Roku 1824 byla budova zvýšena o další patro a po požáru v roce 1844 věž opatřena dnešní bání. Po novorenesanční úpravě bylo pozměněno rozmístění oken.⁵⁶³

Radnice byla zapsána na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁶⁴

Městské domy

Městská památková rezervace Moravská Třebová představuje množství zachovalých, velmi hodnotných domů, které utváří charakter historického centra. Objekty dokumentují vývoj městského domu v našich zemích.

- **Dům čp. 2, nám. T. G. Masaryka**

Jedná se dvoupatrový dům původně z poloviny 16. století. V mázhauzu se nachází hřebínkové klenby, které se sbíhají do čtyř stropních svorníků se znaky Boskoviců, pánů z Lipé, s moravskou orlicí a monogramem LK s letopočtem 1546. Svorník se sedmizubcem má zachovalou původní renesanční akantovou výmalbu.^{565;566}

Dům byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁶⁷

- **Dům čp. 123/22, nám. T. G. Masaryka**

Renesanční, nárožní, dvoupatrový objekt s rampouchem k protilehlému nárožnímu domu má v mázhauzu zakončeny hřebínkové klenby reliéfními konzolami s figurálními a rostlinnými motivy. Nachází se zde i jedno z nejstarších vyobrazení šaška s rolničkami u nás. Na jedné z konzol je znázorněn andělíček s přesýpacími hodinami a nápisem Hodie mihi, cras tibi (dnes mně, zítra tobě), na další konzole se nachází monogram stavebníka TK a letopočet 1598.⁵⁶⁸

⁵⁶³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2000, str. 121.

⁵⁶⁴ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=140112>.

⁵⁶⁵ LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová. 1987, str. 6.

⁵⁶⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. Sv. 2. Praha. 1978, str. 424.

⁵⁶⁷ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=159150>.

⁵⁶⁸ LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová. 1987, str. 6.

Dům byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁶⁹

- **Dům čp. 37/19, nám. T. G. Masaryka**

Jedná se o původně renesanční dům z poloviny 16. století upravený klasicistně v polovině 19. století. Má dvoupatrovou dispozici a nejrozměrnější mázhauz s řadou kamenných svorníků se znaky Boskoviců, pánů z Lipé, s moravskou a černou orlicí a monogramem GFZ s letopočtem 1547. Dále se zde nachází několik konzol s polychromovanými reliéfy. Na jedné je ztvárněn „divý muž“.⁵⁷⁰

Dům byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁷¹

- **Bývalá renesanční škola, Kostelní nám. čp. 1/25**

Budova je datovaná do roku 1566. Jedná se o jednopatrovou nárožní budovu o sedmi okenních osách. Na průčelí má zachované renesanční římsy s latinskými a řeckými nápisy. Má zachovalou jednu místnost klenutou hřebínkovou síťovou klenbou. Chodbu v přízemí má zaklenutou segmentovou klenbou. Schodiště je empírové. Místnosti prvního patra jsou plochostropé, upravené po požáru v roce 1840.⁵⁷²

Objekt byl zapsán na seznam kulturních památek v roce 1958.⁵⁷³

⁵⁶⁹ Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23].

URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=146633>.

⁵⁷⁰ LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová. 1987, str. 6; Umělecké památky Čech. Moravská Třebová, str. 424.

⁵⁷¹ Nemovité památky. MonumNet. Měšťanský dům. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=148095>.

⁵⁷² Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Zákony, výnosy MPR. Výnos MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 ze dne 29.7.1980 o prohlášení historického jádra města Moravská Třebová za památkovou rezervaci. Příloha A. Seznam zvláště významných kulturních nemovitých památek, str. 14.

⁵⁷³ Nemovité památky. MonumNet. Latinská škola. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=134419>.

2.5.1.3. Výběr stavebních úprav v městské památkové rezervaci Moravská Třebová

Následující kapitola se věnuje především výběru rekonstrukcí památkově chráněných objektů v městské památkové rezervaci a v některých případech i v jejím ochranném pásmu.

2.5.1.3.1. 50. léta

Od 50. let v městské rezervaci probíhaly stavebně – historické průzkumy objektů. Na základě zjištěného stavu památkově chráněných objektů byly určeny plány obnovy a údržby pro následující léta. V případě Moravské Třebové nemohlo dojít k blokovým opravám domů z důvodu ekonomických i organizačních.

V rámci rekonstrukčních prací město ve druhé polovině 50. let přistoupilo ke generální opravě komunikací a chodníků. Jednalo se o vydláždění např. vozovky ulic Josefská, Jateční a Mlýnská a chodníků v ulicích Brněnská, ČS. armády.⁵⁷⁴

S ohledem na celostátní bytovou politiku probíhal plán generálních oprav bytových jednotek v historickém centru města. Např. v roce 1955 byly spraveny domy čp. 45 v Brněnské ulici a dům čp 8 v Cihlářově ulici. Dohromady bylo rekonstruováno a vybaveno 17 nových jedno a dvou pokojových bytů.⁵⁷⁵ Nově byly pokryty střechy objektů čp. 12, 10, 18, 20 na náměstí T. G. Masaryka.⁵⁷⁶

Od roku 1954 probíhala rozsáhlá rekonstrukce objektu radnice pod vedením architekta K. Madlmayera.^{577;578} Rekonstrukce rehabilitovala podobu objektu odstraněním dodatečných příček. Při této akci byly zjištěny statické závady pilíře v

⁵⁷⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. MěstNV Mor. Třebová, katr. 57/2. *GO – komunikace v Mor. Třebové, v roce 1955.* 1955, str. 1.

⁵⁷⁵ Tamtéž. *Plán g.o. bytových jednotek pro rok 1955.* 1955, str. 1.

⁵⁷⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Komise pro památkovou péči, katr. 141. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 21. 6. 1961.* 1961, str. 1.

⁵⁷⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha. 2000, str. 121.

⁵⁷⁸ Projekt K. Madlmayera byl v 60. letech pozmeněn. Velkou zásluhu měl na úpravě projektu A. Vošahlík, který upozornil na některé nevhodné zásahy do hodnotných detailů a konstrukce stavby. Zdůrazňoval, že se při rekonstrukčních pracích musí vycházet ze zásady přísné konzervace a fixování stavebního stavu objektu, tak jak se dochoval s jednotlivými stavebními etapami od renesance po 19. století. Nesouhlasil např. s provedením arkády při západní straně nádvoří. Tuto stěnu navrhl omítnout se všemi nerovnostmi s ponecháním kamenné konzoly jako dokladu původní stavby. Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecně. *Zápis z jednání mezi projektantem OSP Mor. Třebová s. Škodou a zástupcem krajského památkového střediska Pardubice ing. Vošahlíkem ve věci stavebních úprav dvorního traktu radnice v Mor. Třebové.* 1962, str. 1.

přízemí. Pilíř byl vychýlený ze svislé osy a obecně ve špatném stavu.⁵⁷⁹ Na základě této situace byla provedena výměna pilíře nadzvednutím celé klenby. Sloup se v určitém místě odřízl a na jeho místo se vsunul nový kovový sloup umístěný do vybetonovaného základu.⁵⁸⁰

2.5.1.3.2. 60. léta

V 60. letech se hromadily zprávy o nevhodných zásazích do urbanistické a architektonické podoby chráněných domů. Jednalo se např. o domy čp. 18/121, 20/122, 22/123 a č. 27/33, kde byl stržen zadní renesanční trakt. U domu čp. 4/110 a 6/111 došlo také ke schematickému odstraňování zadních traktů, ale i k nevhodným zásahům do podoby fasád. Jednalo se především o stržení štukové fasády a nevhodné klempířské práce.⁵⁸¹ Od negativních úprav nebyly ušetřeny ani okolní ulice. Dokladem se staly domy čp. 11 na Cihlářově ulici a čp. 6 na ulici Bránské, kterým zničila, z důvodu instalace vadných okapních svodů, fasády zatékající voda.⁵⁸² Mezi další opravené objekty patřily domy čp. 14, 19, 21, 23, 30, 33, 37, 39 na náměstí T. G. Masaryka.⁵⁸³ Poměrně velkou stavební úpravou prošel objekt čp. 33 na náměstí T. G. Masaryka. Budova prodělala celkovou rekonstrukci spočívající v adaptaci přízemí pro potřeby prodejny Sklo - porcelán. V chodbě byly zbudovány příčky, zbouráno staré schodiště do prvního patra, které bylo nahrazeno novým, betonovým, a osazeny nové kovové vstupní dveře. Interiér budovy byl nově vymalován.⁵⁸⁴

Rovněž způsoby oprav a využití zámeckého areálu nebyly v souladu s jeho kulturní hodnotou. Zámek vlastnilo ministerstvo zemědělství. Sloužil lesní správě. Při prohlídce objektu byly zjištěny vážné závady. Jednalo se o nevhodné uskladnění dřeva pod arkádami. Tento krok poškozoval stavbu, ale také zvyšoval riziko požáru. Dále na

⁵⁷⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. MěstNV Mor. Třebová, katr. 57/2. *Oprava radnice v Moravské Třebové – oprava pilíře*. 1955, str. 1.

⁵⁸⁰ Tamtéž. Komise pro památkovou péči, katr. 141. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 12. 1. 1961*. 1961, str. 1.

⁵⁸¹ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon Zákony, výnosy MPR. *Zhodnocení památkového významu městského jádra Moravské Třebové. Výhledový plán obnovy a údržby v městské památkové rezervaci Moravská Třebová*. 1967, str. 1.

⁵⁸² Tamtéž. Šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. Zápis z kontrolního dne, který byl uspořádán dne 23. 11. 1967 v Moravské Třebové v prostorách MNV. 1967, str. 2.

⁵⁸³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Komise pro památkovou péči, katr. 141. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 22. 6. 1961*. 1962, str. 1-2.

⁵⁸⁴ Tamtéž. *Ukončení adaptace prodejny Sklo – porcelán, nám VŘS 33*. 1965, str. 1.

zámku proběhly v roce 1964 opravy raně renesanční brány cementovou omítkou, která nedržela s původním pískovcovým materiálem, odlupovala se a narušovala památku. Hlavní budova zámku měla uvolněné hřebenáče, východní křídlo zase porušené okapní svody.⁵⁸⁵⁵⁸⁶

Rozsáhlé demoliční práce narušily i pozůstatky městského opevnění zbouráním východní bašty. V ulicích Cejchovní, Tiché, Pivovarní, Ztracené a Farní vznikla následkem těchto zásahů řada proluk.⁵⁸⁷⁵⁸⁸

Při pokračující rekonstrukci radnice na náměstí T. G. Masaryka byla roku 1961 provedena výměna dalšího polopilíře, ze kterého vystupuje klenba ve vstupní hale radnice, podobným způsobem jako v roce 1958. Téhož roku již skončily úpravy 2. patra budovy.⁵⁸⁹ Další opravy zahrnovaly vnější úpravy fasád, klempířské a kamenické práce. Objekt byl nově zastřešen přírodní břidlicí. V roce 1962 byly dokončeny úpravy 1. poschodí, které zahrnovaly i opravy fresek restaurátorem Růžičkou.⁵⁹⁰

Po hlavních opravách budovy radnice následovala rekonstrukce dvorního traktu, kde byly zbudovány dvě bytové jednotky.⁵⁹¹ Opravu sgrafit na dvorních arkádách zajistil akademický sochař Rozehnal.⁵⁹² Objekt procházel závěrečnými úpravami a pomalu se připravoval k uvedení do provozu.

V první polovině 60. let proběhla rekonstrukce náměstí T. G. Masaryka spojená s novou výdlažbou.⁵⁹³

⁵⁸⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. Zápis z kontrolního dne, který byl uspořádán dne 23. 11. 1967 v Moravské Třebové v prostorách MNV. 1967, str. 1.

⁵⁸⁶ Již v roce 1958 byla konstatována naléhavá nutnost obnovy fasád, oken a kamenných prací. Lesní závod byl sice později vystěhován a v areálu zbudována výstava Kubánsko-československého přátelství. Zmiňovaná rekonstrukce se však již neproběhla. Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 540 SHP. Moravská Třebová. Zámek. Stavebně – historický průzkum. 1982, str. 16.

⁵⁸⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon Zákony, výnosy MPR. *Zhodnocení památkového významu městského jádra Moravské Třebové. Výhledový plán obnovy a údržby v městské památkové rezervaci Moravská Třebová.* 1967, str. 1.

⁵⁸⁸ Zhoršující stav pozůstatku městského opevnění byl následně zohledněn a jeho opravy byly plánovány do 80. let.

⁵⁸⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Komise pro památkovou péči, katr. 141. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 12. 1. 1961.* 1961, str. 1.

⁵⁹⁰ Tamtéž. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 20. 12. 1962.* 1961, str. 1.

⁵⁹¹ Tamtéž. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 11. 10. 1961.* 1961, str. 1.

⁵⁹² Tamtéž. *Zápis ze schůze komise pro památkovou péči ze dne 7. 9. 1960.* 1960, str. 1.

⁵⁹³ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. *GO výdlažby v Moravské Třebové.* 1963, str. 1.

2.5.1.3.3. 70. léta

Podle Stavebně - historického rozboru historického jádra provedeného Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů byl stav domů na náměstí T. G. Masaryka stabilizován. Hrubé stavební závady nebyly shledány. Výjimku tvořila zástavba, především dvorních traktů, která byla technicky a hygienicky nevhodná. Rekonstrukci dokument navrhoval u kostela Nanebevzetí Panny Marie⁵⁹⁴, morového sloupu a fasád domů v Cihlářské ulici. Dále doporučoval asanaci severní strany ulice Komenského.⁵⁹⁵

Trvajícím problémem města byla otázka dopravy. Vedení dálkové a těžké dopravy probíhalo obytnou částí po obvodu historického jádra.⁵⁹⁶

Řešení otázky zvýšení kapacity bytového fondu se naskytlo stavbou rozsáhlých bytových jednotek po asanaci zchátralých domů na již zmiňované severní straně Komenského ulice a také ulice K. Čapka, tedy za hranicí městské památkové rezervace. K demolícím docházelo v letech 1970 – 1975.⁵⁹⁷ Nové bytové jednotky se v 70. letech stavěly na východním okraji města.⁵⁹⁸

Dále pokračovaly na území městské památkové rezervace rekonstrukce interiéru domů. Přízemí bylo určeno převážně pro umístění obchodů, provozoven apod. Patra pak prošla modernizací za účelem bydlení. Z důvodu zkvalitnění bytového fondu došlo k vybudování nové kanalizace.⁵⁹⁹

V 70. letech pokračovala asanace stavebně a architektonicky nevhodných objektů v dvorních traktech za účelem získání prostoru pro rozšíření zeleně.⁶⁰⁰ V rámci asanačních prací došlo na přelomu let 1976 a 1977 k demoliaci novogotické kaple v dnešní Olomoucké ulici.⁶⁰¹

Od roku 1977 probíhala rekonstrukce děkanského kostela Nanebevzetí Panny

⁵⁹⁴ Jednalo se o rekonstrukci střechy, fasády a klempířské práce. Spisový archiv ÚOP Pardubice, kart. 539. Stavebně – historický rozbor historického jádra. 1973, str. 7-8.

⁵⁹⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Kart. 539. Stavebně – historický rozbor historického jádra. 1973, str. 7-8.

⁵⁹⁶ Tato situace se dále řešila v průběhu 80. let stavbou obchvatu. Viz níže.

⁵⁹⁷ Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. Program výstavby o svépomocnou rozptýlenou bytovou výstavbu Mor. Třebové. 1973, str. 1-2.

⁵⁹⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Kart. 539. Stavebně – historický rozbor historického jádra. 1973, str. 10.

⁵⁹⁹ Tamtéž, str. 12.

⁶⁰⁰ Tamtéž, str. 12.

⁶⁰¹ Tamtéž. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *Bourání kaple v Moskevské ulici v Moravské Třebové*. 1976, str. 1.

Marie. Oprava kostela spočívala v novém pokrytí střech kostela. Hlavní loď byla pokryta šablonami černého eternitu a ostatní stříšky pod hlavní římsou měděným plechem. Následně byly ubourány dva vchodové přístavky u bočních vchodů. Celý objekt dostal novou fasádu zachovávající původní členění. Ve výklencích mezi opěráky na vnějším obvodu presbytáře byla zamalována nekvalitní výzdoba.⁶⁰²

Na konci 70. let vrcholí přípravy na vyhlášení městské památkové rezervace.

2.5.1.3.4. 80. léta

I přes prohlášení historického jádra Moravské Třebové za památkovou rezervaci, ke kterému došlo v srpnu roku 1980, se nepodařilo zabránit nejvýraznějšímu stavebnímu zásahu do podoby města.⁶⁰³

Moravská Třebová byla již od 60. let zatěžována nadměrnou intenzitou dopravy. Po hranici městské rezervace procházel významný silniční tah z Hradce Králové do Olomouce. V 80. letech došlo ke konečnému řešení problematiky. Navrženy byly tři varianty řešení tranzitní dopravy. Jedna z možností nabízela obchvat města na severní hranici intravilánu. Druhý návrh vedl silnici jižně od Moravské Třebové a třetí využíval pro umístění dopravního tahu údolím Třebůvky.⁶⁰⁴

Z navrhovaných variant byla vybrána právě třetí zmiňovaná vedená kolem říčky, okolo Křížového vrchu s následným napojením na silnici směr Olomouc. Tento způsob vedení trasy však výrazně narušil samotnou podobu místa. V nejtěsnější blízkosti míjí schodišťovou cestu na Křížový vrch a pokračuje svou trasou v odtěženém zářezu ve vrchu. Navíc režim ochranného pásma městské rezervace, do kterého spadá i výše uvedený Křížový vrch, umístování takových staveb nepřipouští. Avšak již v březnu roku 1988 vydal Městský národní výbor v Moravské Třebové rozhodnutí o využití území, na základě kterého byla odtěžena část Křížového vrchu a tak fakticky zahájena stavba bez územního rozhodnutí. V listopadu 1989 následovalo další rozhodnutí městského národního výboru o umístění stavby, které bylo vydáno bez závazného

⁶⁰² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *Moravská Třebová – oprava děkanského kostela Nanebevzetí P. Marie*. 1977, str. 1.

⁶⁰³ Světové dědictví, NKP, chráněná území. MonumNet. Moravská Třebová. [cit.2014-05-20]. URL <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=&Nazev=Moravsk%E1+t%F8ebov%E1>.

⁶⁰⁴ DŘEVÍKOVSKÝ, Igor. Moravská Třebová - nezvratná prohra? Necitlivé řešení dopravy narušující malebné centrum města - Křížový vrch. In *Architekt*, 1991, 37(6), str. 1.

stanoviska odboru kultury Okresního národního výboru Svitavy zabývající se zásahem do ochranného pásma městské památkové rezervace. I přes nesouhlasná stanoviska ministerstva kultury i ministerstva životního prostředí ČR vydal v červenci roku 1990 odbor dopravy Okresního národního výboru Svitavy stavební povolení.⁶⁰⁵

I přes následná jednání a kompromisní dohodu ze září 1990, že bude obchvat veden po severní trase a ze zbudovaného silničního průtahu se stane jen sběrná místní komunikace, byla stavba obchvatu provedena podle původního plánu.⁶⁰⁶

Celkové řešení překládky silnice I35 bylo poněkud nešťastné, protože zmiňovaná komunikace doslova odřízla město spolu se zámkem od Křížového vrchu. Jejich staleté spojení tvořilo charakteristický celek.⁶⁰⁷ Obchvat byl uveden do provozu v roce 1993.⁶⁰⁸

2.5.1.3.5. Situace po roce 1989

Spolu se změnou politické situace a možností čerpání finančních prostředků na obnovu městské rezervace mohlo dojít k dalším rekonstrukčním pracím v historickém jádru města. Úpravy městské památkové rezervace však neprobíhaly komplexním způsobem. Stavem památkové rezervace a způsobem rekonstrukce historického jádra se věnovala i K. Matoušková. Jak trefně podotýká: „*Pro záchranu a zhodnocení kulturních památek a možností památkové rezervace nestačí opravy nejvýznamnějších objektů památek, (...). Péče o kulturní hodnoty musí integrálně probíhat všemi komplexními nástroji rozvoje a regenerace území*“.⁶⁰⁹ Moravské Třebové se nepodařilo tak rychle obnovit a celoročně zpřístupnit hlavní památky města a tím přilákat větší zájem veřejnosti o její architektonické hodnoty, jako tomu bylo např. u Litomyšle a Pardubic. Samotný komplex zámku byl ve špatném stavu, z větší části nepřístupný. Místo toho, aby byl dominantou rezervace, působil spíše uzavřeně, odděleně. Město sice v roce 1995 žádalo na ministerstvu kultury o udělení 50% finanční podpory na rekonstrukci

⁶⁰⁵ DŘEVÍKOVSKÝ, Igor. Moravská Třebová - nezvratná prohra? Necitlivé řešení dopravy narušující malebné centrum města - Křížový vrch. In *Architekt*, 1991, 37(6), str. 4.

⁶⁰⁶ Tamtéž, str. 4.

⁶⁰⁷ Viz příloha č. 10, obr. č.: 38 a 39.

⁶⁰⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2000, str. 129.

⁶⁰⁹ MATOUŠKOVÁ, Kamila. Památková péče – příležitost pro Moravskou Třebovou. In *Současné problémy historického města. Sborník příspěvků z konference v Moravské Třebové*. Moravská Třebová. 1996, str. 40-43.

zámku jako polyfunkčního objektu. V projektu však plánovalo, mimo zbudování knihovny, galerie a kanceláří, využití zámku pro privátní byty. Čímž by se opět nepodařilo zvýšit návštěvnost města a pozvednout kulturní význam takové památky jakou je zámek v Moravské Třebové.^{610;611} S touto situací se potýká do současnosti.

- **Stavební úpravy po roce 1989**

V polovině 90. let bylo opraveno zastřešení významných objektů. Jednalo se např. o zastřešení dvorního traktu radnice. Špatný stav střechy a klempířských prací způsoboval značné škody jak exteriéru, tak i interiéru budovy. Zbytky původních sgrafit ve cviklech arkád a ostatních psaníčkových byly znovu opraveny spolu s kamennými prvky (sloupy arkád, kamenné ostění a konzoly).⁶¹² V rámci rekonstrukce objektu došlo v druhé polovině 90. let k dostavbě dvorního traktu a úpravám v podkroví zadního traktu.⁶¹³

Opravy probíhaly i na mariánském sloupu a Loretánské kapli. Špatný stav zastřešení kaple porušoval její zevní plochu zdobenou Supperovými freskami, které byly odstraněny a odvezeny do Litomyšle k restaurování.⁶¹⁴ Před jejich opětovným umístěním muselo dojít k opravě klempířských prvků, okapů a svodů.⁶¹⁵

V roce 1996 byla zahájena významná rekonstrukce celkově zanedbaného zámku v Moravské Třebové díky zařazení zámku do Programu záchrany architektonického dědictví MK ČR a grantu spolkové vlády Německa na zachování kulturního dědictví ve východní Evropě ve výši 370 000 DM. Obnova zámku probíhá do současnosti.⁶¹⁶

⁶¹⁰ HLOBIL, Ivo. Tematizace - nevyužitý kapitál městské památkové rezervace. In *Současné problémy historického města. Sborník příspěvků z konference v Moravské Třebové*. Moravská Třebová, 1996, str. 37-39.

⁶¹¹ I přes uvedené výtky byla rekonstrukce zámku s uvedeným finálním využitím provedena. Viz níže.

⁶¹² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *Moravská Třebová, radnice, oprava sgrafit na nádvoří budovy*. 1991, str. 1.

⁶¹³ Tamtéž. *Moravská Třebová, okr. Svitavy, radnice čp. 3, r. č. 4515/A13 studie rekonstrukce a dostavby areálu*. 1994, str. 1-3.

⁶¹⁴ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *Moravská Třebová, mariánský sloup na náměstí, restaurování Moravská Třebová, fresky od J. T. Suppera na Loretánské kapli děkanského kostela, restaurování*. 1994, str. 1.

⁶¹⁵ Tamtéž. *Památkové vyjádření k návrhu o příspěví ze střešního fondu*. 1994, str. 1.

⁶¹⁶ MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010. 0, str. 69.

V rámci několika etap došlo k rekonstrukci východního arkádového křídla spočívající v odvlhčení zdiva, všech podlaží se zabezpečením stropních trémových konstrukcí. V této části byly zbudovány výstavní sály a víceúčelový sál pro 50 lidí, včetně zázemí. Velmi náročnou opravou prošel rytířský sál s nestabilní gotickou křížovou klenbou. Dále byly položeny inženýrské sítě na nádvoří vedené pro celý areál. Při realizaci inženýrských sítí byl proveden archeologický výzkum, který na nádvoří odhalil zbytky starého hradu. Následovaly úpravy fasád severního průčelí zámku. V přízemí severozápadní arkádové části byla zbudována kavárna, veřejné záchodky, sklady inventáře a kotelna. V prvním patře se nově nachází výstavní sály, kanceláře a ve východním křídle byt pro správce objektu. Výše zmiňovaný grant spolkové vlády Německa byl určen na opravu obvodového pláště věže. Jednalo se o provedení restaurátorských prací na kamenných prvcích věže, opravu omítek, výměnu střešní krytiny a dodatečnému dotvoření chybějících základů sloupů v arkádě.⁶¹⁷

V jihovýchodní části zámku byly vybudovány čtyři nové bytové jednotky. Rekonstrukce jihozápadního křídla proběhla pro základní uměleckou školu. Spočívala převážně v odvlhčení objektu, statickém zajištění kamenných pilířů, restaurování vnitřních omítek a štukových klenebních žeber a v novém položení podlahy. Ze statických důvodů došlo k výměně stropní trémové konstrukce a k podepření krovu. Následně byly dokončeny opravy fasád celého západního křídla.^{618;619}

V letech 2004 a 2005 proběhla obnova střech včetně střešního pláště a klempířských konstrukcí. Krytinu z eternitových šablon na bednění nahradila pálená bobrovka na latě.⁶²⁰

Poslední etapa rekonstrukce zahrnuje opravy suterénních prostor, zámeckého nádvoří, zámeckých zahrad včetně sadových úprav a obnovu hradebního systému.⁶²¹

K velkému restaurátorskému zásahu došlo mimo území památkové rezervace u chráněné kulturní památky – novorenesanční budovy muzea. Opravy probíhaly v letech 1991 – 1993. Jednalo se mj. o úpravy stříšek, hromosvodů, štukových oblouků vstupů a fasády, dále o opravy snížených stropů. Celá rekonstrukce si kladla za cíl co nejvíce se

⁶¹⁷ MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010., str. 70-71.

⁶¹⁸ Tamtéž, str. 71.

⁶¹⁹ Viz příloha č. 10, obr. č. 44 – 47.

⁶²⁰ MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010., str. 71.

⁶²¹ Tamtéž, str. 71.

přiblížit původní podobě muzea.⁶²²

V rámci rekultivace ploch byl upraven park okolo městského muzea v ochranném pásmu.⁶²³ Na okraji severozápadní hranice rezervace vzniklo parkoviště, které bylo projektováno v proluce vedle obchodního centra pro 40 osobních automobilů.⁶²⁴ Plocha slouží k ulehčení dopravy historickému centru.⁶²⁵ Dále byly upravovány zadní trakty domů např. mezi ulicemi Cihlářská a Hvězdní.⁶²⁶ Záměrem bylo vybudování malých parčíků a nových pěších tras přes bývalé dvorní trakty na náměstí. Některé dělicí zdi i přístavky byly zbořeny. Tyto kroky výrazným způsobem narušily původní urbanistické rozvržení historické parcelace.⁶²⁷

Na konci 90. let proběhla rekonstrukce kostela Nanebevzetí Panny Marie. Spočívala v opravě střechy a v jejím následném oplechování mědí. V objektu bylo dále nainstalováno elektronické bezpečnostní nařízení z důvodu snížení rizika vniknutí nežádoucích osob.⁶²⁸

⁶²² Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *Ke stavebním úpravám muzea v Moravské Třebové*. 1993, str. 1.

⁶²³ Tamtéž. *M. Třebová – rekonstrukce městského parku*. 1991, str. 1.

⁶²⁴ Viz příloha č. 10, obr. č. 49.

⁶²⁵ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 214 Moravská Třebová všeobecné. *Moravská Třebová – parkoviště u hradeb*. 1993, str. 1.

⁶²⁶ Tamtéž. *MPR Moravská Třebová, úprava zadních traktů*. 1999, str. 1.

⁶²⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2000, str. 129.

⁶²⁸ Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné. *MPR, kostel Panny Marie Nanebevzaté, instalace zabezpečovacího zařízení*. 1999, str. 1.

Závěr

Památková ochrana významných historických jader našich měst prodělala dlouhý a komplikovaný vývoj. Počínaje prvními „vlaštovkami“ z 19. století vyzývajícími k ohledu a záchraně architektonických hodnot, přes první prohlašování nejvýznamnějších historických center měst za památkové rezervace, velkolepé plány obnovy s následným řešením jejich důsledků, po revizi stavu památkové péče, pokusy regenerace a nové zapojení historického centra do koloběhu města po roce 1989.

Předkládaná práce představuje obecný vývoj měst a jeho památkové ochrany z důvodu uvedení do problematiky a plynulého navázání na následující část textu.

Hlavní část práce analyzuje vývoj městských památkových rezervací v Pardubickém kraji. Věnuje se stavebním zásahům, vývojem památkové ochrany, jejím vlivem na výstavbu a rekonstrukci na území historických jader měst Pardubice, Litomyšl a Moravská Třebová.

Kapitoly věnované Pardubicím, Litomyšli a Moravské Třebové se u každého města odlišují z důvodu rozdílností získaných druhů materiálů. První zmiňovaná rezervace je popsána především v rámci stavebních úprav na jejím území a v blízkém okolí díky dostupnosti dokumentů z Archivu Stavebního úřadu v Pardubicích.⁶²⁹ Výjimečnost získání těchto dokumentů vedla k odlišnému pojetí zmiňované části práce. Vývoj památkových rezervací Litomyšl a Moravská Třebová je rozdělen do časových úseků. Přes tyto odlišnosti ve struktuře kapitol prezentují všechny tři památkové rezervace jedinečný přístup ke stavebním zásahům, úpravám a rekonstrukcím objektů.

Pardubice představují zástupce měst, která se řídila asanačními návrhy na úpravu historického jádra města a okolí. Cílem bylo zlepšit životní podmínky obyvatel a prodloužit životnost jednotlivých domů se zachováním historicko-architektonické hodnoty celku. Převážná část nové výstavby sídlišť se soustředila na okrajové části města a tím neohrožovala historický ráz památkové rezervace. Výjimku tvoří výstavba bytových domů v ulici Na Třísle. Záměrem projektantů bylo co možná nejméně narušit urbanistickou strukturu rezervace, avšak zároveň vyhovět požadavkům navýšení bytového fondu v jádru města. Objekty sice výrazně nepřevyšují okolní zástavbu, ale

⁶²⁹ U města Litomyšle a Moravské Třebové nelze tyto dokumenty získat, protože jsou chráněny Zákonem o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb. V případě Pardubic došlo k počátečnímu neuvědomění si situace a k vydání těchto chráněných materiálů.

svou architektonickou podobou a následnými úpravami především fasád v poslední době narušují jednotný ráz městské rezervace. Postupnou obnovou a regenerací historického jádra proběhla rekonstrukce řady objektů, které následně sloužily pro bytové účely, obchodní síť nebo kulturní organizace. Obnova fasád probíhala blokově bez výrazných negativních zásahů. I přes tyto snahy zůstaly některé objekty v havarijním stavu. Špatnou údržbou se zhoršoval stav i již zrekonstruovaných domů. Do roku 1989 se také nepodařilo vyřešit izolaci historického jádra od ostatních částí města.

Po roce 1989 došlo k nové vlně rekonstrukčních prací v historickém jádru města. Rekonstrukce se věnovala především obnově fasád domů, výrazných kulturních památek, komunikací a nové výsadbě zeleně. Cílem regenerace bylo obnovení a kultivace celkového vzhledu rezervace, její zapojení do koloběhu města a využití architektonických hodnot ke zvýšení turistického zájmu o sledované území.

Městská památková rezervace Pardubice si i přes zmiňované stavební zásahy uchovala charakteristický ráz bez výrazného narušení nevhodnou zástavbou nebo terénními úpravami.

Situace v městské památkové rezervaci Litomyšl byla poněkud odlišná. Město se snažilo navázat na svou významnou kulturně-společenskou tradici a pod tímto programem obnovit někdejší věhlas Litomyšle jako centra kultury a vzdělání. Avšak v tomto případě nebyly stavební úpravy a nová výstavba tak „ohleduplné“ jako v případě památkové rezervace Pardubice. I pro Litomyšl byl zpracován asanační plán. Některé jeho návrhy byly uskutečněny, otázkou zůstává, zda byl tento plán uveden v platnost. I přes veškeré snahy o regeneraci, obnovení a ochranu historického rázu města se Litomyšli nevyhnula výstavba panelových a rodinných domů v těsné blízkosti hranic rezervace, především na jejím severu a západě. Vzniklé objekty výrazně narušily panorama města. Podoba sídliště byla v rozporu s výnosem *Výnos MŠK čj. 19.139/65-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Litomyšli*, který tento typ výstavby ohrožující celkový vzhled historického centra vylučoval. Dalším poněkud nešťastným stavebním zásahem bylo vybudování obchvatu komunikace I35 z důvodu odlehčení nadměrné intenzity dopravy v centru města.

Rekonstrukce historického jádra byla nákladnější z důvodu obecně špatného stavu objektů. Zásahy do podob chráněných objektů nebyly převážně v 50. letech

v souladu s památkovými hledisky. Docházelo k výrazným zásahům do půdorysné skladby objektů, nebo nevhodným rekonstrukcím průčelí domů. Naopak významnými rekonstrukcemi byly obnova domu U Rytířů a několikeré opravy litomyšlského zámku a vybraných objektů zámeckého návrší. I zde však došlo k případům negativního zásahu do památky.

Spolu s vyhlášením historického jádra Litomyše za památkovou rezervaci vyvstávaly problémy s financováním rozsáhlých rekonstrukcí a stavebních úprav objektů. Nedostatek finančních prostředků provázel plány obnovy významného urbanistického celku po celé sledované období. Historické jádro města bylo po základním statickém zajištění rekonstruováno objekt po objektu pro potřeby bydlení, obchodu a služeb. Na základě průzkumu a zaměřování objektů probíhala bloková rekonstrukce domů a úpravy dispozic dvorů. Nedostatkem spojujícím všechny tři památkové rezervace byla nedostupnost potřebného počtu kvalifikovaných pracovníků.

Po roce 1989 proběhla nová vlna rekonstrukčních prací. Na území památkové rezervace došlo k opravám fasád, komunikací a náměstí. Porevoluční změny znásobily snahu o obnovení kulturního významu Litomyše. Svědčí o tom i rozsáhlá rekonstrukce objektů zámeckého návrší probíhající do současnosti. Projekt regenerace zámeckého návrší zahrnuje mj. celé sledované období opomíjený piaristický komplex – především kostel Nalezení sv. Kříže. Obnovené objekty budou sloužit významným kulturním a školským institucím. Tímto krokem bude konečně splněna jedna z hlavních podmínek rezervačního výnosu.

Poslední zmiňovaný úspěch městské památkové rezervace Litomyšl je zároveň hlavním neúspěchem třetí památkové rezervace v Pardubickém kraji. Situace v Moravské Třebové byla absolutně odlišná od předchozích dvou měst. Pro své urbanistické a architektonické hodnoty se Moravská Třebová zařadila mezi městské památkové rezervace již v 50. letech. Vyhlášena však byla až v roce 1980. Na rozdíl od zámků v Pardubicích a Litomyšli se v případě moravskotřebovského nepodařilo do roku 1989 dosáhnout odpovídající ochrany a zajistit této výjimečné památce důstojné využití. Pozdní vyhlášení historického jádra rezervace přinášelo komplikace v prosazení památkové ochrany jednotlivých objektů a v zabránění nevhodným stavebním úpravám.

Z ekonomických i organizačních důvodů nemohla probíhat rekonstrukce objektů historického jádra města blokově. Obnova postupovala po jednotlivých objektech.

S ohledem na celostátní bytovou politiku probíhal plán generálních oprav bytových jednotek v centru města. Významnou rekonstrukcí prošla budova radnice. Avšak i v Moravské Třebové vznikala velká sídliště na severním a západním okraji města nedaleko od hranice městské památkové rezervace. Z důvodu snahy o oživení centra města byla povolena výstavba obchodních domů. Naštěstí se nejednalo o případy výstavby těchto objektů v samém středu rezervace, jako tomu bylo např. u stavby obchodního domu Prior v historickém jádru Olomouce. V případě Moravské Třebové byly obchodní domy umístěny až u hranice městské památkové rezervace, ale stále ještě na jejím chráněném území.

Stejně jako u městské památkové rezervace Litomyšl bylo centrum Moravské Třebové přetěžováno nadměrnou dopravou. Výsledné řešení situace však mělo pro urbanistickou podobu města daleko vážnější následky. Odříznutím města a zámku od Křížového vrchu došlo k výraznému znehodnocení urbanistického celku místa.

Po revolučním roce 1989 se Moravské Třebové nepodařilo tak rychle obnovit a celoročně zpřístupnit hlavní památky města a tím přilákat větší zájem veřejnosti o její architektonické hodnoty, jako tomu bylo např. u Litomyšle. Dále probíhala rekonstrukce jednotlivých objektů a došlo k poněkud kontroverzním zásahům do urbanistického rozvržení historické parcelace budováním malých parků v zadních traktech domů.

Uvedený souhrn vývoje městských památkových rezervací dokládá složitost ochrany památkově chráněných území a odlišnost představ a postupů v jejich obnově. V každém z uvedených měst lze nalézt jak pozitivní zásahy do historického celku, tak i řadu těch negativních. Úkolem současné a budoucí památkové péče by mělo být poučení se z těchto zásahů, aby již nedocházelo k znehodnocování významných odkazů naší minulosti, a nalezení vhodného využití historických jader měst jako center kulturního života města.

Resumé

The main part of the thesis analyzes the evolution of urban conservation in the Pardubice region from 1945 to the present. It is focused on building interventions, development of heritage preservation, its influence on the construction and reconstruction of the historical area of the city of Pardubice, Litomyšl and Moravská Třebová.

Pardubice is a representative of the cities, where the vast majority of new construction of settlements was concentrated on the outskirts and new buildings built inside not considerably interfere with the historic character of conservation areas. During the construction work were made reconstructions of buildings and their facades. After 1989, the main aim was regeneration and renewal of appearance of the area. Despite building interventions Pardubice preserves distinctive character without significant disruption unsuitable buildings or landscaping.

The situation in the urban conservation Litomyšl is analyzed in the thesis differently than Pardubice. In this case, renovations and new construction are not considerate as in Pardubice. Litomyšl hasn't avoided the construction of housing estates near the border of reservation and build not well chosen city bypass. The castle hill of the city was regenerated after the year 1989. The restored buildings will serve to important cultural and academic institutions.

The analysis of urban conservation Moravská Třebová demonstrated a complex development compared to the above mentioned cities. Late declaration of the historic core of the reserve brought complications in the protection of individual objects and in preventing inappropriate building alterations. A major reconstruction was restoration of the town hall. Even at Moravská Třebová were build block of flats on the northern and western outskirts of the city near the borders of urban conservation and poorly designed city bypass

Analysis of the development of urban conservation in the Pardubice region illustrates the complexity of the protection of protected areas and the diversity of ideas and practices in their recovery. In each of these cities can be found both positive interventions in the historical part, as well as a number of negative ones.

Literatura a prameny

- BAŠE, Miroslav et al. *Česká architektura 1945-1995 - Czech architecture 1945-1995*. Praha. 1995. ISBN 80-238-2392-2.
- BOROVÍČKA, Blahomír - HRŮZA, Jiří. *Praha: 1000 let stavby města*. Praha. 1983.
- DRÁPAL, Jaroslav – DOLEŽAL, Jan. *Úvod do studia urbanismu a architektury*. Brno. 1984.
- FRANZ De, M. *Capital City Cultires. Reconstructing Contemporary Europe in Vienna and Berlin*. Brussels. 2011. ISBN 978-90-5201-739-6.
- HLOBIL, Ivo, KRATOCHVÍL, Petr a VOŠAHLÍK, Aleš. *Památky vašeho města jsou váš kapitál: památkové aspekty regenerace historických částí měst*. Praha. 1993. ISBN 80-85124-24-6.
- HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha. 2008.
- HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací: (1900-1975)*. Praha. 1985.
- HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*. Sv. 4. Praha. 1987.
- HRÁDEK, Mojmír. *Městské památkové rezervace*. Praha. 2000. ISBN 80-7033-657-9.
- HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548: malířství a sochařství*. Pardubice. 2003. ISBN 80-85211-13-0.
- HRUBÝ, Vladimír - VOREL, Petr - NÁVESNÍK, Miloš - SEMOTANOVÁ, Eva - SMETANA, Jan - ŠEBEK, František – ŽEMLIČKA, Josef. *Pardubice*. Praha. 1995. ISBN 80-85268-35-3.
- HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha. 1977.
- HRŮZA, Jiří. *Teorie města*. Praha. 1965.
- HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Josef. *Vývoj urbanismu II*. Praha. 1999. ISBN 80-01-01549-1.
- CHUDÁ, Marie. *Pardubické vzpomínky*. Pardubice. 1997. ISBN 80-238-4225-0.
- KIBIC, Karel - VOŠAHLÍK, Aleš. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945-2010*. Praha. 2011. ISBN 978-80-87104-88-0.
- KOUTNÝ, Jan. *Moderní urbanistické koncepce: (vývoj urbanistických koncepcí)*. Brno. 2004. ISBN 80-239-4786-9.
- KŘÍŽOVÁ, Květa – SLAVÍK, Jiří. *Litomyšl: zámek a město*. Nymburk. 2003. ISBN 80-86757-00-5.

- KUBOVÁ-GAUCHÉ, Alena a kol. *Mesto - región - metropola: Paríž, Lyon, Saint-Étienne*. Bratislava. 2011. ISBN 978-80-89228-32-4.
- KUČA, Karel. *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha. 2000. ISBN 80-86223-11-6.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2002. ISBN 80-7277-039-x.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 2000. ISBN 80-85983-16-x.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. díl. Praha. 1998. ISBN 80-85983-15-x.
- LOUBAL, Ladislav. *Moravská Třebová. Stručný průvodce městskou památkovou rezervací*. Moravská Třebová. 1987, str. 2.
- MARHOLD, Karel. *Sídla: urbanistická typologie*. Praha. 1991. ISBN 80-01-00549-6.
- MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010. ISBN 978-80-904432-0.
- MORAVSKÁ TŘEBOVÁ: *Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová. 1993.
- PAMĚŤ MĚST: *městské památkové rezervace v Českých zemích*. Praha. 1981.
- PECHOVÁ, Oliva. *Moravská Třebová*. Moravská Třebová. 1957.
- PETR, František - KOSTKA, Jiří. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*. Praha. 1955.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. Sv. 2. Praha. 1978.
- RAZSKAZOV, Jiří. *Pardubice: metropole Polabí*. Pardubice. 2009. ISBN 978-80-85211-26-9.
- RAZSKAZOV, Jiří – KOTYK, Jiří – ŘEHÁČEK, Jan. *Pardubice v běhu staletí*. Pardubice. 2012. ISBN 978-80-85211-31-3.
- REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977.
- RIEGL, Alois – HLOBIL, Ivo – KRUIS, Ivan. *Moderní památková péče*. Praha. 2003. ISBN 8086234347.
- RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Praha. 1988.
- ŘÍHOVÁ, Vladislava. *Sgrafito 16.-20. století: výzkum a restaurování*. Pardubice. 2009.

ISBN 978-80-7395-228-0.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání. Litomyšl.* Litomyšl. 2009. ISBN 978-80-254-5129-8.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl: průvodce městem.* Praha. 2002. ISBN 80-7185-375-5.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Architektura české renesance.* Praha. 1961.

ŠEBEK, František. *Dějiny Pardubic.* Pardubice. 1990.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra - KOUTNÝ, Jan - ČABLOVÁ, Markéta. *Urbanismus a územní plánování.* Pardubice. 2002. ISBN 80-7194-415-7.

ŠTORM, Břetislav. *Mezi žízni budoucnosti a trýzní minulosti: výběr z textů k architektuře, umění a památkové péči.* Brno. 2008.

ŠTULC, Josef. *Úvod do studia památkové péče.* Praha. 2010.

UNGERS, Liselotte. *O architektech: životy, díla, teorie: Alberti, Berlage, Boullée a Ledoux, Le Corbusier, Fischer z Erlachu, Ginzburg, Kahn, Jefferson, Loos, Mies van der Rohe, Palladio, Rossi, Schinkel, Smithsonovi, Ungers, Venturi a Scott-Brownová, Vitruvius, Wren, Wright.* Praha. 2004. ISBN 80-7209-583-8.

VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče.* Praha. 1982.

VOŠAHLÍK, Aleš. *Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany.* Praha. 1988.

VOŽENÍLEK, Jiří. *Vývoj urbanismu.* Praha. 1979.

WAISSER, P. (ed.). *Sgrafita zámku v Litomyšli. Litomyšl [i.e. Pardubice].* 2011. ISBN 978-80-904097-9-8.

WIRTH, Zdeněk – ŠTĚPÁNEK, Josef – MATĚJKA, Bohumil. *Soupis památek historických a uměleckých. Politický okres litomyšlský.* Praha. 1908.

Články, sborníky, nepublikované práce

BABKA, Václav - KVĚT, Radko - SENDLER, Zdeněk. Rekonstrukce klášterních zahrad v Litomyšli. *In Architekt*, 2000, 46(8). ISSN 0862-7010.

DŘEVÍKOVSKÝ, Igor. Moravská Třebová - nezvratná prohra? Necitlivé řešení dopravy narušující malebné centrum města - Křížový vrch. *In Architekt*, 1991, 37(6), str. 1, 4. ISSN 0862-7010.

- HLOBIL, Ivo. Tématizace - nevyužitý kapitál městské památkové rezervace. In *Současné problémy historického města. Sborník příspěvků z konference v Moravské Třebové*. Moravská Třebová, 1996, str. 36-39.
- KIBIC, Karel. K problematice novostaveb v historických městech. In *Památky a příroda*. Roč. 2 (1977), str. 67.
- KIBIC, Karel. Památkové ztráty v našich historických městech po roce 1945. In *Památky a příroda*. Roč. 16, č. 1 (1991), str. 1-13.
- KIBIC, Karel. Třicet let úsilí o prohloubení památkové ochrany našich historických měst. In *Zprávy památkové péče*, 2004, 64(1). ISSN 1210-5538
- KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. In *Stavba*, 2010, 17(1), s. 24-35. ISSN 1210-9568.
- LORENC, V. – NOVÝ, O. K socialistické rekonstrukci historických měst. In *Výtvarná práce III* (1955), č. 18, str. 3.
- LOUBAL, Ladislav. Městská památková rezervace Moravská Třebová. In *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Č. 5, 1995, str. 3-7.
- MATOUŠKOVÁ, Kamila. Památková péče – příležitost pro Moravskou Třebovou. In *Současné problémy historického města. Sborník příspěvků z konference v Moravské Třebové*. Moravská Třebová, 1996, str. 40-43.
- NOVOTNÝ, Vladimír. Obnova stavebních památek. In *Památky a příroda*, č. I (1976), str. 130
- NOVOTNÝ, Vladimír. Připomínky ke kategorizaci kulturních památek. In *Památková péče*, č. III (1974), str. 67.
- Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Česká republika.*
- SKŘIVÁNEK, Miroslav. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982 – 1990*. In. č. 7685.1982.
- SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, kniha III, okres Pardubice, sv. 1. MPR Pardubice, MPZ Dašice*. 2004.
- ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. Praha, 2008.

ŠTULC, Josef. Obnova národní kulturní památky v Litomyšli. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1983/43.

ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Brno, 2002, str. 187.

VACEK, Miloš. *Kapitulní kostel Povýšení sv. Kříže v Litomyšli*. Nepublikovaná diplomová práce, KTF Univerzity Karlovy. 2010.

WAGNER, Jaroslav. Dům U Rytířů v Litomyšli a jeho oprava. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1965/25, č.: 10.

Zákony, nařízení, výnosy

Výnos MK ČSR čj. 13.603/80-VI/1 ze dne 29.7.1980 o prohlášení historického jádra města Moravská Třebová za památkovou rezervaci.

Výnos MŠK čj. 19.139/65-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Litomyšli.

Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích
Nařízení vlády č. 50/2010 Sb. ze dne 8. února 2010 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

Ústava 9. května

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

Zákon č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích

Archivní prameny

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 120 I

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 126.

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Třísle.

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Bílé přem. čp. 48 – 49.

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 1

Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Bílé předměstí čp. 15. Tenisová hala, Labská ul.

NPÚ Praha, Generální ředitelství, Sběrka plánů stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 674/1.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Svitavy, katr. 247

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 234/11

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Fond ONV Litomyšl, katr. 235/3.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. MěstNV Mor. Třebová, katr. 57/2.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Komise pro památkovou péči, katr. 141.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Složka P683.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Složka 5125.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon P740.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 1 Pardubice asanační plán.

Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace 1951-1988 všeobecné.

Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon Pardubice rezervace od roku 1990 všeobecné.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191 Litomyšl všeobecné do roku 1964 a
Reservace I.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191 Litomyšl všeobecné.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191a Litomyšl všeobecné 1965 – 1981

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 191b Litomyšl všeobecné od r. 1981

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 214 Moravská Třebová všeobecné.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 215 Moravská Třebová všeobecné.

Spisový archiv ÚOP Pardubice, Kart. 539.

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon 540 SHP

Spisový archiv ÚOP Pardubice. Šanon Zákony, výnosy MPR

Internet

Dům U Rytířů. Město Litomyšl [cit.2014-05-23]. URL
http://www.litomysl.cz/?id_str=1311055218845.

Fotodokumentace. [cit.2014-5-10]. URL
http://rehaak.rajce.idnes.cz/Realka_Pardubice%2C_1865-2010/#C1110PB200057.jpg.

Kontaminovaná místa. NIKM [cit.2014-06-20]. URL <http://kontaminace.cenia.cz>

Moravská Třebová. [cit.2014-04-20]. URL <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?IdCis=RM%2C29&oTyp=&Limit=25>.

Národní kulturní památka Zámek Litomyšl. Oficiální stránky zámku Litomyšl [cit.2014-05-23]. URL <http://www.zamek-litomysl.cz/historie/>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=144652>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=144652>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=142669>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=128170>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=141541>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=%0936233%2F6-4625&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=29.1.2014>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=45666%2F6-2010&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=29.1.2014>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=160783>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139887>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=130879>.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL http://www.litomysl.cz/?id_str=1311055234721.

Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=147656>.

- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=132240>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=154411>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139999>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=127192>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=133919>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=139592>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=140112>.
- Nemovité památky. MonumNet.. [cit.2014-04-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=159150>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-04-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=146633>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=148095>.
- Nemovité památky. MonumNet. [cit.2014-01-23]. URL
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=134419>.
- Světové dědictví, NKP, chráněná území. MonumNet. Městská památková rezervace
 Světové dědictví, NKP, chráněná území. MonumNet. Moravská Třebová. [cit.2014-05-20]. URL
<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=&Nazev=Moravsk%E1+t%F8ebov%E1>.
- Z historie i současnosti klubu. LTC Pardubice. [cit.2014-03-11] URL
<http://www.ltcpce.tenisklub.cz/>.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1. Vybrané charty moderního urbanismu.	129
Příloha č. 2. <i>Příloha č. 1 k usnesení vlády ČR ze dne 25. března 1992 č. 209 Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky</i>	138
Příloha č. 3. Mapa městské památkové rezervace Pardubice.	140
Příloha č. 4. Mapa městské památkové rezervace Litomyšl.	141
Příloha č. 5. Mapa městské památkové rezervace Moravská Třebová.	142
Příloha č. 6. Pardubice. Asanační plán	143
Příloha č. 7. Litomyšl. World Heritage List	144
Příloha č. 8. Litomyšl. Mapa zámeckých objektů	145
Příloha č. 9. Mapa Revitalizace zámeckého návrší	145
Příloha č. 10. Obrazová příloha.	146

Seznam obrázků

Obr.: 1. Pardubice. Pohled do Pernštýnského náměstí, stav v 50. letech.	146
Obr.: 2. Pardubice. Pohled do Pernštýnského náměstí, současný stav.	146
Obr.: 3. Zámecká brána ze Zámecké ulice, stav v 50. letech.	147
Obr.: 4. Zámecká brána ze Zámecké ulice, současný stav.	147
Obr.: 5. Pardubice. Kostelní ulice, stav v 50. letech.	148
Obr.: 6. Pardubice. Kostelní ulice, současný stav.	148
Obr.: 7. a obr.: 8. Pardubice. Komenského náměstí. Dům čp. 120, současný stav.	149
Obr.: 9. Pardubice. Komenského náměstí, současný stav.	150
Obr.: 10. Pardubice. Dům čp 50, U Jonáše, stav v 50. letech.	151
Obr.: 11. Pardubice. Dům čp 50, U Jonáše, současný stav.	151
Obr.: 12. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, stav z roku 1907.	152
Obr.: 13. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, stav před rekonstrukcí.	152
Obr.: 14. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, současný stav.	153
Obr.: 15. Pardubice. Objekt tenisové haly s kurty, současný stav.	153
Obr.: 16. Pardubice. Wernerovo nábřeží. V pozadí Císařský mlýn, stav kolem roku 1890.	154
Obr.: 17. Pardubice. Wernerovo nábřeží, současný stav.	154
Obr.: 18. Pardubice. Ulice Na Třísle, současný stav.	155
Obr.: 19. Pardubice. Ulice Na Třísle, Projekt domu čp 126. Uliční pohled, 1973.	155
Obr.: 20. Pardubice. Ulice Na Třísle, Projekt zateplení domu čp 126. Uliční pohled, 2010.	156
Obr.: 21. Pardubice. Ulice Na Třísle, Projekt domu čp 130-132. Uliční pohled, 1972.	156
Obr.: 22. Litomyšl. Východní strana na Horním náměstí, stav v 50. letech.	157
Obr.: 23. Litomyšl. Východní strana na Horním náměstí, současný stav.	157

Obr.: 24. Litomyšl. Stará radnice, stav v 50. letech.	158
Obr.: 25. Litomyšl. Stará radnice, stav v současnosti.	158
Obr.: 26. Litomyšl. Dům čp.110, U Rytířů před a po rekonstrukci.	159
Obr.: 27. Litomyšl. Dům čp.110, U Rytířů, současný stav.	159
Obr.: 28. Litomyšl. Komenského náměstí, rok 1954. Stav před sídlištní výstavbou.	160
Obr.: 29. Litomyšl. Komenského náměstí, současnost. Stav po výstavbě sídliště a obchvatu města.	160
Obr.: 30. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, začátek 50. let před zásahem Pochobradského a Böswarta.	161
Obr.: 31. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, rok 1969. stav po zásazích Pochobradského a Böswarta.	161
Obr.: 32. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, rok 1986. stav po restaurování a rekonstrukci výzdoby fasád a štítů.	162
Obr.: 33. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, současnost.	162
Obr.: 34. Litomyšl. Klášterní zahrady před rekonstrukcí.	163
Obr.: 35. Litomyšl. Klášterní zahrady po rekonstrukci.	163
Obr.: 36. Litomyšl. I. nádvoří. Rekonstrukce podle projektu AP ateliéru spojená s výstavbou letního pavilonu – stanu sestaveného z trojúhelníkových segmentů.	164
Obr.: 37. Litomyšl. I. nádvoří, stav v současnosti, po rekonstrukci.	164
Obr.: 38. Moravská Třebová, rok 1954. Stav před výstavbou obchvatu, sídliště a rodinných domů.	165
Obr.: 39. Moravská Třebová, stav v současnosti.	165
Obr.: 40. Moravská Třebová. Náměstí T. G. Masaryka, 70. léta .	166
Obr.: 41. Moravská Třebová. Náměstí T. G. Masaryka, stav v současnosti.	166
Obr.: 42. Moravská Třebová. Dvůr Staré radnice, stav před rekonstrukcí.	167
Obr.: 43. Moravská Třebová. Radnice, stav v současnosti.	167
Obr.: 44. Moravská Třebová. Arkádové nádvoří zámku, stav před rekonstrukcí.	168
Obr.: 45. Moravská Třebová. Arkádové nádvoří zámku, současný stav.	168
Obr.: 46. Moravská Třebová. Zámek. Raně renesanční vstupní portál někdejšího severního křídla, stav před restaurováním.	169
Obr.: 47. Moravská Třebová. Zámek. Raně renesanční vstupní portál někdejšího severního křídla, současný stav.	169
Obr.: 48. Moravská Třebová. Latinská škola, současný stav.	170
Obr.: 49. Moravská Třebová. Obchodní dům a odstavné parkoviště v Komenského ulici, současný stav.	170

Příloha č. 1. Vybrané charty moderního urbanismu (zdroj citace chart ICOMOC: ICOMOS. Národní památkový ústav. [cit.2014-5-23]. URL <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/icomos/>. Zdroj citace Athénské charty: HRŮZA, Jiří. *Charty moderního urbanismu*. Praha. 2002. ISBN 80-902945-4-5). Doslovné citace vyznačeny šrafovaně.

Athénská charta CIAM

Athény, 1933

Athénská charta byla přijata na I. mezinárodním kongresu architektů a odborníků na historické památky. Zde byly poprvé na mezinárodní úrovni definovány základní zásady ochrany a obnovy památek. Zdůrazňuje, že otázka ochrany uměleckého a archeologického majetku lidstva je jedním z hlavních zájmů společenství států – přispěla k rozvoji mezinárodního hnutí projevujícího se v národních (státních) dokumentech, v činnosti Mezinárodní rady pro památky a sídla (ICOMOS) - nevládní organizace UNESCO.

Prvá část

VŠEOBECNĚ – MĚSTO A JEHO REGIONY

- 1. Město je pouze součástí ekonomického, sociálního a politického celku – regionu.*
- 2. Spolu s ekonomickými, sociálními a politickými hledisky přináší psychologické a fyziologické potřeby jednotlivce zájem o vztah individuálních a kolektivních hodnot. Život se rozvíjí pouze tehdy, když se vyrovnávají dva protikladné principy, individuální a kolektivní, ovládající lidskou osobnost.*
- 3. Psychologické a biologické konstanty podléhají vlivu prostředí i geografické, topografické, ekonomické a politické situaci. Na prvním místě je situace geografická a topografická, přírodní prvky, voda, půda, klima.*
- 4. Za druhé je to situace ekonomická, zdroje oblasti, přirozené a umělé vztahy s okolím.*
- 5. Na třetím místě je situace politická, správní soustava.*
- 6. V průběhu dějin charakter města určovaly vždy zvláštní potřeby: vojenská obrana, vědecké objevy, změny správy, rozvoj dopravních cest a dopravních prostředků (pozemní, vodní, kolejová a vzdušná doprava).*
- 7. Podmínky ovlivňující rozvoj měst podléhají stálé změně.*
- 8. Příchod strojového věku vyvolal obrovské zmatky v chování lidí, v jejich osídlení na Zemi, v jejich podnikání – nespoutané proudění do měst ve prospěch mechanické rychlosti, brutální a všeobecný vývoj, který historie nikdy předtím neznala, chaos pronikající do měst.*

Druhá část

SOUČASNÝ STAV MĚST: KRITIKA A NÁPRAVA

Bydlení

Zjištění:

- 9. Historická jádra měst jsou nadměrně přelidněna (připadá až 1 000 a dokonce 1 500 obyvatel na hektar!), a totéž se týká určitých pásem, která vznikla v důsledku rozvoje průmyslu v 19. století.*
- 10. Ve stísněných částech měst jsou bytové podmínky nesnesitelné, protože chybí obytná území, dostupné zelené plochy, údržba budov (důsledky využití založeného na spekulaci). Situace se ještě zhoršuje nízkou životní úrovní obyvatelstva, které samo není*

schopno činit obranná opatření (úmrtnost dosahuje až 20 %).

11. Rostoucí město pro svou výstavbu spotřebovává krok za krokem přírodní území, které je obklopuje. Stále rostoucí vzdálenost od přírody vede k trvalému zhoršování hygienických podmínek.

12. Rozmístění obytných obvodů na území města odporuje hygienickým požadavkům.

13. Nejhustěji zalidněné části města jsou umístěny v nejméně vhodných polohách (severní svahy, území s inverzemi a průmyslovými exhalacemi, zaplavovaná území atd.).

14. Dobře provětrávaná obydlí majetných leží ve výhodných místech, chráněných proti škodlivým větrům, s pěknou vyhlídkou na krajinu, vodní plochy a návrší, a jsou bohatě osluněna.

15. Toto rozdělení bydlíšť je udržováno a zabezpečováno stavebními předpisy o zónování, považovanými za oprávněné.

16. Objekty podél dopravních tepen a u dopravních křižovatek jsou nevhodné pro bydlení v důsledku hluku, prachu a škodlivých exhalací.

17. Obvyklý způsob situování obytných budov podél komunikací umožňuje oslunění pouze pro menší část bytů.

18. Rozmístění občanských staveb, patřících do obytných čtvrtí, je nahodilé.

19. Zvláště školy jsou často u hlavních dopravních ulic v přílišné vzdálenosti od bytů.

20. Předměstí rostou většinou neplánovitě a bez vhodného spojení s městem.

21. Byly činy pokusy začlenit předměstí do městské správy.

22. Předměstí jsou často jen nakupením nouzových staveb a jejich nezbytná infrastruktura je většinou nevýnosná.

Je nutno požadovat:

23. Umisťování obytných čtvrtí na nejlepším území města z hlediska topografického, klimatického a oslunění a s dostatkem vhodné zeleně.

24. Situování obytných čtvrtí na základě hygienických hledisek.

25. Usměrnování hustoty zastavění se zřetelem na různé druhy bydlení a utváření terénu.

26. Stanovení minimální doby oslunění pro každý byt.

27. Zákaz výstavby obytných domů podél hlavních komunikací.

28. Využívání prostředků moderní techniky při výstavbě vysokých obytných domů.

29. Výstavbu vysokých staveb s dostatečnými vzájemnými odstupy, uvolňujícími prostor pro rozsáhlé zelené plochy.

Rekreace

Zjištění:

30. Volné plochy jsou všeobecně nedostatečné.

31. Pokud mají volné plochy dostatečnou rozlohu, pak jsou nevhodně rozloženy a tudíž nepoužitelné pro většinu obyvatel.

32. Okrajová poloha volných ploch nepřispívá ke zlepšení podmínek bydlení v hustě osídlených městských čtvrtích.

33. Ojedinelá sportovní zařízení – pokud jsou blíže k uživatelům – využívají dočasně území, s nímž se počítá pro budoucí bytovou a průmyslovou výstavbu. Následkem je trvalá nejistota a změna.

34. Území, která by mohla sloužit pro dny volna, jsou často špatně spojena s městem.

Je nutno požadovat:

35. Budoucí zabezpečení dostatku zelených ploch v každé obytné čtvrti pro hry a sport dětí, mladých lidí a dospělých.

36. Odstranění nezdravých bloků domů a jejich nahrazení zelení – tím se současně

zlepší podmínky sousedících čtvrtí.

37. Stabilizaci nových zelených ploch s konečnou platností pro stanovené účely: dětská zařízení, školy, střediska mládeže a jiná občanská zařízení těsně související s obytnými domy.

38. Trávení volného času v příznivě upraveném prostředí – parcích, lesích, hřištích, stadionech, koupalištích atd.

39. Dostatek parků, sportovních zařízení, stadionů, koupališť atd.

40. Využívání existujících přírodních prvků – řek, lesů, návrší, údolí, jezer, moří atd.

Práce

Zjištění:

41. Pracoviště nejsou v městském prostoru účelně rozmístěna (průmysl, řemesla, obchod, správa, prodej).

42. Spojení mezi bytem a pracovištěm již není normální, nutí k nadměrnému dojíždění.

43. Ve špičkových hodinách je dopravní situace kritická.

44. Absence rozvojových programů, neplánovitý růst města, nedostatek výhledu, spekulace s pozemky atd. vedou k tomu, že si průmysl volí pozemky svévolně a bez jakýchkoliv pravidel.

45. Obchodní čtvrti, umístěné v nejpříznivějších a dopravně nejlépe vybavených částech města, se stávají rychle kořistí spekulace. Protože se jedná o soukromé vlastnictví, chybí jakékoliv zabezpečení normálního rozumného vývoje.

Je nutno požadovat:

46. Omezení vzdálenosti mezi pracovištěm a bydlištěm na minimum.

47. Nezávislost průmyslových území na obytných čtvrtích a jejich oddělení zelenými plochami.

48. Situování průmyslových území v blízkosti železničních tratí, plavebních kanálů a komunikací.

49. Jasné určení stanovišť uvnitř města pro řemesla těsně spojená s životem města a jeho potřebami.

50. Zabezpečení dobrého spojení obchodních čtvrtí, v nichž jsou soukromé a veřejné správní instituce, s obytnými a průmyslovými čtvrtěmi, jakož i s řemesly, která zůstala ve vnitřním městě nebo v jeho blízkém sousedství.

Doprava

Zjištění:

51. Dnešní dopravní síť měst představuje souhrn komunikací, které navázaly na hlavní dopravní tepny, pocházející v Evropě již ze středověku a v některých případech dokonce ze starověku.

52. Hlavní komunikace, určené původně pro chodce a povozy, nevyhovují dnešním mechanizovaným dopravním prostředkům.

53. Nedostatečná šířka dopravních ulic brání plnému využití nových mechanických rychlostí a tím i odpovídajícímu rozmachu města.

54. Vzdálenosti mezi křižovatkami ulic jsou příliš krátké.

55. Šířka ulic nevyhovuje a jejich rozšiřování je obtížné, nákladné a neúspěšné.

56. Vzhledem k rychlostem mechanických vozidel je dnešní uliční síť neracionální. Chybí jí přesnost, pružnost, rozmanitost a souvislost.

57. Pompézni reprezentační ulice mohou být velkou dopravní překážkou.

58. Železniční síť se stala v mnoha případech obtížnou překážkou rozšiřování města. Uzavírá celé obytné čtvrti a odděluje je od základních prvků života města.

Je nutno požadovat:

59. Účelnou analýzu statistických údajů o celkové dopravě ve městě a v jeho regionu, aby se zjistily hlavní dopravní směry a jejich zatížení.

60. Rozdělení komunikací podle jejich funkcí a při jejich stavbě respektování váhy a rychlosti vozidel.

61. Uzpůsobení zatížených křižovatek pro nepřetržitou dopravu jejich řešením ve více úrovních.

62. Oddělení cest pro chodce a cyklisty od automobilových komunikací.

63. Diferenciaci ulic podle jejich určení: obytné ulice, pěší promenády, tranzitní a expresní komunikace.

64. Izolaci hlavních dopravních ulic zelenými pásy.

Historické dědictví měst

65. Architektonické hodnoty musejí být uchovány (jednotlivé objekty nebo urbanistické soubory).

66. Budou zachovány, představují-li kulturu minulosti a pokud je zachování v obecném zájmu.

67. Jejich zachování by nemělo mít za důsledek nezdravé podmínky pro život části obyvatelstva.

68. Nepříznivé následky jejich zachování je žádoucí pokud možno vyrovnat radikálními opatřeními, např. přeložením životně důležitých dopravních spojů nebo v nutném případě i přeložením center, která byla doposud pokládána za neměnná.

69. Demolice chudinských čtvrtí v okolí historických památek umožňuje vytvořit zelené plochy.

70. Používání minulých stavebních slohů – pod estetickými záminkami – při výstavbě nových budov v historickém prostředí má zhoubné následky. Tento postup se nesmí trpět za žádných okolností a v jakékoliv formě, tím spíše nesmí být obnovován.

Třetí část

ZAVĚRY – ROZHODUJÍCÍ ZÁSADY

71. Většina měst, která jsme zkoumali, poskytuje dnes chaotický obraz: nevyhovují svému poslání, kterým je především uspokojovat biologické a psychologické potřeby jejich obyvatel.

72. Tato skutečnost souvisí se stálým růstem soukromých zájmů od začátku strojové epochy.

73. Bezohlednost soukromých zájmů vede k porušení rovnováhy mezi růstem ekonomických sil na jedné straně a slabostí správní kontroly i bezmocností společenského spolupůsobení na straně druhé.

74. Města procházejí stálými proměnami, avšak bez jakékoliv kontroly a jakéhokoliv jasného plánu a též bez ohledu na zásady současného urbanismu, stanovené povoláními odborníky.

75. Město má zajišťovat v duchovní i materiální oblasti jak svobodu jednotlivce, tak i zájmy obecného blaha.

76. Dimenzování všech prvků urbanistické dispozice musí vycházet z lidského měřítka.

77. Základními klíči urbanismu jsou čtyři funkce: bydlení, práce, rekreace (v době volna), doprava.

78. Plány určí strukturu každého ze sektorů, náležejících těmto čtyřem základním funkcím, a jejich polohu v městském celku.

79. Koloběh denních funkcí – bydlení, práce a rekreace – bude urbanismem řízen k docílení největší možné úspory času, přičemž bydlení bude těžištěm urbanistického

zájmu a východiskem všech opatření.

80. Nová mechanická rychlost rozrušila městské prostředí, vede k dopravním zácpám a hygienickým závadám.

81. Závady městské a předměstské dopravy musí být změněny. Musí se provést klasifikace rychlosti dopravy. Zónování musí vést k harmonickému vyrovnání klíčových funkcí a jejich vztahů tak, aby se mohla vytvořit rozumná síť dopravních tepen.

82. Urbanismus je věda o třech a nikoli jen o dvou rozměrech. Jen přiřazením výškového rozměru lze řešit moderní dopravní problémy a stejně tak i problém rekreace využitím získaného volného prostoru.

83. Město je nutno zkoumat v souvislosti s jeho zájmovým územím, které ovlivňuje. Regionální plán musí nahradit pouhé plány měst, přičemž vymezení aglomerace je funkcí dosahu ekonomického vlivu města.

84. Město, dnes definované jako soubor funkcí, se musí harmonicky rozvíjet v každé své části tak, aby mělo dostatek prostoru a spojení, umožňujících jeho další rovnovážné rozvíjení.

85. Je velmi naléhavé, aby každé město mělo svůj rozvojový program a právní nástroje k jeho realizaci.

86. Rozvojový program by měl vycházet z přesných rozborů, zpracovaných odborníky. Musí předvídat časové i prostorové fáze rozvoje. Měl by vyjádřit plodný soulad přírodních zdrojů města, celkové topografie, hospodářských daností, sociálních potřeb a duchovních hodnot.

87. Pro architekta, který se tímto způsobem zabývá urbanistickými úkoly, bude základním východiskem lidské měřítko.

88. Základním článkem urbanismu je bytová buňka (byt) a její začlenění do celku, který bude efektivním obytným souborem.

89. Z těchto obytných souborů vycházejí v městském prostoru vztahy mezi bydlením, pracovišti a zařízeními pro volný čas.

90. Při plnění těchto velkých úkolů je nezbytné plně využít zdroje moderní techniky. Tato technika se svými specialisty obohatí stavební umění o vědeckou jistotu a rozšíří současné objevy a přínosy.

91. Průběh událostí je hluboce ovlivňován politickými, sociálními a ekonomickými činiteli.

92. Právě zde bude moci architektura přispět, a to ne na posledním místě.

93. Měřítko naléhavých úkolů rozvoje měst na jedné straně a bezmezně rozkouskované vlastnictví půdy na straně druhé jsou ve vzájemném rozporu.

94. Tento nebezpečný rozpor klade dnes jednu z nejvýznamnějších otázek: Jak legálním způsobem ovládnout hospodaření s pozemky, nutnými pro harmonické vyrovnání životních potřeb jednotlivce se společnými požadavky?

95. Zájem jednotlivce je nutno podříditi zájmům celku.

CHARTY ICOMOS

ICOMOS přijímá zpravidla na svých Generálních shromážděních, která se konají každé tři roky, mezinárodní dokumenty zaměřující se na jednotlivé oblasti památkové ochrany. Jde o mezinárodní platformu upřesňující odborný přístup k péči o kulturní dědictví. Tyto dokumenty nejsou právně závazné, ale při schválení všemi národními komitéty ICOMOS tvoří základ pro odborné otázky, doktrínu a praxi v každé členské zemi.

MEZINÁRODNÍ CHARTA O ZACHOVÁNÍ A RESTAUROVÁNÍ PAMÁTEK A SÍDEL

Charte Internationale sur la Conservation et la Restauration des Monuments et des Sites

Benátky 1964

Památky jako nositelé duchovního odkazu minulosti představují v přítomném životě národů živé svědectví jejich staletých tradic. Lidstvo, které si každodenně uvědomuje jednotu všelidských hodnot, považuje památky za společné dědictví a prohlašuje se vůči budoucím generacím za solidárně zodpovědné za jejich zachování. Považuje za svou povinnost odevzdat jim je v plné bohatosti jejich původnosti.

Je proto základní, aby principy, jimiž se mají řídit konzervace a restaurování památek, byly obecně objasněny a formulovány na mezinárodní úrovni, přičemž má být každému národu ponecháno zajištění jejich aplikace v rámci jeho vlastní kultury a jeho vlastních tradic.

Když Athénská charta z roku 1931 dala první formu těmto základním principům, přispěla k rozvoji širokého mezinárodního hnutí, které se projevilo zejména v dokumentech národních, v aktivitě ICOMu a UNESCO a v jím založeném Mezinárodním studijním centru pro konzervaci a restaurování kulturních statků. Povědomí a kritický duch směřovaly na problémy stále obsáhlejší a speciálnější, nyní, zdá se, nadešla chvíle, abychom mohli prohloubit a rozšířit jejich význam v novém dokumentu.

V důsledku toho II. Mezinárodní kongres architektů a techniků historických památek, který se sešel v Benátkách ve dnech 25. - 31. května 1964, schválil následující text:

Definice:

1. *Pojem historické památky zahrnuje architektonické dílo, buď osamocené nebo sídlo městské či venkovské, které podává svědectví o svěbytné civilizaci, příznačném vývoji nebo historické události. Vztahuje se nejen na velké výtvoř, ale i na díla skromná, která získala časem kulturní význam.*

2. *Konzervace a restaurování památek představují disciplínu, jež se obrací ke všem vědám a technikám, jež mohou přispět ke studiu a k záchraně památkového dědictví.*

3. *Konzervace a restaurování památek směřují k záchraně jak památek umění, tak památek historie.*

Konzervace:

4. *Konzervace památek ukládá především soustavnost jejich údržby.*

Čl. 5. *Zachování památek je vždy podpořeno, jestliže se jim určí funkce užitečná pro společnost: takové určení je tedy žádoucí, ale nesmí narušit uspořádání a výzdobu budov. Právě v těchto mezích je možno pojímat i schválit úpravy, které jsou požadovány v důsledku vývoje potřeb a zvyklostí.*

Čl. 6. *Konzervace památky v sobě zahrnuje zachování jejího prostředí a měřítka. Jestliže tradiční prostředí památky existuje, je třeba ho zachovat. Je třeba zamítnout každou novostavbu, každou destrukci a každou úpravu, které by mohly porušit vztahy objemu a barev.*

Čl. 7. *Památka je neoddelitelná od historie, již je svědkem a od prostředí v němž je umístěna. V důsledku toho může být přípustěno přemístěni celku nebo části památky jen tehdy, když to vyžaduje záchrana památky, nebo z důvodů velkého zájmu národního nebo mezinárodního.*

Čl. 8. *Prvky sochařství, malířství nebo výzdoby, které tvoří nedílnou součást památky, mohou být od ní odděleny jen když toto opatření představuje jediný prostředek, který je schopen zaručit jejich zachování.*

Restaurování:

ČI. 9. Restaurování je operací, která má podržet výjimečný charakter. Jejím cílem je odhalovat a zachovat estetické a historické hodnoty památky a zakládá se na respektování staré podstaty a autentických dokumentů. Zastavuje se tam, kde začíná hypotéza. V oblasti požadovaných úprav má být každá práce, jež je uznána za nezbytnou z důvodů estetických nebo technických, založena na architektonické kompozici a má nést znaky naší doby. Restaurování budou vždy přecházet i doprovázet archeologické a historické průzkumy památky.

ČI. 10. Jestliže se tradiční techniky ukázaly nepostačujícími, je možno zabezpečení památky provést všemi moderními technikami konzervace a konstrukce, jejichž účinnost byla prokázána údaji vědeckými a zaručena zkušeností.

ČI. 11. Hodnotné přínosy všech dob, které přispěly k vybudování památky, mají být respektovány; dosažení jednoty stylu během restaurování nemá být cílem. Jestliže budova vykazuje více slohů na sobě navrstvených, pak obnažení stavu skrytého uvnitř je možno odůvodnit jen výjimečně a za podmínky, že odstraňované prvky představují jen malý zájem a že kompozice nově odkrytá je svědectvím vysoké hodnoty historické, archeologické nebo estetické a že stav konzervace bude možno považovat za postačující. Úsudek o hodnotě dotyčných prvků a rozhodnutí o eliminacích, jež by bylo nutné provést, nemohou být odvislé jen od samotného autora.

12. Prvky, určené k tomu, aby nahradily chybějící části se musí včlenit do celku harmonicky, ale zároveň se i odlišovat od původních částí tak, aby restaurování nefalsifikovalo dokument umění a historie.

13. Doplnky mohou být trpěny jen pokud respektují všechny části týkající se budovy, její tradiční rámec, rovnováhu kompozice a vztahy s prostředím.

Památková sídla:

14. Památková sídla mají být předmětem zvláštní péče tak, aby byla zachována jejich integrita, zajištěna jejich asanace, úpravy, a jejich zhodnocení.

Vykopávky:

15. Práce na archeologických vykopávkách se mají provádět v soulase s vědeckými normami a s „Doporučením definujícím mezinárodní principy, jež je třeba aplikovat ve věci archeologických vykopávek“ přijatým UNESCO v roce 1956. Úpravy ruin a opatření nutná k zachování a trvalé ochraně architektonických článků a objevených objektů mají být zajištěny. Kromě toho je třeba využít každé iniciativy, jež by usnadňovala pochopení objevené památky aniž byl zkreslen její pravý význam.

Přesto musí být a priori vyloučena jakákoliv rekonstrukční práce, v úvahu může přicházet toliko anastylosa, tj. rekompozice (opětovné sestavení) existujících částí, ale zhroutených. Spojující prvky musí být rozeznatelné a mohou představovat minimum nezbytné k tomu, aby byly zajištěny podmínky pro zachování památky a pro dosažení souvislosti jejich tvarů.

Dokumentace a publikace:

16. Práce konzervační, restaurátorské a práce na archeologických vykopávkách budou vždy doprovázeny vyhotovením přesné dokumentace ve formě zpráv, analytických a kritických, ilustrovaných kresbami a fotografiemi. V nich budou zachyceny všechny fáze prací průzkumových, konsolidačních, rekompozičních a integračních a stejně tak i všechny prvky povahy technické a tvaroslovné zjištěné v průběhu prací. Tato dokumentace bude uložena v archivech veřejných institucí a bude k dispozici badatelům; doporučuje se její publikování.

Práci v Komisi pro redakci Mezinárodní charty o zachování a restaurování památek a sídel se zúčastnili: Pierro Gazzola (Itálie), předseda, Raymond Lemaire (Belgie), zpravodaj, J. Bassegoda Nonell (Španělsko), Luis Benavente (Portugalsko), Djurdje Bosković (Jugoslávie), Hiroshi Daifuku (UNESCO), P. L. De Vrieze (Nizozemí), Harald Langberg (Dánsko), Mario Matteucci (Itálie), Jean Merlet (Francie), Carlos Flores Marini (Mexiko), Roberto Pane (Itálie), Jakub Pavel (Československo), Paul Philippot (ICCROM), Victor Pimentel (Peru), Harold Plenderleith (ICCROM), Deoclecio Reding de Campos (Vatikán), Jean Sonnier (Francie), Francois Sorlin (Francie), Eustathios Stikas (Řecko), Gertrud Tripp (Rakousko), Jan Zachwatowicz (Polsko), Mustafa S. Zbiss (Tunis).

Překlad Jakuba Pavla aktualizoval Aleš Vošahlík

MEZINÁRODNÍ CHARTA PRO ZÁCHRANU HISTORICKÝCH MĚST **Charte Internationale pour la Sauvegarde des Villes Historiques** **Washington 1987**

Úvod a definice

Všechna města na světě jako výsledek více či méně spontánního vývoje nebo uváženého projektu jsou materiálním výrazem rozmanitosti společnosti v minulosti a jsou tudíž všechna historická.

Tato charta se týká velkých nebo malých měst, historických center nebo čtvrtí a jejich prostředí přírodního nebo zastavěného, které - kromě své kvality historického dokumentu - vyjadřují hodnoty vlastní městským tradičním civilizacím. Tyto civilizace jsou ohroženy degradací, destrukcí nebo přímo destrukcí pod vlivem způsobu urbanizace zrozeném v průmyslové éře, která postihuje dnes všeobecně všechny společnosti. Vzhledem k této situaci často dramatické, jež vyvolává nenahraditelné ztráty kulturního, společenského a dokonce ekonomického charakteru Mezinárodní rada pro památky a sídla (ICOMOS) považovala za nutné sepsat „Mezinárodní chartu pro záchranu historických měst“. Doplňujíc „Mezinárodní chartu o konzervování a restaurování památek a sídel“ (Benátky, 1964) tento nový text definuje principy, cíle, metody a nástroje činnosti pro uchování kvality historických měst, podpoření harmonie individuálního a společenského života a stálé udržování souboru kulturních statků, byť skromných, které vytvářejí paměť lidstva.

Jak v textu „Doporučení UNESCO týkající se ochrany tradičních nebo historických souborů a jejich úlohy v současném životě“ (Varšava - Nairobi, 1976), tak v různých jiných mezinárodních nástrojích, rozumí se zde „ochranou historických měst“ opatření nezbytná k jejich konzervaci, obnově i k jejich nepřetržitému vývoji a harmonické adaptaci pro dnešní život.

Principy a cíle

- 1. Ochrana historických měst a čtvrtí musí, aby byla účinná, tvořit nedílnou součást souvislé politiky ekonomického a sociálního rozvoje a musí se s ní počítat v plánech úprav a urbanismu na všech úrovních.*
- 2. Hodnoty, které je třeba uchovat, jsou historický charakter města a soubor materiálních a duchovních prvků, které představují jejich obraz, zvláště:
a) městská forma definovaná osnovou a parcelací,
b) vztahy mezi různými městskými prostory: prostory zastavěné, prostory volné, prostory*

osázené,

c) forma a vzhled budov (interiér a exteriér) jak jsou definovány svou strukturou, objemem, stylem, měřítkem, materiály, barvou a výzdobou,

d) vztahy města k okolnímu prostředí, přirozenému nebo vytvořenému člověkem,

e) různá poslání města získaná během jeho historie.

Každý zásah do těchto hodnot by poškozoval autentičnost historického města.

3. Účast a implikace obyvatel celého města jsou nezbytné pro úspěch ochrany. Musejí tedy být vyhledávány za každých okolností a upřednostňovány nezbytným uvědoměním všech generací. Nesmíme nikdy zapomenout, že ochrana historických měst a čtvrtí se týká především jejich obyvatel.

4. Zákroky v historických čtvrtích nebo městě musejí být prováděny rozumně, metodicky a přísně, s vyloučením jakéhokoli dogmatizmu, ale s respektováním specifických problémů v každém zvláštním případě.

Metody a nástroje

5. Plánování ochrany měst a historických čtvrtí musí předcházet pluridisciplinární výzkum. Plán ochrany musí obsahovat analýzu údajů zvláště archeologických, historických, architektonických, sociologických a ekonomických a musí definovat hlavní orientace a způsoby činnosti, která má být podniknuta v oblasti právní, administrativní a finanční. Plán ochrany se bude muset zaměřit na definování harmonické artikulace historických čtvrtí v souboru města. Plán ochrany musí stanovit stavby nebo skupiny staveb, které je třeba konzervovat v určitých podmínkách a jen za výjimečných okolností zničit. Stav míst před kterýmkoli zákrokem bude přísně dokumentován. Plán by měl mít souhlas obyvatel.

6. Při čekání na schválení plánu ochrany musejí být podniknuty nezbytné akce pro konzervaci při respektování principů a metod této Charty a Benátské charty.

7. Konzervace historických měst a čtvrtí předpokládá stále udržování budov.

8. Nové funkce a sítě infrastruktury požadované současným životem musejí být přizpůsobeny specifčnosti historických měst.

9. Zlepšení podmínek bydlení musí tvořit jeden ze základních cílů ochrany.

10. V případě, že by bylo nutno uskutečnit přeměnu budov nebo postavit nové, bude muset každé připojení respektovat existující prostorovou organizaci, zvláště její parcelaci a její měřítko tak, jak to ukládají kvalita a hodnota souboru existujících staveb. Zavedení prvků současného charakteru, s výhradou, že nepoškodí harmonii souboru, může přispět k jeho obohacení.

11. Je třeba přispět k lepšímu poznání minulosti historických měst podpořením výzkumů archeologie města a příslušné prezentace jejich objevů, aniž by byla poškozena všeobecná organizace městské tkáně.

12. Provoz vozidel musí být přísně upraven uvnitř historických měst nebo čtvrtí; parkovací plochy budou muset být upraveny tak, aby neutrpěl jejich vzhled i vzhled prostředí.

13. Velké silniční sítě, plánované v rámci úpravy území, nesmějí proniknout do historických měst, ale jen usnadnit dopravu v blízkosti těchto měst a tak umožnit snadný přístup.

14. Preventivní opatření proti přírodním katastrofám a proti všem škodlivinám (zvláště znečištěním a vibracím) musejí být přijata ve prospěch historických měst jak pro zajištění ochrany jejich kulturního dědictví, tak pro bezpečnost a blahobyt jejich obyvatel. Prostředky použité pro zabránění nebo nápravu všech kalamit musejí být přizpůsobeny specifickému charakteru statků.

15. *S cílem zajistit účast a implikaci obyvatel musí být započato s všeobecnou informovaností již od školního věku. Činnost organizací pro ochranu památek musí být usnadněna a musejí být přijata taková opatření, aby byla usnadněna konzervace a restaurování budov.*

16. *Ochrana vyžaduje, aby byla zorganizována specializovaná výchova určená lidem všech profesí, kterých se dotýká.*

Překlad Jitka Kolářová, odborná korektura Aleš Vošahlík

Příloha č. 2. Příloha č. 1 k usnesení vlády ČR ze dne 25. března 1992 č. 209 Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky (zdroj: Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón. Ministerstvo kultury. [2014-20-4]. URL <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=429>).

Program je projevem vůle vlády ČR napomoci záchraně a rozvoji nejvzácnějších částí našich historických měst vytvořením organizačních, informačních i ekonomických podmínek k jejich komplexní regeneraci. Smyslem této regenerace je nejen rehabilitace kulturních hodnot a ozdravení životního prostředí měst, ale také vytvoření atraktivních ohnisek rozvoje podnikatelských aktivit.

1. Cíl Programu

Cílem Programu je aktivizovat města s vyhlášenou nebo připravovanou městskou památkovou rezervací (dále jen "MPR") nebo městskou památkovou zónou (dále jen "MPZ") k jejich regeneraci a všestranně jim napomáhat při přípravě, zpracování a realizaci městských programů regenerace (dále jen "programy").

2. Organizační zabezpečení

2.1. K zabezpečení Programu zřizují ministerstva kultury, životního prostředí a pro hospodářskou politiku a rozvoj spolu se Sdružením historických sídel Čech, Moravy a Slezska pracovní skupinu pro regeneraci MPR a MPZ České republiky. Předmětem jeho činnosti je zejména:

- a) vykonávat poradenské a informační služby pro orgány historických sídel a aktivizovat je, aby v rámci samostatné i přenesené působnosti zpracovávaly a realizovaly vlastní programy,*
- b) vykonávat expertizní činnosti pro orgány státní správy a samosprávy zaměřenou k ekonomickému, organizačnímu, legislativnímu a informačnímu zajišťování záchrany a*

regenerace MPR a MPZ,

c) napomáhat odbornými službami městům a jejich sdružením při utváření výkonné komunální samosprávy k zajištění záchrany a regenerace MPR a MPZ,

d) shromažďovat a publikovat informace, poznatky a zkušenosti vztahující se k problematice regenerace historických sídel,

e) spolupracovat se zahraničními institucemi podobného zaměření a vyměňovat vzájemně informace.

2.2. Městské zastupitelstva ve své působnosti připravují, zpracovávají a realizují programy na základě vlastního rozhodnutí. Přitom se doporučuje postupovat podle Zásad projednaných vládou České republiky (viz část č.IV. předloženého materiálu).

3. Podpora městských programů

Na podporu přípravy, zpracování a realizace programů se mohou vyčlenit prostředky:

3.1. Pro zpracování programů, včetně potřebných průzkumů, územně plánovacích podkladů a dokumentace, ze státního rozpočtu.

3.2. Pro zabezpečování jednotlivých akcí programů v případech, kdy prostředky z rozpočtu města ani soukromníků nepostačují, zejména:

a) ze státního rozpočtu

- na záchranu církevních a kulturních památek,

- na programy podpory vzniku a rozvoje malých a středních podniků realizované prostřednictvím Českomoravské záruční a rozvojové banky, a. s., apod.,

b) z výdajů Nadace na záchranu kulturního dědictví,

c) ze Státního fondu pro životní prostředí,

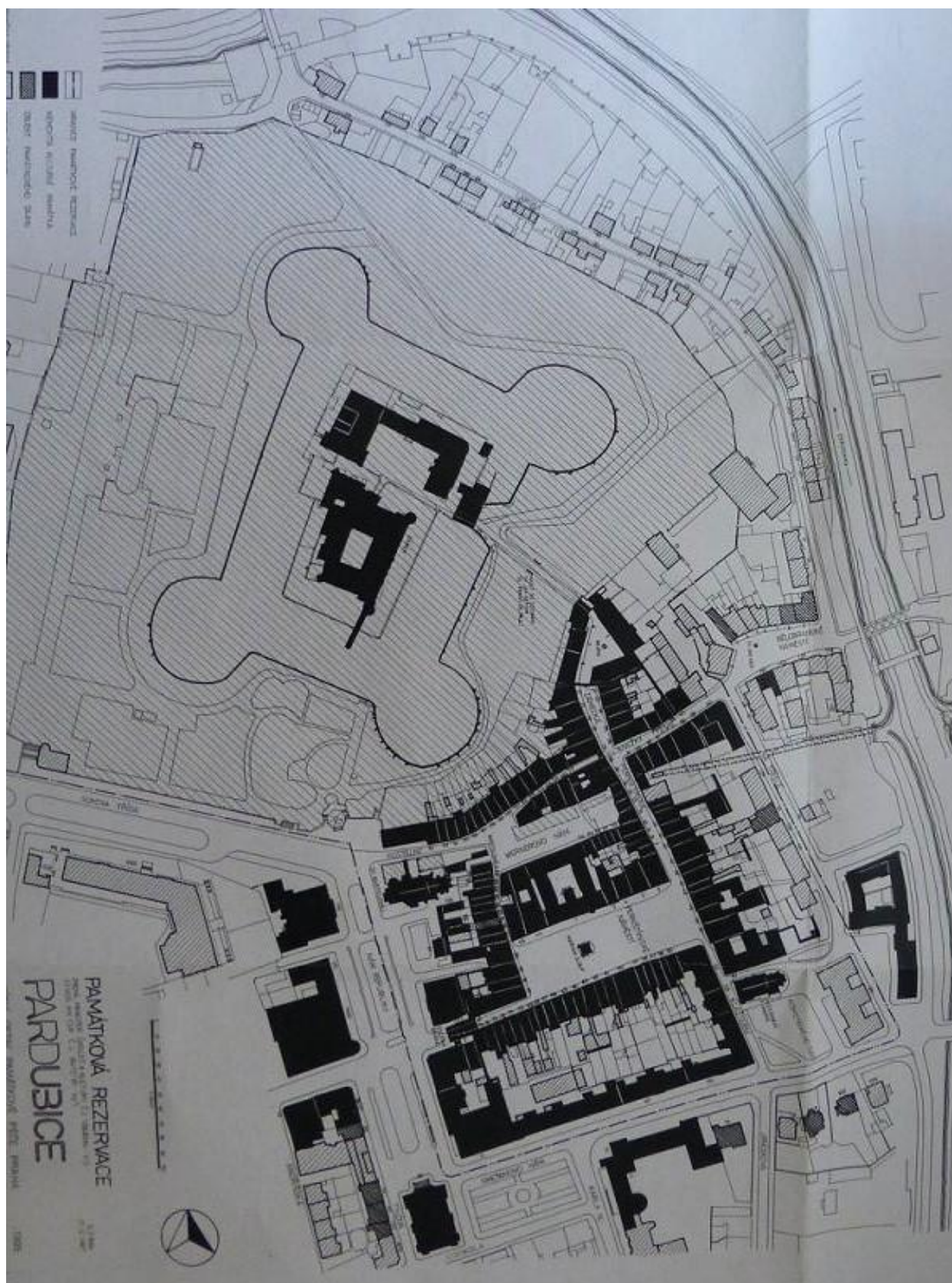
d) z jiných specializovaných našich i zahraničních fondů, nadací, darů právnických a fyzických osob apod.

3.3. K podpoře programů:

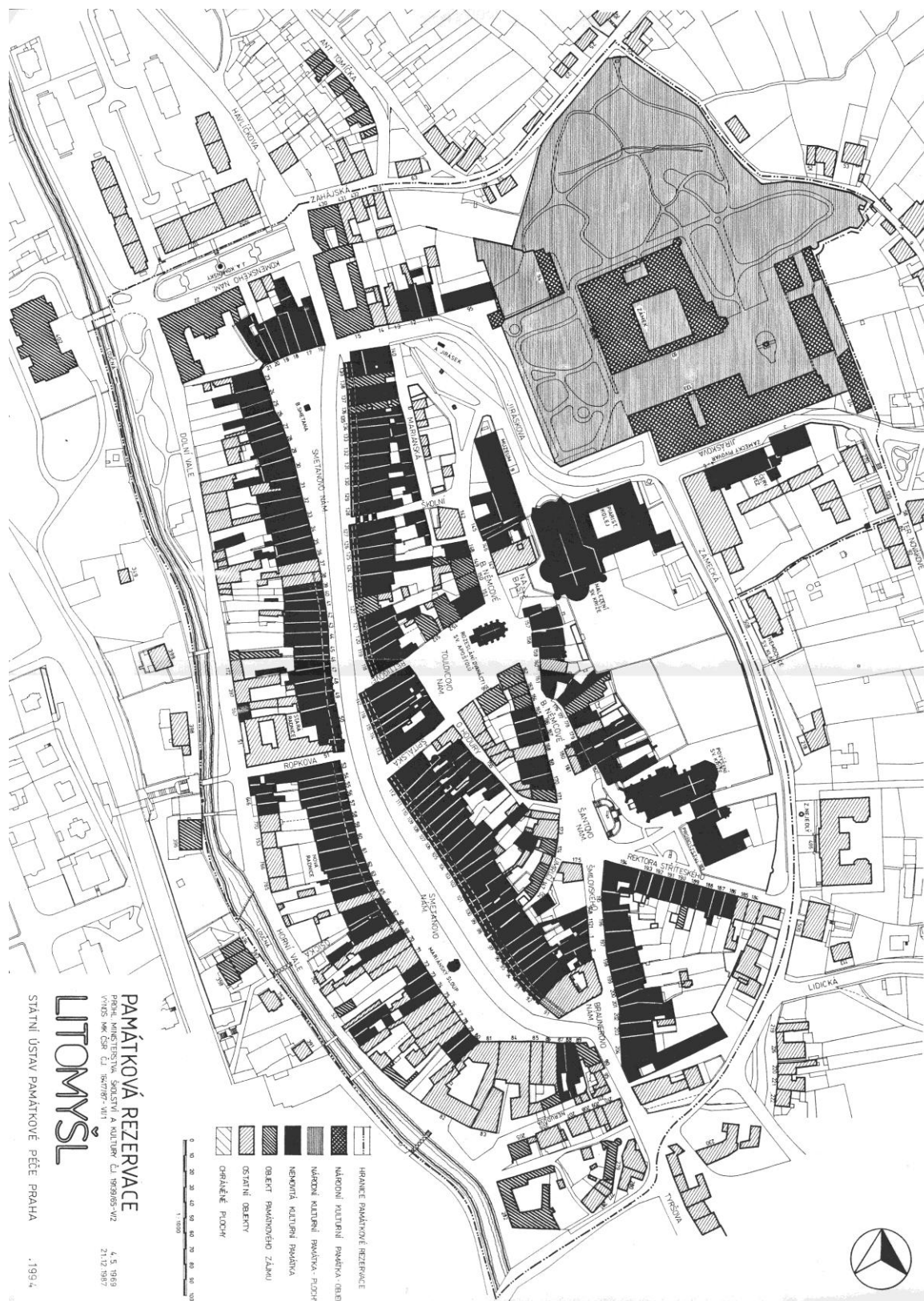
a) může být zaměřena i činnost peněžních ústavů,

b) budou orgány státní správy ve své působnosti napomáhat získávání a využívání zahraničního kapitálu.

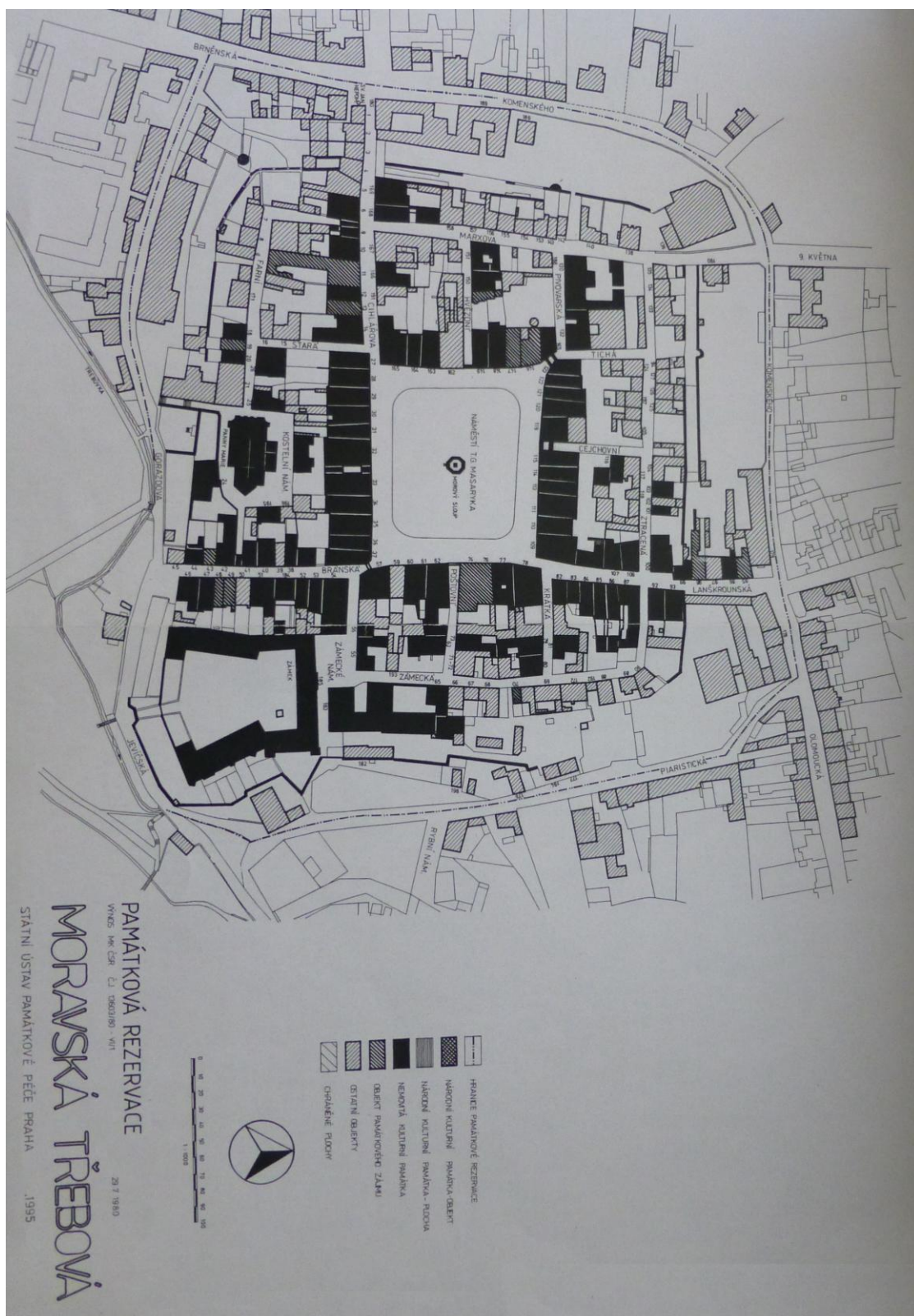
Příloha č. 3. Mapa městské památkové rezervace Pardubice.

Příloha č. 4. Mapa městské památkové rezervace Litomyšl.

Příloha č. 5. Mapa městské památkové rezervace Moravská Třebová.

Příloha č. 6. Pardubice. Asanační plán (zdroj: Spisový archiv ÚOP Pardubice, šanon 1 Pardubice asanační plán).

UNITED NATIONS EDUCATIONAL,
SCIENTIFIC AND
CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF THE WORLD
CULTURAL AND NATURAL
HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

Litomyšl Castle

on the World Heritage List

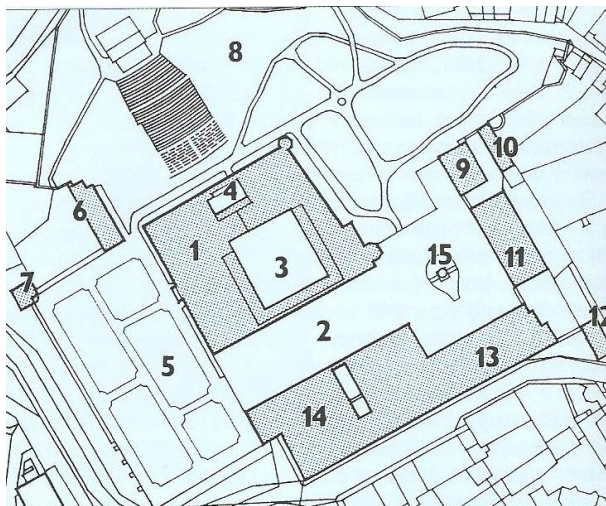
*Inscription on this List confirms the exceptional
and universal value of a cultural or
natural site which requires protection for the benefit
of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION
4 December 1999

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'K. Makino', written in a cursive style.

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO

Příloha č. 8. Litomyšl. Mapa zámeckých objektů (zdroj: Passport: Zámek Litomyšl. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zařazení do Seznamu světového kulturního dědictví. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Česká republika).

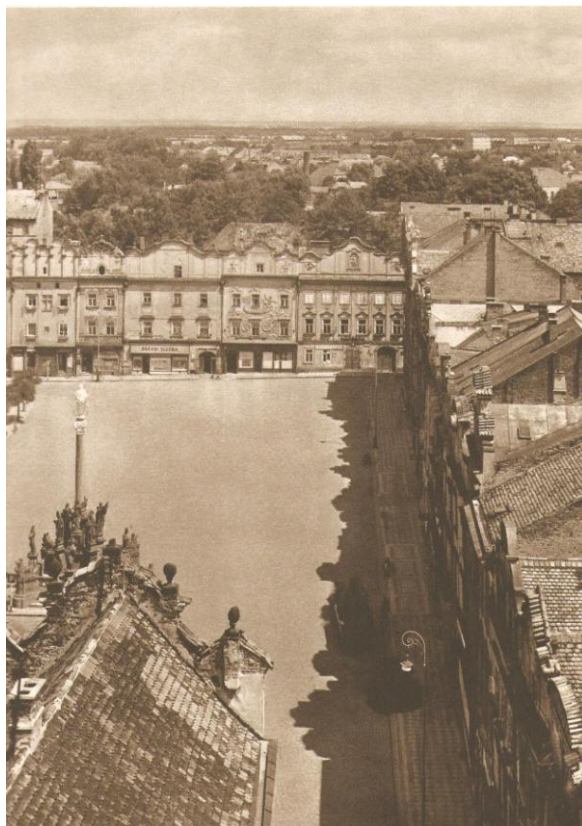
Objekty zámeckého areálu zařazené na seznam UNESCO:

1) státní zámek, 2) I. nádvoří, 3) II. nádvoří, 4) III. nádvoří, 5) zahrada, 6) panský dům, 7) salet, 8) park, 9) kočárovna, 10) stáj, 11) konírna, 12) obytný dům, 13) jízdárna, 14) pivovar, 15) kašna

Příloha č. 9. Mapa Revitalizace zámeckého návrší (zdroj: KOUKOL, Ivo. Litomyšl: revitalizace zámeckého návrší v Litomyšli = Revitalization of the castle rise in Litomyšl. *In Stavba*, 2010, 17(1),str. 24).

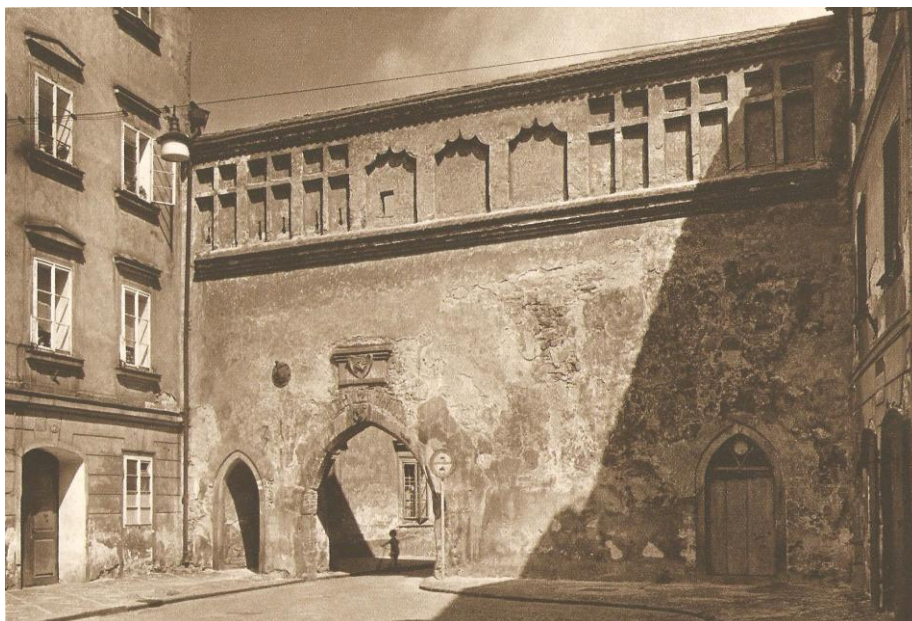
Příloha č. 10. Obrazová příloha.

Obr.: 1. Pardubice. Pohled do Pernštýnského náměstí, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 63.).

Obr.: 2 Pardubice. Pohled do Pernštýnského náměstí, současný stav (zdroj: RAZSKAZOV, Jiří. *Pardubice metropole Polabí*, 2009, str. 47).

Obr.: 3. Zámecká brána ze Zámecké ulice, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 64).

Obr.: 4. Zámecká brána ze Zámecké ulice, současný stav (foto autorka).

Obr.: 5. Pardubice. Kostelní ulice, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 58).

Obr.: 6. Pardubice. Kostelní ulice, současný stav (foto autorka).

Obr.: 7. a obr.: 8. Pardubice. Komenského náměstí. Dům čp. 120, současný stav (foto autorka).

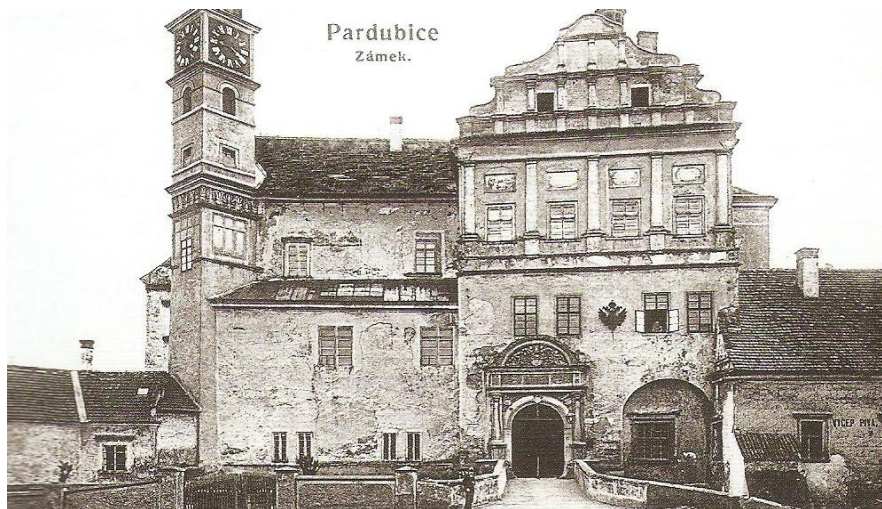
Obr.: 9. Pardubice. Komenského náměstí, současný stav (foto autorka).

Obr.: 10. Pardubice. Dům čp 50, U Jonáše, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 58).

Obr.: 11. Pardubice. Dům čp 50, U Jonáše, současný stav (foto autorka).

Obr.: 12. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, stav z roku 1907 (zdroj: RAZSKAZOV, Jiří. RAZSKAZOV, Jiří – KOTYK, Jiří – ŘEHÁČEK, Jan. Pardubice v běhu staletí, 2012, str. 9).

Obr.: 13. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, stav před rekonstrukcí (zdroj: RAZSKAZOV, Jiří. RAZSKAZOV, Jiří – KOTYK, Jiří – ŘEHÁČEK, Jan. Pardubice v běhu staletí, 2012, str. 15).

Obr.: 14. Pardubice. Zámek, nádvoří a vstup do zámku, současný stav (foto autorka).

Obr.: 15. Pardubice. Objekt tenisové haly s kurty, současný stav (foto autorka).

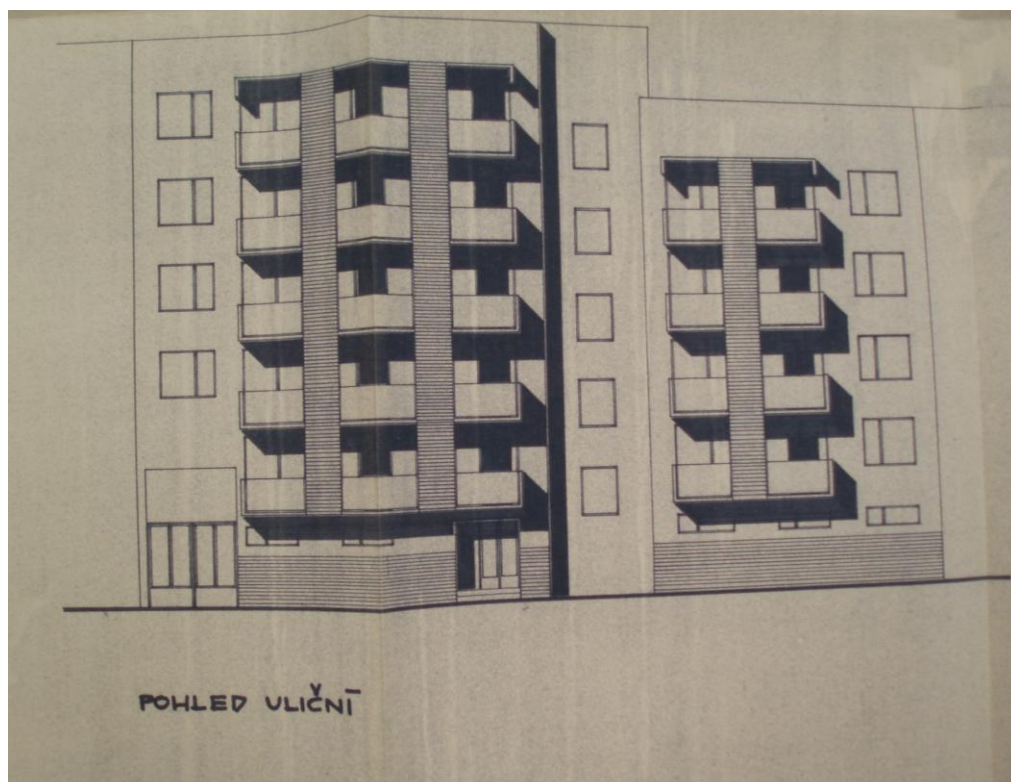
Obr.: 16. Pardubice. Wernerovo nábřeží. V pozadí Císařský mlýn, stav kolem roku 1890 (zdroj: RAZSKAZOV, Jiří. RAZSKAZOV, Jiří – KOTYK, Jiří – ŘEHÁČEK, Jan. *Pardubice v běhu staletí*, 2012, str. 15).

Obr.: 17. Pardubice. Wernerovo nábřeží, současný stav (foto autorka).

Obr.: 18. Pardubice. Ulice Na Třísle, současný stav (foto autorka).

Obr.: 19. Pardubice. Ulice Na Třísle, Projekt domu čp. 126. Uliční pohled, 1973 (zdroj Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 126).

Obr.: 20. Pardubice. Ulice Na Třísele, Projekt zateplení domu čp 126. Uliční pohled, 2010 (zdroj Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 126).

Obr.: 21. Pardubice. Ulice Na Třísele, Projekt domu čp 130-132. Uliční pohled, 1972 (zdroj Archiv Stavebního úřadu v Pardubicích. Spis Město čp. 130, 131, 132 Na Třísele. *Výstavba 38 b. j.*).

Obr.: 22. Litomyšl. Východní strana na Horním náměstí, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jirí – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 47).

Obr.: 23. Litomyšl. Východní strana na Horním náměstí, současný stav (foto autorka)

Obr.: 24. Litomyšl. Stará radnice, stav v 50. letech (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 45).

Obr.: 25. Litomyšl. Stará radnice, stav v současnosti (foto autorka).

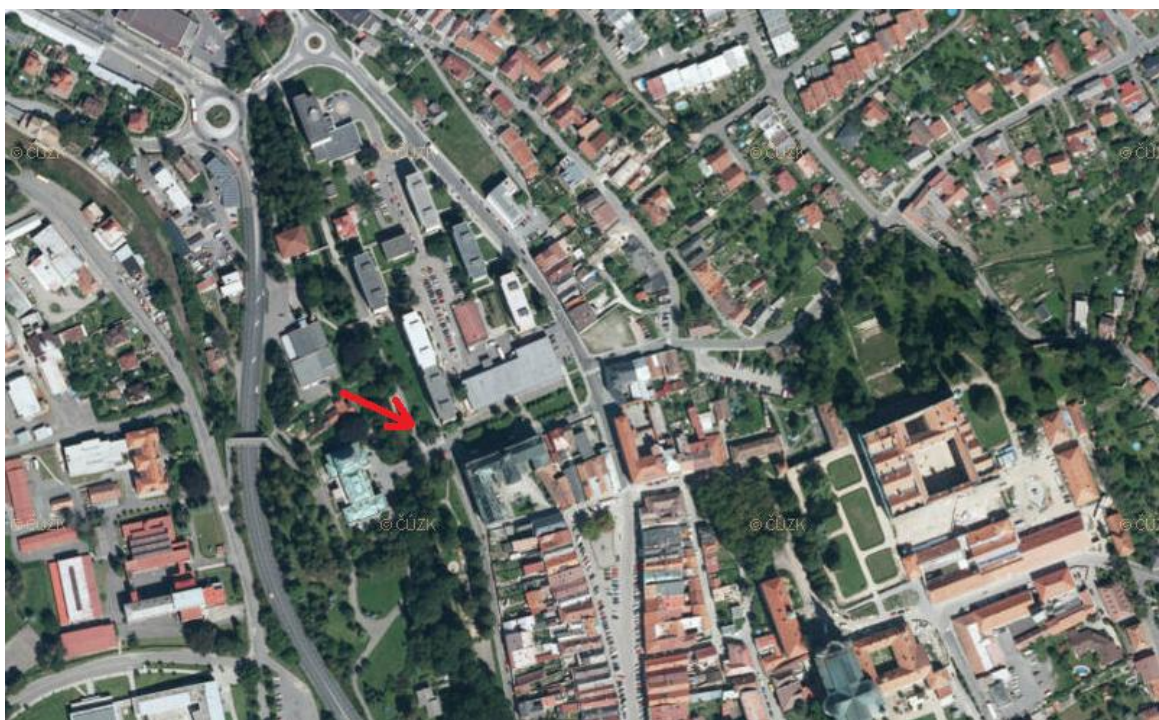
Obr.: 26. Litomyšl. Dům čp.110, U Rytířů před a po rekonstrukci (zdroj: WAGNER, Jaroslav. Dům U Rytířů v Litomyšli a jeho oprava. In *Zprávy památkové péče*. Roč. 1965/25, č.: 10, str. 289).

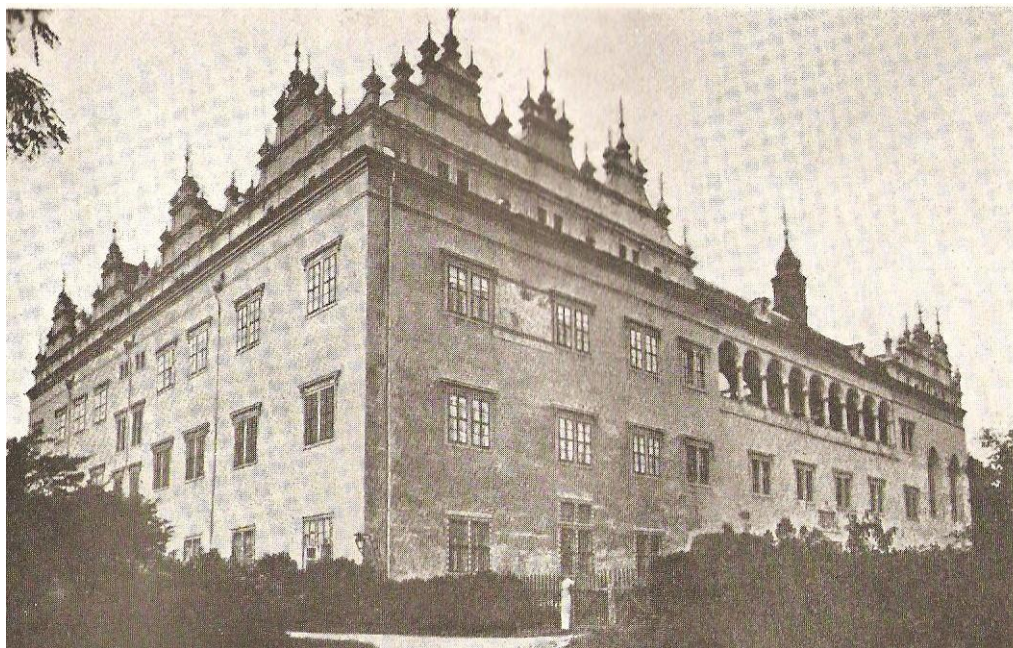
Obr.: 27. Litomyšl. Dům čp.110, U Rytířů, současný stav (foto autorka).

Obr.: 28. Litomyšl. Komenského náměstí, rok 1954. Stav před sídlištní výstavbou (zdroj: Kontaminovaná místa. NIKM [cit.2014-06-20]. URL <http://kontaminace.cenia.cz>).

Obr.: 29. Litomyšl. Komenského náměstí, současnost. Stav po výstavbě sídliště a obchvatu města (zdroj: Kontaminovaná místa. NIKM [cit.2014-06-20]. URL <http://kontaminace.cenia.cz>).

Obr.: 30. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, začátek 50. let před zásahem Pochobradského a Böswarta (zdroj: NEJEDLÝ, Zdeněk. Litomyšl: Tisíc let života českého města, 1954, obr. XXI).

Obr.: 31. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, rok 1969. stav po zásazích Pochobradského a Böswarta (zdroj: WAISSER, Pavel. Sgrafita zámku v Litomyšli, 2011, obr. 54).

Obr.: 32. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, rok 1986. stav po restaurování a rekonstrukci výzdoby fasád a štítů (zdroj: WAISSER, Pavel. Sgrafita zámku v Litomyšli, 2011, str. 54).

Obr.: 33. Litomyšl. Zámek od jihozápadu, současnost (foto autorka).

Obr.: 34. Litomyšl. Klášterní zahrady před rekonstrukcí (zdroj: SKŘIVÁNEK, Milan. Litomyšl. Praha. 2006).

Obr.: 35. Litomyšl. Klášterní zahrady po rekonstrukci (foto autorka).

Obr.: 36. Litomyšl. I. nádvoří. Rekonstrukce podle projektu AP ateliéru spojená s výstavbou letního pavilonu – stanu sestaveného z trojúhelníkových segmentů (foto autorka).

Obr.: 37. Litomyšl. I. nádvoří, stav v současnosti, po rekonstrukci (foto autorka).

Obr.: 38. Moravská Třebová, rok 1954. Stav před výstavbou obchvatu, sídlišť a rodinných domů (zdroj: Kontaminovaná místa. NIKM [cit.2014-06-20]. URL <http://kontaminace.cenia.cz>).

Obr.: 39. Moravská Třebová, stav v současnosti (zdroj: Kontaminovaná místa. NIKM [cit.2014-06-20]. URL <http://kontaminace.cenia.cz>).

Obr.: 40. Moravská Třebová. Náměstí T. G. Masaryka, 70. léta (zdroj: Paměť měst: městské památkové rezervace v Českých zemích. 1981, str. 221).

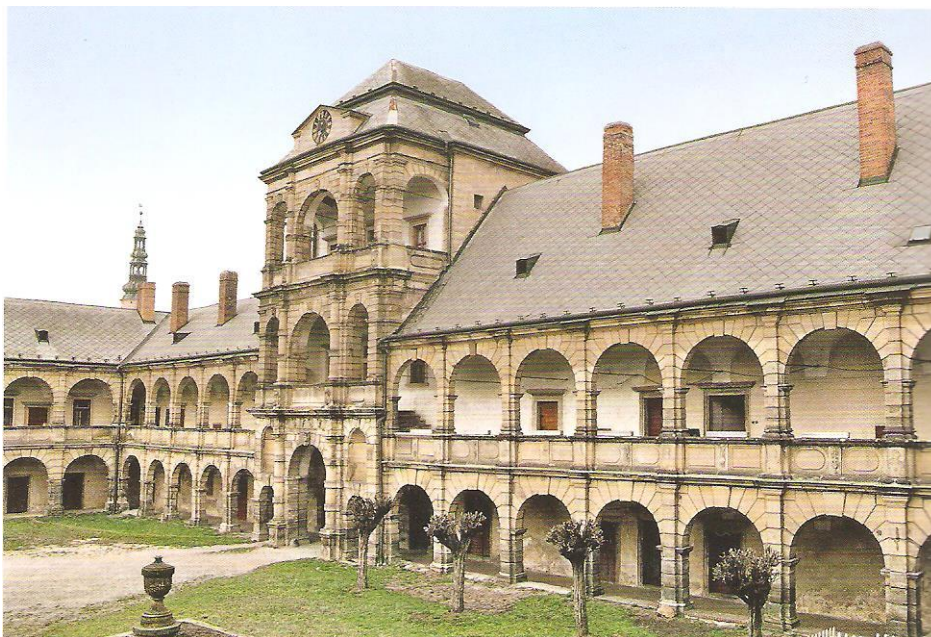
Obr.: 41. Moravská Třebová. Náměstí T. G. Masaryka, stav v současnosti (foto autorka).

Obr.: 42. Moravská Třebová. Dvůr Staré radnice, stav před rekonstrukcí (zdroj: KOSTKA, Jiří – PETR, František. *Městské památkové rezervace v Čechách a na Moravě*, 1955, obr. 226).

Obr.: 43. Moravská Třebová. Radnice, stav v současnosti (foto autorka).

Obr.: 44. Moravská Třebová. Arkádové nádvoří zámku, stav před rekonstrukcí (zdroj: MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010, str. 90).

Obr.: 45. Moravská Třebová. Arkádové nádvoří zámku, současný stav (foto autorka).

Obr.: 46. Moravská Třebová. Zámek. Raně renesanční vstupní portál někdejšího severního křídla, stav před restaurováním (zdroj: MARTÍNKOVÁ, Jana. *Moravskotřebovský zámek - renesance v evropském kontextu: problematika nových objevů, rekonstrukce, prezentace*. Moravská Třebová. 2010, str. 76).

Obr.: 47. Moravská Třebová. Zámek. Raně renesanční vstupní portál někdejšího severního křídla, současný stav (foto autorka).

Obr.: 48. Moravská Třebová. Latinská škola, současný stav (foto autorka).

Obr.: 49. Moravská Třebová. Obchodní dům a odstavné parkoviště v Komenského ulici, současný stav (foto autorka).